

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**POUŽITÍ CIBULNATÝCH
A HLÍZNATÝCH ROSTLIN
V PAMÁTKÁCH
ZAHRADNÍHO UMĚNÍ**

PRAHA 2019

Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v památkách zahradního umění

Lenka Křesadlová, Petr Hudec, Hana Poková

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži
a odboru edukace a dalšího vzdělávání v Praze

Tato odborná metodika *Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v památkách zahradního umění* Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži a odboru edukace a dalšího vzdělávání v Praze vznikla v rámci projektu „Národní centrum zahradní kultury“, jenž byl spolufinancován z IOP EU.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Metodika je určena pro široký okruh zájemců, především pro vlastníky a správce památkových objektů, projektanty, pracovníky státní památkové péče, různé specialisty, studenty a další osoby vstupující do procesu péče o naše kulturní dědictví.

Odborný recenzent:

Ing. Věra Veselovská

Ing. Jiří Martinek Ph.D.

© 2019, Národní památkový ústav

Text: © 2019, Ing. Lenka Křesadlová Ph.D., Mgr. Petr Hudec, Ing. Hana Poková

Fotografie: © 2019, Ing. Lenka Křesadlová Ph.D., Mgr. Petr Hudec, Mgr. Lenka Psotová

ISBN 978-80-7480-143-3

Přední strana obálky: Holandská zahrada v Kojetné zahradě v Kroměříži (Foto P. Hudec, 2015)

Titulní strana: Justus van den Nypoort, Holandská zahrada v Kojetné zahradě v Kroměříži, 1691 (Muzeum umění Olomouc)

Zadní strana obálky: Tulipán lesní v travnaté ploše (Foto L. Křesadlová, 2019)

Obsah

Vstupní údaje	5
Cíl metodiky	5
Popis uplatnění metodiky	5
Srovnání novosti postupů	5
Úvod	7
Vymezení pojmů	7
Stručná kulturní historie cibulnatých a hlíznatých rostlin	9
Použití cibulovin v jednotlivých etapách vývoje zahradního umění	15
Středověk	15
Renesance	17
Raně barokní zahrady ve středoevropském regionu	20
Květná zahrada v Kroměříži	21
Baroko	26
Schwetzingen	29
Schloss Hof.....	30
Het Loo.....	33
Anglická krajinářská zahrada	34
Kontinentální krajinářská zahrada a park	37
Nové směry	41
Lednice.....	46
Podzámecká zahrada v Kroměříži.....	49
Lešná u Valašského Meziříčí	51
Kvasice	52
Vídeň	52
Valdštejská zahrada v Praze.....	54
Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v historickém interiéru	58

Nejdůležitější taxony pro autentickou prezentaci historických zahrad a parků	63
Agapanthus L'Hér – kalokvět, modrá tuberosa	63
Anemone L. – sasanka, větrnička.....	64
Canna L. – dosna	65
Colchicum L. – ocún (naháček, zimovít, jeseňka).....	66
Crocus L. – krokus	67
Cyclamen L. – brambořík	69
Dahlia Cav. – jiřina	70
Fritillaria Tourn. ex L. – řebčík, komonka.....	72
Gladiolus Tourn. ex L. – mečík	74
Hyacinthus Tourn. ex L. – hyacint.....	75
Lilium Tourn. ex L. – lilie	76
Mirabilis L. – nocenka.....	79
Muscari Mill. – modřeneček	79
Narcissus L. – narcis.....	81
Ornithogalum L. – snědek	83
Ranunculus L. – pryskyřník (vojenské růžičky)	84
Scilla L. – ladoňka.....	85
Tulipa L. – tulipán	85
Obecná pěstitelská doporučení	89
Strojová výsadba cibulovin v historických zahradách a parcích	93
Cibuloviny a návštěvnícký provoz historických zahrad a parků	99
Interpretace tématu cibulovin formou edukačních programů – dva kroměřížské příklady	104
1. Program Zachraňte Narcise	106
2. Program Sultánovy cibulky	111
Závěr	115
Seznam použité literatury	116
Příloha – Příběh cibulky	119

Vstupní údaje

Cíl metodiky

Tato metodika je zaměřena na shrnutí a interpretaci dostupných informací z kulturní historie a způsobů používání cibulnatých a hlíznatých rostlin v dějinách zahradního umění. Nepřináší obecné informace o nárocích a pěstitelských technologiích jednotlivých druhů cibulovin. Obsahuje aktuální příklady používání cibulovin ve významných objektech historických zahrad a parků především ve středoevropském regionu. Má ambici podnítit větší zájem o využívání této pěstitelské skupiny rostlin a tím přispět ke zvýšení autentičnosti a atraktivity prezentovaných památkových objektů.

Popis uplatnění metodiky

Metodika by se měla stát užitečnou pomůckou a inspirací při navrhování dobově věrných rostlinných kompozic. Zde uvedená doporučení je možné využít jak při péči a edukačním využívání již existujících výsadeb cibulovin, tak při plánování nových výsadeb, případně při zakládání dobově věrných evokací zahrad z různých historických období např. pro edukační účely.

Metodika je určena pro široký okruh zájemců, především pro vlastníky a správce památkových objektů, projektanty, pracovníky státní památkové péče, různé specialisty, studenty a další osoby vstupující do procesu péče o naše kulturní dědictví.

Srovnání novosti postupů

Problematice botanického třídění a pěstování cibulnatých a hlíznatých rostlin se věnuje velká řada monografií. Sama autorka již vydala monografii tohoto zaměření (Křesadlová – Vilím 2009). Méně publikací přináší informace o kulturní historii jednotlivých druhů okrasných rostlin (např. Smrž 1923). Nejkomplexněji pojatou publikací zaměřenou na kulturní historii a použití okrasných rostlin v dějinách zahradního umění je práce C. A. Wimmera – Lustwald, *Beet und Rosenhügel* (Wimmer 2018). Dílčímu časovému segmentu první republiky se podrobně věnují publikace vytvořené v rámci projektu *Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizací cílů národního obrození během 1. Československé republiky* (např. Steinová a kol. 2017). Tato metodika z dostupných publikací extrahuje informace týkající se kulturní historie a způsobů používání cibulnatých a hlíznatých rostlin v dějinách zahradního umění a to jak v zahradách, tak v historických interiérech. Tyto informace doplňuje o komentované příklady použití cibulovin ve významných památkách zahradního umění v Evropě i v ČR. Přináší aktuální zkušenosti s využitím poměrně nové technologie

strojové výsadby cibulovin i praktické příklady edukačního využití výsadeb cibulnatých a hlíznatých rostlin. Originalita a jedinečnost této metodiky spočívá v komplexnosti přístupu k danému tématu.

Úvod

Cibuloviny, tedy rostliny, jež jako strategií svého přežití používají zásobní podzemní orgán, cibuli, cibulovou hlízu nebo hlízu byly pěstovány v zahradách od nepaměti. Nejprve se jednalo o druhy domácí v příslušných regionech. Ale právě díky zásobnímu orgánu, který umožňoval tyto rostliny transportovat bez problémů na delší vzdálenosti, se stávaly vzácnými diplomatickými dary a upomínkou z dalekých cest. Pěstovaný sortiment se postupně rozšiřoval stejně jako jejich uplatnění v kompozici zahrad i interiérech staveb.

Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži se při své činnosti aktivně zabývá způsoby, jak zvyšovat autenticitu památek zahradního umění, sleduje evropské trendy v péči o tyto památky i způsoby jejich prezentace a edukačního využití. Jedním z trendů, který je možné již dlouhodobě sledovat, je výrazně větší využívání bylin včetně cibulovin v kompozici památek zahradního umění. Ty patří k proměnlivé složce kompozice a stávají se důvodem, proč se návštěvníci do zahrad a parků opakovaně vrací. Potenciál proměnlivosti výsadeb bylin není ve většině našich památek zahradního umění zatím dostatečně využit. Ke změně tohoto stavu by měla přispět i tato metodika.

Vymezení pojmů

Pojem **cibuloviny** v této publikaci zahrnuje rostliny, které ve své životní strategii využívají podzemní zásobní orgán – cibuli, cibulovou hlízu, hlízu nebo hlízovitý oddenek, s jehož pomocí překonávají období roku nevhodná k růstu. V botanické literatuře jsou označovány také jako geofyty – vytrvalé byliny s obnovovacími pupeny pod povrchem půdy.

Cibule vznikly přeměnou listů nebo listových pochev na zásobní šupiny. Jednoletou cibuli rostlina zcela spotřebuje na svůj počáteční růst, a musí proto během vegetace vytvořit novou cibuli na příští rok např. tulipán (*Tulipa* L.). U vytrvalé cibule jsou během růstu spotřebovány zásobní látky pouze z několika vnější šupin, které jsou postupně nahrazeny novými šupinami, vyrůstajícími ze středu cibule např. hyacint (*Hyacinthus* L.), narcis (*Narcissus* L.).

Hlízy vznikly přeměnou kořenů – **kořenová hlíza** např. u jirín (*Dahlia* Cav.) nebo částí stonku – **stonková hlíza** např. u begónií (*Begonia* L.). Je vyplněná jednodlým pletivem obsahujícím množství zásobních látek většinou škrobu. Bývají zpravidla víceleté a postupně narůstají během celého života rostliny.

Hlízovitý oddenek vznikl výrazným ztloustnutím oddenku, podzemního stonku, který mívá zpravidla horizontální polohu a postupně se větví (*Canna* L.).

Cibulové hlízy jsou jakýmsi přechodem mezi cibulí a hlízou. Vznikly přeměnou stonku i listů. Zásobní látky jsou uchovány ve stonkové části hlízy a pupeny jsou chráněny šupinovými listy např. u ocúnu (*Colchicum* L.), mečíku (*Gladiolus Tourm. ex L.*) aj.

Z pěstitelského hlediska lze cibulnaté a hlíznaté rostliny rozdělit na dvě velké skupiny:

- **Mrazuvzdorné cibuloviny** většinou pocházejí z mírného pásma nebo z horských oblastí subtropů, kde se více méně střídají čtyři roční období.
- **Nemrazuvzdorné cibuloviny** rostou buď v teplých subtropických a tropických oblastech v místech, kde se střídají období s dostatkem srážek s obdobím sucha, ale teploty zde klesají pod bod mrazu jen výjimečně, nebo pocházejí ze subtropických oblastí, hlavně ze Středomoří nebo Malé Asie, snáší mírný pokles teplot pod bod mrazu, ale naše mrazivé kontinentální zimy by nepřežily.

Louka s kvetoucími cibulovinami v Toskánsku. (Foto L. Křesadlová, 2016)

Stručná kulturní historie cibulnatých a hlíznatých rostlin

Nejstarší doklady o pěstování květin i jiných okrasných rostlin se nám zachovaly na obrazech a v literárních dílech starověku. Květiny nejdříve sloužily k uctívání bohů a později také k výzdobě obydlí a veřejných prostranství. V antice vznikají báje o původu jednotlivých rostlin. Milovníky této skupiny rostlin byly však především starověké orientální národy jako Peršané, Asyřané nebo Babyloňané, protože právě v asijských stepích mají původ mnohé dnes pěstované druhy cibulovin.

Křesťanství ve svých počátcích považuje květiny za znak pomíjivosti a rozmařilosti, až později je převzalo i do své symboliky. Množství druhů rostlin bylo pěstováno především v rajských dvorech středověkých klášterů, které měly představovat obraz ráje na Zemi. Věřilo se, že podoba ráje bude tím věrnější, čím větší sortiment rostlin bude na ploše dvora shromážděn. O sortimentu rostlin vypovídají dobová vyobrazení, kde se objevují především rostliny nesoucí náboženskou symboliku. Lilie bělostná (*Lilium candidum* L.) zosobňovala čistotu a byla symbolem Panny Marie. Kristovým symbolem byla mimo jiné červená lilie (*Lilium bulbiferum* L.) a sasanka (*Anemone* L.) červené barvy připomínající smrt a umučení. Již v prvních literárních dílech o zahradnictví např. *De cultura Hortorum* (O zahradnictví) od Walahfrida Strabo z 9. století se objevují zmínky o lilii bělostné. Ve středověku přiváželi nové rostlinné druhy obchodníci, misionáři a také účastníci četných křížových výprav. Kryštof Kolumbus a další objevitelé otevřeli cestu do Evropy rostlinám z amerického kontinentu. Mezi prvními doputovaly do Evropy dosny (*Canna* L.) a nocenky (*Mirabilis* L.), také brambory byly původně pěstovány jako okrasná rostlina.

Vstupní branou pro nové druhy se staly především italské a španělské přístavy, do střední Evropy se dostávaly s určitým zpožděním. Výjimku tvořily rostliny kultivované již po staletí v tureckých zahradách. Ty se do našeho regionu dostávaly přímo prostřednictvím diplomatických misí vysílaných Habsburky k tureckým sultánům. Nejznámějším diplomatem se v tomto směru stal Augerius Gislenius Busbequius (1522–1592) vyslanec rakouského císaře Ferdinanda I. (1503–1564) a Maxmiliána II. (1527–1576) u dvora tureckého sultána Sulejmana I. (1494–1566). Jeho prostřednictvím se do císařských zahrad dostaly v roce 1554 tulipány (*Tulipa* L.), později řebčík královský (*Fritillaria imperialis* L.), hyacinty (*Hyacinthus* L.), některé druhy modřenců (*Muscari* Mill.) a pravděpodobně dalších cibulnatých a hlíznatých rostlin. Lilii (*Lilium chalcedonicum* L.) zaslal do Vídně jiný císařský vyslanec v Turecku David Ungnad v roce 1579. Pro rozšíření pěstování cibulovin v Evropě byl důležitou osobností Carol Clusius (1526–1609). Tento císařský botanik působící hlavně ve Vídni přijal roku 1593 místo profesora botaniky na univerzitě v Leidenenu. Ve zdejší botanické zahradě začal pěstovat cibuloviny včetně tulipánů. Vel-

Díky toaru semeníku získala tato rostlina jméno řebčík královský, lidově také císařská koruna. (Foto L. Křesadlová, 2017)

mi se jim zde dařilo a nizozemští zahradníci se brzy stali největšími pěstiteli cibulovin v tehdejší Evropě.

Sbíráni a pěstování cibulovin se stalo oblíbenou zálibou bohatých lidí. V zahradě biskupa Johanna Konrada von Gemmingen v Eichstättu bylo na konci 16. století pěstováno přes 80 druhů cibulnatých a hlíznatých rostlin v nesčetných odrůdách. První zatím nalezené písemné doklady o pěstování cizokrajných cibulovin na našem území pochází z roku 1563, kdy byly na Pražský hrad dodány cibule tulipánů, hyacintů, řebčíků a kosatců.

Cibulnaté a hlíznaté rostliny si svou oblibu získaly především v závěrečné fázi renesance a počátkem barokní éry, kdy byly doslova květinami módními a jejich pěstování se stalo prestižní záležitostí. Sběratelská vášeň přerostla až k „šílenství“ a cibule se staly předmětem obchodních spekulací. Nejznámější je tzv. Tulipánová horečka v Holandsku. Mezi roky 1620–1637 se zde cibule tulipánů prodávaly za neuvěřitelné sumy. Jedna cibule tehdy nejžádanější odrůdy 'Semper Augustus' se v roce 1623 prodávala za 1000 guldenů, za deset let to bylo již za 5 500 guldenů a na vrcholu „horečky“ to bylo 10 000 guldenů. Za tuto cenu si bylo možné koupit dům se zahradou v lepší Amsterdamské čtvrti. Zájem o tak drahé zboží však znenadání prudce poklesl a mnoho obchodníků a spekulantů přišlo o veškerý svůj majetek. Tato krátká epizoda však tulipánům neubrala na oblibě. Stále byly ceněny především odrůdy s vícebarevnými květy. V polovině 18. století bylo pěstováno již několik tisíc odrůd tulipánů. Do šestice nejoblíbenějších květin té doby patřily hned čtyři cibuloviny. Tulipány, hyacinty, sasanky a pryskyřníky, doplňovaly prvosenky a karafiáty. Ve francouzské královské zahradě v Marly bylo např. v roce 1687 pro jarní období vysazeno na 30 000 cibulí hyacintů, 19 000 pryskyřníků a 14 000 krokusů. Až

*Obraz Georga Flegla
Kytice v nice, zachytil
podobu řady druhů
cibulovin oblíbených
v 17. století.*

do počátku 18. století můžeme tulipány označit za nejoblíbenější květinu vůbec. Pak na krátký čas v oblibě předstihly hyacinty, a to především pro svou vůni a kompaktní květenství. Ceny cibulí nových odrůd opět strmě stouply. V roce 1733 bylo popsáno 560 plně kvetoucích a 200 odrůd jednoduchých hyacintů. Zatímco např. narcisů bylo ve stejném díle popisováno pouze 54 odrůd.

Pro introdukci rostlin z jižní Afriky mělo zásadní význam založení tzv. Holandské východoindické společnosti v roce 1602 za účelem obchodu s Indií a později s Dálným Východem. Cesta lodí vedla okolo mysu Dobré Naděje, kde Holanďané založili v roce 1652 Kapské město. Kapsko se ukázalo jako ráj cibulovin. Zde rostoucí druhy však nebyly dostatečně mrazuvzdorné a v Evropě se musely pěstovat v nádobách v oranžériích a později ve sklenících. Zahrady mohly krásnit pouze v letním období. Mezi první takové rostliny patřil snědek (*Ornithogalum thyrsoides* Jacq. 1606), kalokvět (*Agapanthus*

L'Hér. cca 1630), následovala např. chocholatice (*Eucomis* L'Hér. 1702), amarylka spanilá (*Amaryllis belladonna* L. 1712), krvokvět (*Haemanthus coccineus* L. 1731), kala (*Zantedeschia aethiopica* (L.) Spreng., 1731), *Lachenalia orchioides* (L.) Aiton 1752, mečík (*Gladiolus tristis* L. 1754), *Sparaxis tricolor* (Schneev.) Ker Gawl. 1758, frézie (*Freesia corymbosa* (Borm.)N.E.Br. 1766), *Cyrtanthus elatus* (Jacq.) 1774, *Lapeirousia corymbosa* (L.) Ker Gawl. 1791, *Homeria collina* (Thunb.) Salisb. 1793 a další. Dnes velmi rozšířené druhy jako litoška nebo montbrécie dorazily z Kapska do Evropy až v 19. století: montbrécie (*Crocasmia aurea* (Pappe ex Hook.) Planch. 1846), litoška (*Galtonia candicans* (Baker) Decne. 1860).

Se zakládáním prvních osad v Severní Americe připlula do Evropy lilie kanadská (*Lilium canadense* L. 1620). Z Mexika do Anglie doputovala roku 1629 *Polianthes tuberosa* L., z Brazílie *Hippeastrum reticulatum* Herb. 1677, z Chile *Alstroemeria pelegrina* L. 1753, *Liatris spicata* (L.) Will. 1732 aj.

Nejhornlivějšími sběrateli a milovníky květin byli bezesporu Angličané. Jejich loďstvo křižovalo většinu světových moří a z rozsáhlých kolonií přiváželo nové rostliny. Za vlády královny Viktorie (1837–1901) se pěstování exotických rostlin a zahradničení obecně stalo v Anglii národní vášní. Hlad po novinkách podnítil intenzivní šlechtění rostlin a také snahu objevovat v nejrůznějších koutech světa další neznámé druhy. Velkými zahradnickými firmami byly financovány botanické výpravy, a především angličtí a francouzští zahradníci vzájemně křížili nové druhy rostlin a získávali stále nové a nové odrůdy.

Devatenácté století je dobou, kdy se do oblíbenosti dostává také řada v létě kvetoucích cibulnatých a hlíznatých rostlin. Nejslavnějším americkým rodákem z této skupiny je jiřina (*Dahlia* Cav.). Její semena se z Mexika do Španělska dostávají až roku 1789, ale již okolo roku 1815 nastává doslova „jiřinkomanie“. Do poloviny století bylo vyšlechtěno víc než tisíc odrůd mnoha tvarů. Velmi oblíbené se staly odrůdy s kulovitým tvarem květu. Potom oblíbená jiřina rychle opadla. Další vlnu zájmu o tuto rostlinu podnítilo až objevení prvních jiřin s kaktusovitým tvarem květu v roce 1877. Ze stejného světadílu pocházejí také dosny (*Canna* L.), které byly v Evropě známy již od 16. století. Ještě v druhé polovině 19. století však byly považovány za rostlinu okrasnou listem. Teprve na konci 19. století dochází k intenzivnímu šlechtění a vzniku velkokvětých odrůd. Ve stejné době se objevují i první odrůdy hlíznatých begónií (*Begonia* L.), jejichž rodiče a prarodiče pocházeli z tropů Jižní Ameriky. Angličtí a belgičtí zahradníci se na počátku 19. století pustili také do křížení nemrazuvzdorných druhů mečíků (*Gladiolus* Tourn. ex L.) přivezených z Kapského města. Pěstitelé si velkokvětých odrůd začali ve větší míře všimnout až v druhé polovině 19. století. V roce 1880 bylo známo asi 2000 odrůd mečíků, o 50 let později to bylo již 8000 odrůd. Staly se především velmi oblíbenou květinou k řezu.

Číňané a Japonci byli velmi proslavenými zahradníky a v době, kdy se s jejich uměním začali Evropané hlouběji seznamovat, rostly v jejich zahradách stovky odrůd nejrůznějších květin. Největší rozruch vyvolaly na podzim kvetoucí chryzantémy a lilie. K prvním přivezeným druhům cibulovin patřily *Lilium dauricum* Ker Gawl. (1745) a *Lilium lancifolium* Thunb. (1804). Následovaly je druhy *Lilium longiflorum* Thunb. (1819) a *Lilium speciosum*

Ladoník Camassia leichtlinii byl do Evropy přivezen až v polovině 19. století, ale díky intenzivně modré barvě květů se stal velmi oblíbený jak pro výsadby do záhonů, tak květnatých luk. (Foto L. Křesadlová, 2017)

Thunb. (1829). K větším importům však dochází až v druhé polovině 19. století a první polovině 20. století (*Lilium leichtlinii* Hook 1867, *Lilium henryi* Baker 1888, *Lilium regale* E.H.Wilson 1912). Senzaci a zvýšený zájem o asijské lilie vyvolalo v Anglii především vykvetení prvních exemplářů lilie zlaté (*Lilium auratum* Lindl.) v roce 1862.

Přehnaná snaha o pěstování exotických rostlin vyvolala v části anglické společnosti opačné tendence. Začaly být propagovány domácí druhy a hledaly se rostliny, které by byly v zahradě s danými klimatickými a půdními podmínkami schopné dobře růst i bez stálých zásahů člověka. Vůdčí osobností tohoto směru se stal William Robinson (1838–1935) se svou knihou Divoká zahrada (The Wild Garden) z roku 1870. V ní představil návod, jak založit zahradu blízkou přírodě s co nejnižšími nároky na údržbu. Doporučoval vysazovat i odolné exotické druhy. Uplatnění v takto koncipovaných zahradách našla řada nových druhů botanických tulipánů, ladoněk, krokusů např. *Scilla siberica* Haw. (1800), *Puschkinia scilloides* Adams (1805), *Tulipa gregei* Regel (1874), *Tulipa kaufmaniana* Regel (1877), *Crocus ancyrensis* (Herb.) Maw (1854), *Crocus ochroleucus* Boiss. & Gaill. (1859), *Crocus ancyrensis* (Herb.) Maw (1879), *Crocus korolkowii* Maw & Regel, (1880) aj.

Jeho současnice Gertude Jekyll (1834–1932) se proslavila návrhy neotřelých barevných kombinací v květinových, především trvalkových, záhonech. Ráda vysazovala do záhonů nové druhy okrasných česneků, lilie, mečíky a tím přispěla ke zvýšení jejich popularity. Pomáhala propagovat druhy jako *Camassia leichtlinii* (Baker) S.Watson (1853), *Allium giganteum* Regel (1883), *Allium karataviense* Regel (1875), *Allium christophii* Trautv. (1903), *Eremurus robustus* Regel (1871), *Eremurus stenophyllus* (Boiss. & Buhse) Baker (1885), *Anemone blanda* Schott & Kotschy (1891) dnes považované za zcela běžné.

Okrasné česneky se na konci 19. století staly oblíbenou součástí troalkových záhonů. (Foto L. Křesadlová, 2018)

Díky již poměrně rychlému šíření informací (cestování, knihy, tisk) a pružnosti obchodu byly ostrovní trendy v zahradničení v kontinentální Evropě od 19. století reflektovány pouze s malým zpožděním. Nové druhy cibulovin brzy zdomácněly i v našich zahradách.

Použití cibulovin v jednotlivých etapách vývoje zahradního umění

Středověk

O úpravách zahrad ve středověku se zachovalo relativně málo zpráv, jak písemných, tak obrazových. Zahradní kultura se rozvíjela především za zdi klášterů a na královských dvorech. Potřeba založit zahradu odkazující na středověké tradice by v našich podmínkách tedy mohla nastat při obnově některých klášterních areálů nebo hradů. Vzhledem k dlouhé časové prodlevě pravděpodobně nebude reálné získat ke konkrétnímu prostoru relevantní dobové podklady. V případě potřeby bude nutné vytvářet reminiscenci dle podkladů z širšího evropského regionu, protože údajů o podobě středověkých zahrad na našem území se dochovalo velice málo. K výsadbě lze obecně doporučit domácí druhy, případně staré kulturní rostliny s náboženskou symbolikou.

Ve středověkých zahradách mohly cibuloviny najít uplatnění v záhonech nebo vysazené přímo v travnaté ploše. Ta zde představovala velmi důležitý prvek určený k rekreaci, a to buď v podobě drnové lavičky nebo volné plochy na které se sedělo, tančilo, jedlo aj.

Na dobových vyobrazeních jsou dále zachyceny především mírně vyvýšené záhony obdélného nebo čtvercového půdorysu, určené většinou pro jeden druh rostliny. Směsí

Záhon s výsadbou lilí bílých ve středověké zahradě. (Hennebo, 1987)

Městský palác v Turíně, reminiscence středověké zahrady v obraném příkopu. (Foto L. Křesadlová, 2015)

rostlin jsou zachyceny především na drnových lavičkách a dají se předpokládat také ve výsadbách v rajských dvorech klášterů. Ty bývaly koncipovány jako idealizovaný obraz ráje a snahou bylo, nashromáždit zde co největší sortiment rostlin. Vzácné nebo teplomilné rostliny se vysazovaly do nádob.

Sortiment oblíbených rostlin je obtížné přesněji definovat. Na vyobrazeních s náboženskou symbolikou se nejčastěji nachází bílá lilie (*Lilium candidum* L.) jak symbol čistoty Panny Marie a dalších mučedníků a červená lilie (*Lilium bulbiferum* L.) jako symbol Kristova umučení. Na obrazech Madon, v trávníku, na kterém Marie stojí nebo sedí, se objevují mimo jiné sněženky, bledule, mečíky nebo brambořík. V soupisech pěstovaných rostlin pak často figurují druhy využívané v kuchyni jako česnek a pažitka. Především pro své rané kvetení však mohla být v zahradách vysazována celá plejáda domácích druhů cibulovin. Ve střeoevropském regionu např: *Allium angulosum* L., *Allium carinatum* L., *Allium rotundum* L., *Allium scorodoprasum* L., *Allium schoenoprasum* L., *Allium ursinum* L., *Allium victorialis* L., *Anemone nemorosa* L., *Anemone ranunculoides* L., *Arum maculatum* L., *Colchicum autumnale* L., *Corydalis cava* (L.) Schweigg. & Körte, *Corydalis solida* (L.) Clairv., *Crocus vernus* L., *Cyclamen purpurascens* Mill., *Erythronium dens-canis* L., *Fritillaria meleagris* L., *Gagea lutea* L., *Galanthus nivalis* L., *Gladiolus communis* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Leucojum vernum* L., *Leucojum aestivum* L., *Lilium bulbiferum* L., *Lilium martagon* L., *Muscari botryoides* (L.) Mill., *Narcissus pseudonarcissus* L., *Ornithogalum umbellatum* L., *Ornithogalum nutans* L., *Scilla bifolia* L., *Tulipa sylvestris* L. případně staré kulturní druhy jako *Crocus sativus* L. a *Lilium candidum* L.

Renaissance

Pro období renesance se již zachovalo výrazně větší množství konkrétních informací o organizaci zahrad a rostlinách v nich pěstovaných.

Cibuloviny a další byliny našly uplatnění především na různých typech záhonů, v travnatých plochách a v nádobách. Parter renesanční zahrady býval tvořen čtvercovými, případně obdélníkovými poli (dle prostorových možností). Tato pole nebývala celá plošně osázena rostlinami, síť cest je dělila na menší segmenty – záhony různých geometrických tvarů. Jednalo se nejčastěji o vyvýšené záhony, ohraničené dřevěným bedněním; dřevěným, kovovým či nízkým živým plůtkem nebo byly kraje záhonů jen zpevněny jílovitou zemí. Jednotlivé záhony mohly být osazovány jedním druhem rostlin nebo různorodou směsí. Do záhonů mohl být také nejdříve zasazen trávnik a do něho pak zajímavé solitérní rostliny. Plošky mohly zůstat také jen travnaté. Za předchůdce broderie je možné považovat „Knotenbeet“ – uzlový záhon, na jehož ploše byl vytvořen vzor se složitě spletenými nízkými živými plůtky. Plochy mezi jednotlivými plůtky bývaly vysypány barevným pískem nebo osázeny drobnými květinami. V jarním a časně letním období cibuloviny od poloviny 16. století ve výsadbách dominovaly, protože se jejich pěstování stalo prestižní záležitostí.

Cibuloviny měly jiné nároky než ostatní rostliny a pěstovaly se proto na samostatných záhonech. Samostatné záhony byly často určeny i pro jednotlivé druhy cibulovin. Případně mohly výsadby cibulovin záhony lemovat, nebo jim byl ve výsadbovém schématu věnován samostatný pás. Cibuloviny exotických druhů byly poměrně vzácné a v zahradě jich mohlo být vysazeno pouze několik kusů. Potom měly své vlastní záhonky i jednotlivé rostliny.

Příklad členění renesanční zahrady na obraze Davida Tenierse Vertumnus_a_Pomona. (<https://commons.wikimedia.org>)

Leonberg. Pomeranzengarten, je příkladem snahy o prezentaci renesanční zahrady střeoevropského typu s využitím dobových sortimentů včetně cibulovin. (Kluckert, 2012)

Z pohledu vývoje sortimentu pěstovaných cibulovin až do poloviny 16. století se ve střeoevropských zahradách dále pěstují domácí druhy viz výše. Od šedesátých let pak dochází k příchodu nových druhů z Ameriky přes španělské přístavy, z východu a stře-domoří přes italské přístavy a prostřednictvím diplomatických misí ke dvoru tureckého sultána. Zde byla zahradní kultura na vysoké úrovni a cibuloviny patřily mezi velice oblíbené květiny. Většinou se již nepěstovaly čisté botanické druhy, ale zahradní odrůdy. Cibule těchto hybridů byly jako diplomatické dary přiváženy na císařský dvůr ve Vídni, případně do Prahy. Z italských a španělských přístavů putují nové druhy do střední Evropy především prostřednictvím bohatých obchodníků. Měšťanské zahrady se co do sortimentu pěstovaných druhů stávají rovnocennými se šlechtickými.

První pěstování nových druhů ve střední Evropě je poprvé doloženo v následujících letech: *Anemone coronaria* L. (1560), *Canna indica* L. (1561), *Colchicum x byzantinum* KerGawl (1588) *Fritillaria imperialis* L. (1573), *Hyacinthus orientalis* L. (1557), *Lilium chalcedonicum* L. (1583), *Mirabilis jalapa* L. (1583), *Narcissus poeticus* L. (1560), *Narcissus tazetta* L. (1565) *Narcissus jonquilla* L. (1565), *Ranunculus asiaticus* L. (1580), *Tulipa* L. (1554).

O bohatosti sortimentu taxonů, které se mohly pěstovat v pozdně renesančních zahradách, přináší nejucelenější přehled dílo Hortus Eystettensis. Jedná se o obrazový katalog rostlin pěstovaných na počátku 17. století v zahradě biskupa Johanna Konrada von Gemmingen v Eichstättu. Vytvořil jej Basilius Besler (1561–1626), lékárník a botanik, který zde pracoval v letech 1595–1612. Dílo vyšlo v roce 1613 a obsahovalo 367 tabulí (mědirytiny) s vyobrazením 1100 rostlin 660 druhů. Biskup byl velkým sběratelem rostlin a je pravděpodobné, že mu neunikla žádná z tehdejších novinek. Z cibulnatých a hlíznatých rostlin byly vyobrazeny následující rody a druhy:

Allium moly L., *A. ursinum* L., *A. victorialis* L., *Anemone coronaria* L., *A. hortensis* L. 3 sorty, *A. nemorosa* L. 2 sorty, *A. ranunculoides* L. 2 sorty, *Arum maculatum* L. 3 sorty, *Bellevalia romana* Swett, *Brimeura amethystina* Chouard., *Bulbocodium vernum* L. 2 sorty, *Canna* L., *Colchucum autumnale* L. 6 sort, *Colchicum* L. 10 blíže neurčených druhů, *Corydalis cava* L. 3 sorty, *Crocus vernus* Hill 7 sort, *C. sativus* L., *C. biflorus* Mill., *Cyclamen hederifolium* Aiton 2 sorty, *C. purpurascens* Mill. 2 sorty, *C. repandum* Sm., *Dracunculus vulgaris* Schott, *Erythronium dens-canis* L., *Fritillaria imperialis* L. 3 sorty, *F. meleagris* L. 3 sorty, *F. persica* L., *F. pyrenaica* L., *F. orientalis* Adam, *F. graeca* L., *Gagea Salisb.*, *Galanthus nivalis* L. 2 sorty, *Gladiolus communis* L. 5 sort, *G. palustris* Gaudin, *Hermodactylus tuberosus* L., *Hyacinthoides hispanica* Rothm., *H. italica* Rothm., *H. non-scripta* Chouard 7 sort, *Hyacinthus orientalis* L. 19 sort, *Iris latifolia* Voss, *I. xiphium* L., *Leucojum aestivum* L. 2 sorty, *L. vernum* 3 sorty, *Lilium bulbiferum* L. 4 sorty, *L. candidum* 2 sorty, *L. chalcedonicum* L. 3 sorty, *L. martagon* L. 7 sort, *L. pomponium* L. 2 sorty, *L. pyrenaicum* Gouan 2 sorty, *Mirabilis jalapa* L. 2 sorty, *Muscari botryoides* Mill. 3 sorty, *M. comosum* Mill., *M. moschatum* 4 sorty, *M. neglectum* Guss, *Narcissus aureus*, *N. bulbocodium* L. 2 sorty, *N. jonquilla* L. 4 sorty, *N. minor* L., *N. papyraceus* Ker Gawl 4 sorty, *N. poeticus* L. 3 sorty, *N. pseudonarcissus* L. 6 sort, *N. tazetta* L. 7 sort, *N. x incomparabilis* Mill. 2 sorty, *N. x medioluteus* Mill. 2 sorty, *Ornithogalum arabicum* L., *O. nutans* L., *O. pyramidale* L., *O. umbellatum* L. 2 sorty, *O. pyramidale* L., *Ranunculus asiaticus* L. 5 sort, *Scilla amoena* L., *S. autumnalis* L. 2 sorty, *S. biflora* L., *S. peruviana* L., *Sternbergia lutea* Ker Gawl., *Tulipa sylvestris* L., *Tulipa* L. 53 sort včetně plnokvětých odrůd a odrůd ze skupiny viridiflora.

O oblíbenosti a vzhledu jednotlivých druhů a odrůd pak lépe vypovídají dobová vyobrazení. Obliba cibulovin a dalších květin, například růží, které kvetly pouze krátkou dobu podnítila vznik malířské specializace na malbu květinových kytic či rostlin obecně. Chtěl-li majitel prezentovat, jaké vzácné rostliny pěstuje ve své zahradě, bylo jedinou cestou najmout malíře, který si v zahradě během celého roku vytvářel přípravné kresby a potom na plátně sestavil fiktivní kytici z tehdy nejcennějších rostlin. Tyto kytice se stávaly součástí větších zátiší nebo byly samy ústředním motivem celé kompozice. Bylo požadováno, aby květiny byly zobrazovány co nejvěrněji podle živých modelů či přesných vzorníků. Malbou květin se proslavili například dvorní malíř císaře Rudolfa II. Giuseppe Arcimboldo (1527–1593), český rodák Georg Flegel (1566–1638) či Jan Brueghel (1568–1625). Brueghel, vlámský malíř a grafik, byl pro svou zálibu v malování květin dokonce přezdíván

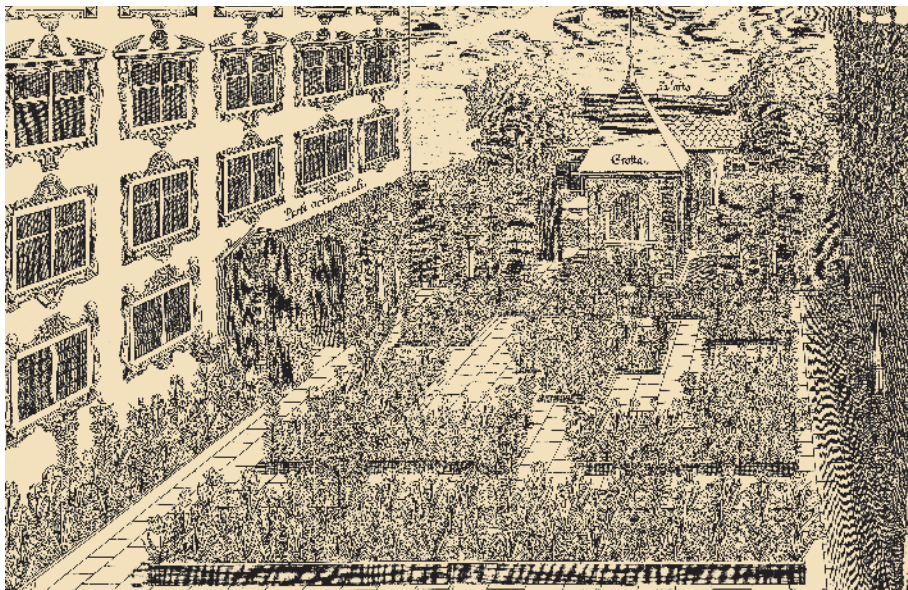
„Květinový Brueghel“. Když pro kardinála Borromea maloval obraz kytice (1606) napsal: „Vše je malováno přímo podle živých modelů, postupně, jak rostliny v přírodě vykvétají...“ Malíři později disponovali vzorníky, z nichž jednotlivé květy do kytic „kopírovali“, např. na obrazech Georga Flegela lze najít řadu rostlin vyobrazených vždy ve stejné pozici a se shodnou barevností.

První nalezený doklad o pěstování nových druhů cibulovin na našem území pochází z roku 1563, kdy byly na Pražský hrad dodány cibule tulipánů, hyacintů, řebčíků a kosatců. V roce 1604 byla na Hrad doručena další velká zásilka květinových cibulí (indiánských květin) z Holandska v ceně 2 528 tolarů a v roce 1616 byly zakoupeny žluté, bílé a žíhané tulipány; bílé modré, španělské a hvězdicovité hyacinty; modré, žluté a bílé šafrány; několik druhů narcisů, kosatců, lilí a růží, dosny a řebčíky pro císařskou zahradu v Brandýse nad Labem. Cibuloviny však zdobily i Novoměstskou zahradu Rožmberků v Českém Krumlově. V roce 1601 zde byly pěstovány narcisy (*Narcissus poeticus* L.), řebčík královský, lilie bělostná a lilie zlatohlavá. V roce 1654 jsou uváděny narcisy bílé a žluté, řebčík, tulipány, lilie zlatohlavé, lilie bělostné, sasanky a krokusy žluté, bílé a modré.

Na našem území se zachovalo několik autentických renesančních prostor, ve kterých se původně nacházela zahrada. Podrobnější informace o pěstovaném sortimentu a původním kompozičním členění byly zatím nalezeny pouze pro Novoměstskou zahradu v Českém Krumlově, kde se zatím o obnově renesančního stavu neuvažuje. Ostatní původně renesanční zahrady byly novodobě upraveny. Nebyla zde snaha vytvořit reminiscenci renesančního stavu a prezentovat dobové sortimenty včetně cibulovin.

Raně barokní zahrady ve středoevropském regionu

Třicetiletá válka v první polovině 17. století pozastavila ve středoevropském regionu další vývoj zahradního umění. V základní kompozici zahrad docházelo pouze k malým posunům oproti renesanci, drobné změny se odehrávaly spíše na úrovni detailů. Zahrada se ještě více stává soustavou jednotlivých zahradních prostor s individuální náplní. Do zahradního programu vstupuje také samostatný prostor pro prezentaci stále populárnějších cibulnatých a hlíznatých rostlin nazývaný *Holandská zahrada*. Nabídka především nových odrůd cibulovin se díky obratnosti pěstitelů a obchodníků z Holandska značně rozšířila, ale také ceny stouply. I po konci tulipánové horečky v roce 1637 patřily cibuloviny stále mezi luxusní zboží. Vysazovaly se do speciální formy záhonů nazývaných *parterres de pièces coupées* – jednalo se o úzké záhonky skládané do geometrických vzorů většinou na čtvercovém půdoryse. Toto uspořádání umožňovalo sledovat drahocenné květiny zblízka. Zatímco v 16. století byly především exotické druhy vysazovány do záhonků po jednotlivých kusech, aby dobře vynikly, v 17. století bylo již k dispozici více cibulí. Do záhonu se vysazoval většinou jeden druh nebo se vysadilo i více druhů ale v takovém složení, aby záhonu vždy dominoval jeden kvetoucí druh např. krokus pro časně jarní kvetení, tulipán na duben a květen, rané žluté lilie (*Lilium bulbiferum* L.?) na červen, pozdní lilie (*Lilium martagon*) na červenec a ocúny na podzim (1648).

Na vedutě měštanské zahrady v Ulmu z roku 1641 jsou zobrazeny: *Anemone coronaria* L. – 5 jednoduše koetoucích a 6 plnokvětých sort, *Fritillaria imperialis* L. s oranžovými, červenými, žlutými a plnými květy, *Fritillaria pyrenaica* L., *Fritillaria persica* L., *Scilla peruviana* L. 2 sorty, *Hyacinthus orientalis* L. – jednoduché a plné, *Lilium bulbiferum* L. 15 sort, *Lilium martagon* L., *Lilium chalcedonicum* L., *Iris xiphium* 7 sort, *Narcissus jonquilla* L., *Pancratium maritimum* L., *Narcissus tazetta* L. 10 sort, *Narcissus radiflorus* L., *Narcissus poeticus* L., *Ornithogalum* (africké druhy), *Ranunculus asiaticus* L. červeně a žlutě koetoucí, *Narcissus pseudonarcissus* L. dvě sorty, tulipány 100 různých barev (Wimmer, 2018)

Podobně byla koncipována i výsadba v zahradě pana Furtenbacha v Ulmu. I když obrázek zachycuje v květu všechny zde pěstované květiny najednou, reálně tyto druhy kvetou v různou dobu.

Květná zahrada v Kroměříži

Na našem území se dochovaly doklady o existenci Holandské zahrady jako součásti Květné zahrady v Kroměříži. Ta byla založena v 60. a 70. letech 17. století. Zachovala se rytina zachycující podobu této zahrady z roku 1691 a o rok mladší popis: „*Následuje Holandská zahrada, kde je mnoho záhonků nízkými deskami ohražených, do nichž se nic jiného nezasazuje, než tulipány a jiné krásné mnohobarevné květiny. Bočními jejich špalíry je vinná réva. Také je na každé boční straně vchod s lavíčkami, na nichž je postaveno všelijakých vzácných květinových trsů. Uprostřed je podlouhlá kamenná vodní nádrž a na ní Neptun ze džbánů vylévá vodu. Tato nádrž je kol dokola osázena květináči s pomerančovíky.*“ V prostoru širokém 21,6 m a dlouhém cca 77 m se nachá-

Holandská zahrada v době květu řebčíků královských v roce 2015. (Foto L. Křesadlová, 2015)

zely dvě řady záhonů členěných do menších pravidelných segmentů. Dochoval se soupis rostlin pěstovaných v této zahradě z roku 1694, dle kterého se zde nacházelo mimo jiné 46 záhonů tulipánů, 14 záhonů hyacintů, 3 záhony junglie (*Narcissus jonquilla* L.), 16 záhonů narcisů, mezi nimi 20 řebčíků královských a bylo zde vysazeno také 100 kořenů pryskyřníků. Jakými rostlinami byly záhony osázeny po odkvětu cibulovin, není zatím z archivních pramenů jasné. Nicméně rytina zachycuje zahradu v letním období se záhony plnými nízkých kvetoucích bylin. Tradice využití daného prostoru k pěstování cibulovin zůstala zachována i v první polovině 18. století. Byla i nadále nazývána *Holländischer garten für blumen und anderen holländischen kühlwerk* (1714) a v roce 1723 byly pro tuto zahradu nakoupeny květinové cibule v hodnotě 197 zl.

Při přípravě projektu obnovy této zahrady byl proveden archeologický průzkum, který upřesnil původní plošné vymezení zahrady a také určil přesné místo pro umístění vodního prvku. Dle dobových rytin byly jednotlivé segmenty (záhony) uspořádány do dvou pásů běžících podél centrální komunikace. Toto členění bylo respektováno, ale vnitřní uspořádání pásů lze již označit za soudobou kreaci. Zůstala ale zachována dobová praxe drobných vyvýšených záhonů i princip věnovat samostatné záhony vždy jednomu hlavnímu druhu cibuloviny dle seznamu z konce 17. století – narcis s řebčíky, tulipány, hyacinty.

Hlavní pásy mají šířku 5,7 m a jsou tvořeny záhony o šířce 1,2 m lemovanými prkny z akátového dřeva. V pravidelně se opakujícím schématu je možné najít 4 typy záhonů různé velikosti a osazovacího plánu, který kombinuje na jaře kvetoucí cibuloviny a trvalky.

Holandská zahrada v době květu řebčičků královských v roce 2019. (Foto L. Křesadlova, 2019)

Největší plocha i počet záhonů byl věnován prezentaci tulipánů. Na 66 záhonů o výměře 198 m² bylo vysazeno několik odrůd *Tulipa clusiana* D.C. a 4 odrůdy jednoduchých pozdních tulipánů. Narcisům v kombinaci s řebčičky královskými bylo určeno 26 záhonů o výměře 172 m². Lze zde najít *Fritillaria imperialis* L. ve třech odrůdách a 5 odrůd narcisů z různých pěstitelských skupin: *Narcissus bulbocodium* L., *Narcissus jonquilla* L., *Narcissus poeticus* L., *Narcissus tazetta* L. a trubkovité hybridy.

Plocha 41,6 m² v 32 záhonech byla poskytnuta hyacintům a dalším drobným cibulovinám: *Scilla sibirica*, *Scilla bifolia* L., *Muscari armeniacum* Baker., *Hyacinthus orientalis* L.-multiflora, *Hyacinthoides hispanica* Rothm. Pouze čtyři záhony o výměře 8,8 m² v blízkosti fontány byly určeny opět pro tulipány. Kromě pozdních jednoduchých tulipánů a *Tulipa clusiana* D.C. zde byl vysázen také *Tulipa sylvestris* L. a *Fritillaria imperialis* L.

Při volbě odrůd cibulovin byly preferovány ty, které připomínají rostliny zachycené na obrazech ze 17. století. Jedná se především o tulipány s dvoubarevnými květy ze skupiny tzv. Rembrandtových tulipánů, narcisy s více květy na stonku a hyacinty s větším množstvím řídkých květenství. Cibuloviny byly do těchto záhonů vysazeny na podzim roku 2013.

Jarní aspekt cibulovin je rozdělen do dvou vrcholů: kvetení řebčičků královských a kvetení pozdních tulipánů. Nicméně první cibuloviny, ladoňky a hyacinty, zde vykvétají již v posledních březnových dnech. Mezi 9.–16. 4. se do plného květu dostávají řebčičky královské a rané narcisy, v květu navazuje *Tulipa clusiana* D.C., přelom dubna a května patří *Narcissus poeticus* L. a pozdním tulipánům. Po šesti sezonách lze sledovat podstatné

Holandská zahrada v době květu tulipánů v roce 2015. (Foto L. Křesadlová, 2015)

Holandská zahrada v době květu tulipánů v roce 2019. (Foto L. Křesadlová, 2019)

*Holandská zahrada v mezidobí mezi dvěma hlavními vlnami koetení s aspektem *Tulipa clusiana* D.C. a narcisů ze skupiny tazetta. (Foto L. Křesadlová, 2017)*

snížení počtu kvetoucích výhonů u řebčíků královských, které jsou náročnější na dostatek živin. U narcisů se mírně snížilo množství rostlin ze skupiny tazetta, ostatní druhy a odrůdy prosperují dobře. Velmi dobře prospívají a vysokou estetickou kvalitou přinášejí odrůdy druhu *Tulipa clusiana* D.C. Pozdní odrůdy tulipánů nemají v klimatických podmínkách Květné zahrady dostatek času před zatažením spolehlivě vytvořit nové květeschopné cibule. Je tedy potřebné cca jednou za tři roky cibule do záhonů znovu vysadit.

Při odkvětu tulipánů na počátku května již zežloutne nadzemní část řebčíků a je nutné ji ze záhonů odstranit. Zatahování ostatních cibulovin trvá dalších cca 5 týdnů dle počasí. V tomto období estetickou kvalitou záhonů zajišťují raně kvetoucí trvalky především tymián, šalvěj, šanta, narůstající pelyněk a meduňka. Zasychající části cibulovin ale trvalky brzdí v růstu. K odstranění zaschlých částí cibulovin dochází mezi 20.–30. 6. Cibuloviny se po zatažení ze záhonů nevyjímají.

V Květné zahradě byla snaha prezentovat návštěvníkům co možná nejautentičtější atmosféru raně barokní Holandské zahrady. To se z větší části podařilo. Zahrada je v době květu cibulovin hojně navštěvována a využívána k realizaci edukačních programů.

Dobové praxi neodpovídá výsadbový systém uvnitř jednotlivých záhonů. Jednotlivé druhy a odrůdy byly vysazeny ve skupinách, zatímco v raném baroku byl používán pravidelný rastr, ve kterém se jedinci pravidelně opakovali. Také kombinace pouze čtyř odrůd pozdních tulipánů vysazených na celé ploše zahrady dobové praxi plně neodpovídá. Sortiment by měl být výrazně širší. Tento problém je částečně řešen v rámci dosadeb

tulipánů. Tulipány jsou již vysazovány jednotlivě, nikoli ve skupinách, a množství odrůd se zvyšuje. Bylo by také vhodné vysadit do záhonů větší množství hyacintů. Už v původním konceptu jim byl věnován malý prostor oproti doloženému stavu ze 17. století a při nové úpravě některých segmentů ze zahrady již téměř zmizely.

Baroko

Novým vzorem pro zakládání zahradních kompozic v celé Evropě se staly zahrady ve Versailles budované od 60. let 17. století architektem André Le Notre (1613–1700). Lze předpokládat, že poskytly inspiraci i pro uspořádání květinových výsadeb. Květiny vnášely do kompozice barvu a rozmanitost. Jako jeden z mála prvků v zahradě je bylo možné pravidelně měnit. Traduje se, že na přání krále Ludvíka XIV. byly výsadby květin na záhonech ve Velkém Trianonu obměňovány někdy až dvakrát denně. Rostliny se vysazovaly v pestrých směsích, které měly svůj přesný řád. Kombinovalo se relativně málo druhů či odrůd, ale ve velkém počtu kusů. Nešlo o to, aby vynikly jednotlivé rostliny, ale o ohromující působení celku.

Dezallier D'Argenville vydává v roce 1707 knihu popisující kompoziční principy a použití rostlin ve francouzských barokních zahradách. V roce 1731 vyšel německý překlad této knihy od Alexandro Blonda, který lze najít v mnoha zámeckých knihovnách na našem území.

Květiny, dle této publikace, nacházely uplatnění v několika typech parterů. Byl to především Parterre de pieces coupées pour des fleurs, na němž byl ornament tvořen květinovými záhony lemovanými stříhanými buxusovými plůtky a pískovými cestami; Parterre de compartiment byl tvořený travnatými a květinovými komponenty na podkladu barevných písků. Okraje parterů, především Parterre de broderie a Parterre á l'Angloise, lemovaly dlouhé obdélníkové záhony – květinová rabata nazývaná Plates-bandes. Tyto pásy osázené květinami bývaly doplněny kvetoucími keři a tvarovanými dřevinami. Dle velikosti parteru bývala šířka těchto rabat 1,3–2,0 m.

Květinové výsadby měly být obměňovány minimálně třikrát do roka tak, aby byly stále maximálně působivé. Cibuloviny se na záhonech objevovaly ve velkém množství. Jarní výsadbové schéma mělo mít hlavní účinek v březnu, dubnu a květnu. Byly vysazovány raně kvetoucí odrůdy *Tulipa* L., *Galanthus nivalis* L., *Ranunculus orientalis* L., *Hyacinthus orientalis* L., na jaře kvetoucí druhy *Cyclamen* L. a *Crocus* L., *Anemone coronaria* L., *Narcissus* L., *Fritillaria imperialis* L., dále *Primula auricula* L., *Hepatica nobilis* Schreb., *Viola* L., *Dianthus* L., *Conoallaria majalis* L., *Matthiola incana* (L.) R. Br., *Primula oeris* L., *Bellis perennis* L. aj.

Pro kvetení v červnu v červenci a v srpnu to byly pozdní odrůdy tulipánů, *Fritillaria meleagris* L., *Hemerocalis* L., *Lilium candidum* L., *Silene coronaria* (L.) Clairv., *Silene chalconica* (L.) E. Krause, *Nigella damascena* L., *Origanum majorana* L., *Antirrhinum majus* L., *Ocimum basilicum* L., *Erysimum cheiri* (L.) Crantz, *Scabiosa atropurpurea* L., *Papaver rhoas* L. fl. pl., *Impatiens balsamina* L., *Campanula medium* L. aj.

Signons	A. Tulippes.....	40500	G. Matziquaires.....	600
	B. Narcisses Blanches Printanieres ou doubles.....	17000	Grosses F. Campannelles.....	600
	C. Hiacinthes.....	15500	q. Giraf'lee de la grande Espece.....	600
	F. Indiennes Doubles.....	15000	R. Lis Blanc.....	600
Fleurs Vissalles	G. Veroniques de la grande Espece.....	1500	S. Valeriennes Grecques.....	600
	H. œillets de Poete.....	1500	70000. Grosses Fleurs Vissalles	
	I. Hiacinthes orangees.....	1500	12000. Fleurs Vissalles	
	K. Jacees.....	1500	41000. Signons	
	L. Coquelourdes Doubles.....	1500	96000. Total	
	M. œillets D'Espagne.....	1500		
	N. Violettes de Mer.....	1600		
		Ligne de Buis.....	10000	

Du 3e aoust 1693

Osazovací schéma pro Velký Trianon z roku 1693. (Laird, 1999)

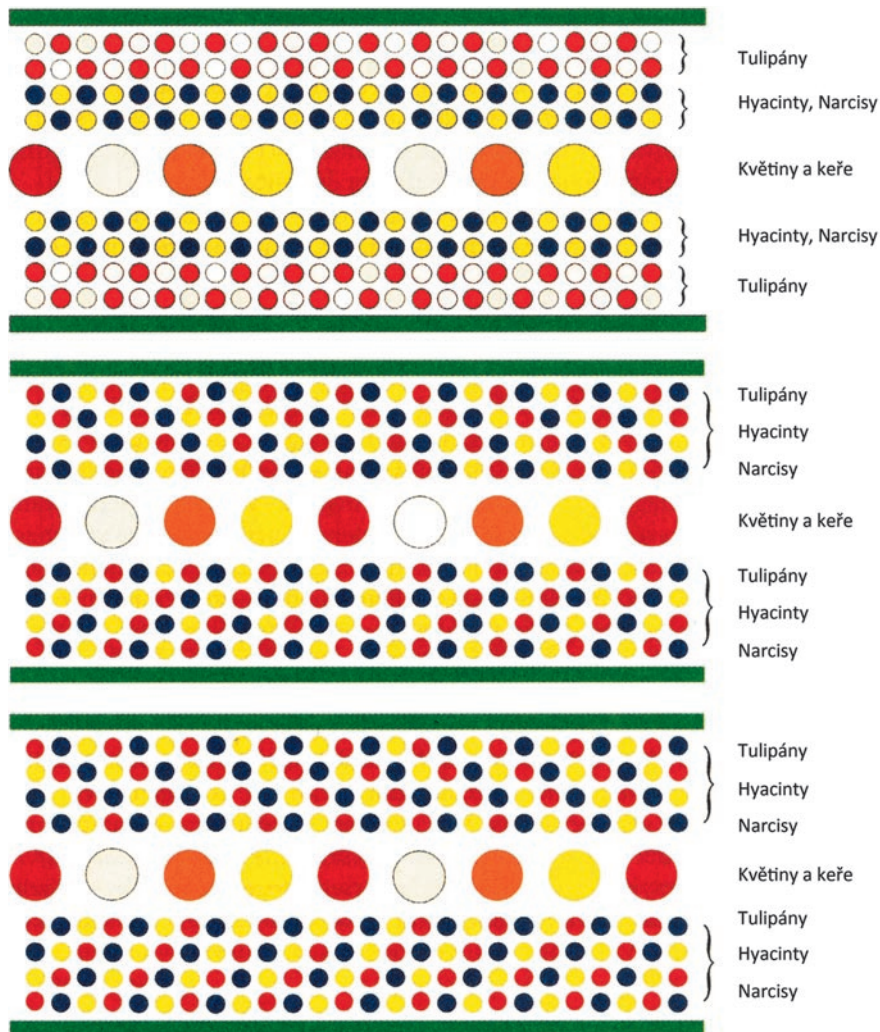
Pro podzimní měsíce to byly na podzim kvetoucí *Cyclamen* L. a *Crocus* L., *Mirabilis jalapa* L., dále *Ricinus communis* L., *Calendula officinalis* L., *Amaranthus* L., *Tagetes erecta* L., *Nasturtium microphyllum* (Boenn.) Rchb., *Tropaeolum majus* L., *Helianthus annus* L.

Dle dochovaného plánu na osázení rabatu pro Velký Trianon z roku 1693 lze konstatovat, že rostliny byly v tomto typu záhonu vysazovány hustě vedle sebe do řad, ve kterých se pravidelně střídaly vybrané druhy. Zohledněna byla i výška rostlin, která se od středu záhonu k okrajům snižovala. Do středů záhonů se z cibulovin sázely nocenky, lilie a řeběčky královské.

Do květinových záhonů tvořících přímo ornament na parteru se používal obdobný sortiment cibulovin jako do rabat, vysazovaly se však především nižší druhy, protože záhon měl být plochý, nikoli výškově odstupňovaný.

Analýzou literárních zdrojů z let 1666–1777 byl vytvořen seznam častěji používaných cibulovin v barokním období (Wimmer 2018).

Pro kvetení v jarním období: *Allium moly* L., *Anemone coronaria* L., *Colchicum bulbocodium* L., *Crocus flavus* Weston, *Crocus vernus* Hill, *Cyclamen persicum* Mill., *Cyclamen repandum*, *Eranthis hyemalis* (L.) Salisb., *Fritillaria imperialis* L., *Fritillaria meleagris* L., *Galanthus nivalis* L., *Hyacinthus orientalis* L., *Hyacinthoides non skripta* Chouard, *Iris xipium* L., *Leucojum vernum* L., *Muscari comosum* Mill., *Muscari racemosum*, *Narcissus jonquilla* L., *Narcissus papyraceus* Ker Gawl, *Narcissus poeticus* L., *Narcissus pseudanar-*

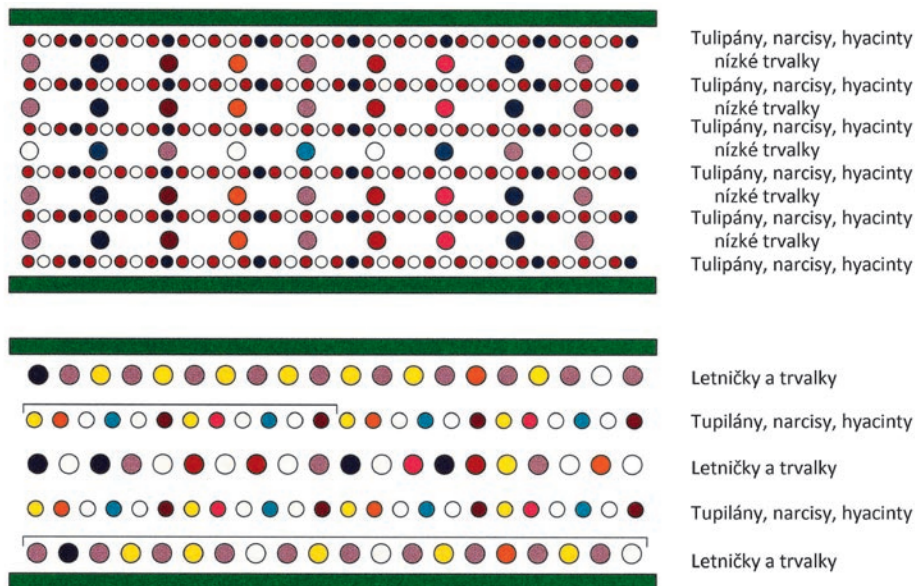

Osazovací schémata obsažená v knize od Dezallier D'Argenville vydané v roce 1707. (Wimmer, 2018)

cissus L., *Narcissus tazetta* L., *Ornithogalum arabicum* L., *Ornithogalum umbellatum* L., *Scilla peruviana* L., *Tulipa* L.

Pro kvetení v letním období: *Mirabilis jalapa* L., *Lilium bulbiferum* L., *Lilium candidum* L., *Lilium martagon* L., *Lilium pomponium* L., *Polyanthes tuberosa* L., *Ranunculus asiaticus* L.

Pro kvetení v podzimním období: *Colchicum autumnale* L., *Crocus sativus* L., *Cyclamen persicum* Mill., *Cyclamen purpurascens* Mill., *Narcissus x incomparabilis* Mill., *Sternbergia lutea* Ker Gawl.

Osazovací schéma pro zahradu v Marly. (Wimmer, 2018)

Nejoblíbenějšími květinami tohoto období zůstávají tulipány, hyacinty, sasanky, prskyřníky, prvosenky a karafiáty. U tulipánů jsou stále oblíbeny sorty s vícebarevnými květy, s květy v odstínech červené barvy nebo se zelenou barvou v květech. Bylo známo tisíce odrůd. U sasenek, prskyřníků a hyacintů byly známy stovky odrůd, oblíbené byly vícebarevné a také plné květy. Přestože se na našem území nacházela řada výstavných barokních zahrad, nepodařilo se nalézt žádné osazovací plány zde vysazovaných květinových záhonů.

V současné době se na našem území nenachází barokní zahrada francouzského typu, kde by byly autenticky prezentovány dobové sortimenty a způsob jejich použití. Několik příkladů kvalitních obnov barokních zahrad proběhlo v předcházejících desetiletích v Německu, Holandsku a Německu.

Schwetzingen

Velmi blízko se barokním předlohám blíží jarní výsadby na parteru před zámek Schwetzingen v německé spolkové zemi Bádensko-Württembersko. Při obnově parteru v 70. a 80. letech 20. století byly navrženy osazovací plány obvodových rabat pro jarní a letní etapu dle publikace Dezallier D'Argenville. Používají se zde výškově diferenciované výsadby kombinující na jaře kvetoucí dvouletky i trvalky s cibulovinami. Ve středu záhonu

Parter v zámecké zahradě Schwetzingen v jarním období. (<https://www.schloesser-und-gaerten.de>)

se vysazují řebčíky královské a po stranách několik odrůd tulipánů různých barev, v některých letech též narcisy nebo řebčíky perské. Jednotlivé sazenice květin se na podzim sází do řad, v nichž jsou vzdáleny většinou 15 cm od sebe a do mezer jsou vysazovány jednotlivé cibule, takže vzniká pravidelný rastr, který v době květu působí velmi pestře. Změnou oproti dobové praxi je pouze větší využití dvouletek, v baroku převažovaly ve výsadbách na jaře kvetoucí trvalky.

Schloss Hof

Velmi rozsáhlé použití cibulovin v jarních výsadbách je realizováno v areálu zámku Schloss Hof v Rakousku. Od roku 2002 je zde systematicky obnovován areál upravený do vrcholné barokní podoby pro Evžena Savojského a později pro Marii Terezii a její rodinu.

Je zde kladen velký důraz na autenticitu obnovovaných částí vycházející z dobových vyobrazení a archeologických průzkumů. Výsadby různých typů nelze označit vzhledem k používanému sortimentu rostlinných druhů i schématu jejich výsadby za zcela autentické, ale způsob jejich použití poměrně věrně navozuje atmosféru zahrad barokní doby. Všechny květinové záhony mají svá jarní a letní osazovací schémata, která se opakují v pětiletém cyklu. Záhony typu rabato doprovázející broderie, jsou vysazovány na třech ze sedmi teras zahrady a před oranžériemi. Záhony na každé terase mají své specifické barevné a druhové rozvržení.

Schloss Hof, jarní výsadby na čtvrté terase v roce 2016. (Foto L. Křesadlová, 2016)

Schloss Hof, jarní výsadby na čtvrté terase v roce 2019. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Schloss Hof, výsadby na páté terase o roce 2016. (Foto L. Křesadlová, 2016)

Od běžného barokního konceptu se odchyľují tím, že jednotlivé řady cibulovin v záhonech jsou jednodruhé i jednodrudivé. V baroku se cibuloviny sázely v záhonech také do řad, ale v řadě se pravidelně střídaly dva až tři druhy nebo odrůdy. Používaný koncept je především jednodušší na výsadbu, ale nepůsobí tak pestře. Podobně to platí o doplňkových bylinách, jejichž sortiment na záhonech byl v baroku také výrazně pestřejší. Ve Schloss Hofu jsou výsadby na jednotlivých terasách laděny do odstínů určité hlavní barvy a cibuloviny jsou doplněny většinou jedním, maximálně dvěma druhy dvouletek. Vizuální efekt pro návštěvníka je velmi atraktivní, ale na úkor autenticity.

Baroknímu obrazu se mnohem více blíží některá výsadbová schémata realizovaná před oranžieriemi. Výsadby bývají složeny z více druhů a odrůd kontrastních barev jak cibulovin, tak doprovodných rostlin.

Cibuloviny jsou vysazovány také do menších tematických zahrádek v rámci hospodářského dvora a v trávnicích.

Het Loo

Zahrada u zámku holandské královské rodiny v Het Loo byla obnovena v 80. a 90. letech 20. století na základě historických plánů, vyobrazení a archeologického výzkumu. Rabata obklopující broderiový parter jsou využita mimo jiné k prezentaci starých odrůd tulipánů. Jednotlivé odrůdy jsou vysazeny v malých skupinkách po cca 10 ks a opatřeny jmenovkou. Od sebe jsou odděleny trsy trvalek nebo dvouletek. Vzhled záhonu není autentický dle barokních předloh, ale záhon má velký edukační potenciál a je prezentací historie holandského národního symbolu.

Díky výsadbám trvalek nepůsobí záhon přehnaně roztržitým dojmem. V jiných částech zahrady je možné najít i záhony vysazené dle barokního schématu.

*Het Loo, jmenovka u staré odrůdy tulipánu.
(Foto L. Křesadlová, 2003)*

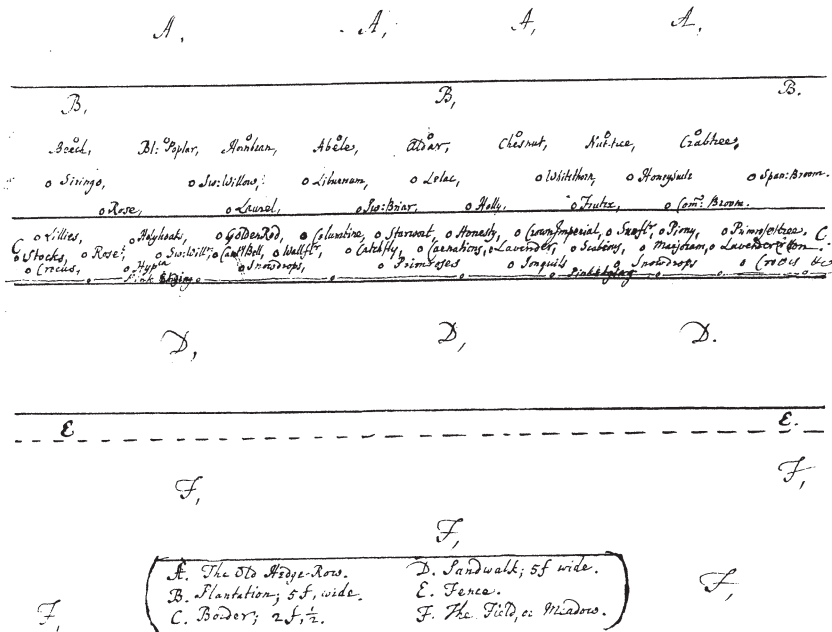

*Het Loo, prezentace starých odrůd tulipánů na parteru zahrady.
(Foto L. Křesadlová, 2003)*

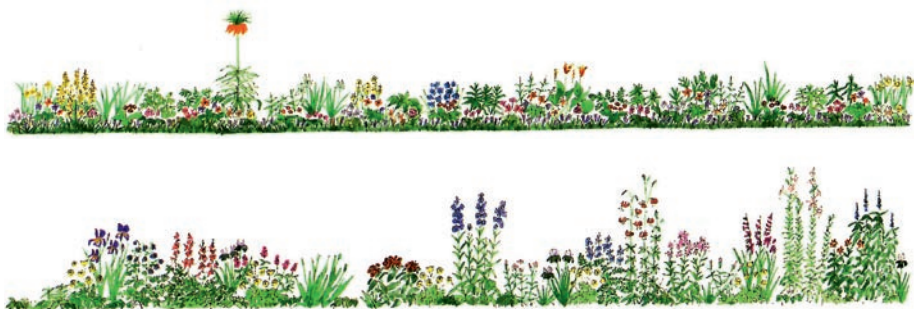
Anglická krajinařská zahrada

Od počátku 18. století se v Anglii vyvíjel nový zahradní směr, který začal být nazýván krajinařská zahrada. V počátku byl ještě silně ovlivňován barokními zákonitostmi, ale záhy se vydal svým vlastním směrem. Hlavní úlohu v kompozici, která se měla co nejvíce podobat člověkem neovlivněné přírodě, hrály především dřeviny a rozsáhlé travnaté plochy. Na detail tvořený květinami nebyl brán výrazný zřetel, ale z kompozic zcela nezmizely. U obytných budov stále existovaly staré kuchyňské zahrady, kde se pěstovaly již dříve populární květiny jako tulipány, hyacinty, pryskyřníky, sasanky, petrklíče a karafiáty.

Přímo v krajinařských kompozicích se nejprve uplatňovaly přirozeně na daném místě rostoucí druhy květin. Umělé výsadby vytrvalých druhů květin byly realizovány podél cest, a to především do prostoru mezi cestu a okrajem dřevin. Tento způsob doporučoval již Joseph Spence (1699–1768). V jednom z jeho nákrešů je zachycen cca 75 cm široký bylinný lem před výsadbou keřů složený z 29 druhů vytrvalých bylin a cibulovin. Také Thomas Whatley (1726–1772) ve své knize *Observation on Modern Gardening* (1770) doporučoval podél porostních okrajů u cest zakládat pásy z květin široké 50–100 cm. Schéma těchto výsadeb (border) vycházelo z barokní tradice květinových rabat. Zatímco v baroku se v přísně pravidelném rastu vysazovaly jednotlivé rostliny těsně vedle sebe, do těchto pásů se vysazovaly jednotlivé druhy ve skupinách (shlucích). Byl vytvořen přesný

Dobové výsadbové schéma troalek a cibulovin pana Philipa Southcote cca z roku 1749. (Laird, 1999)

Rekonstrukce vzhledu bylinného lemu v zahradě Goodwood v jarním a letním období r. 1735. (Laird, 1999)

osazovací plán pro určitý segment, který se potom postupně opakoval v celém podélném pásu. I tento segment byl vnitřně členěn především výškově do dvou někdy i do tří úrovní. Např. v prvním pásu bylo vysazeno více druhů krokusů ve skupinkách několik centimetrů od sebe, následoval pás dalších drobných cibulovin a na jaře kvetoucích květin doplněný o na podzim kvetoucí ocúny a bramboříky opět ve skupinkách. Třetí řadu tvořila směs na jaře a v létě kvetoucích bylin střední výšky, z cibulovin zde rostly např. řebčík královský nebo lilie zlatohlavá a lilie bělostná. V jiném dochovaném schématu také z 50. let 18. století tvořily první řadu pryskyřníky, sasanky, krokusy a konvalinky, navazoval pás několika odrůd tulipánů a narcisů a třetí pás z trvalek a keřů.

Tento systém byl velmi populární v objektech koncipovaných jako ferme ornée. Cesty zde bývaly lemovány živými ploty nebo skupinami keřů předsazenými bylinným lemem. Lem ve Woburn Farm výškově gradoval od nizoučkého okraje s *Crocus* L., *Galanthus nivalis* L., *Narcissus jonquilla* L., následovaly *Primula* L., *Viola* L., *Silene* L., *Dianthus* L., *Adonis* L., *Thymus* L., které zakryly usychající listy cibulovin, zadní řadu obstaraly *Lilium* L., *Solidago* L., *Aquilegia vulgaris* L., *Helianthus x multiflorus* L., *Fritillaria imperialis* L. a kvetoucí keře. Za nimi rostl živý plot.

Velkou měrou přispěl ke znovuoživení zájmu o květiny zahradní tvůrce William Chambers (1723–1796). Ve svých dílech doporučoval jejich hojně používání. Byl zastáncem různorodých forem, textury a množství barev, které přinášely právě květiny nebo kvetoucí keře. Renesanci výsadeb květin předznamenalo i dílo Williama Masona (1725–1797), který v Nunenam Park založil do té doby raritní květinovou zahradu. Před chrámkem bohyně Flory nechal v trávníku vysadit výškově gradované květinové záhony ledvinitého tvaru. Vytvořil Pleasure grounds. Tento pojem se objevuje po polovině 18. století a označuje plochu navazující na dům nebo nějaký drobnější stavební objekt v zahradě, kde se konaly slavnosti a vysazovaly se zde ve větší míře exotické dřeviny a kvetoucí byliny. V anglických krajinářských zahradách začalo být rozlišováno několik „zón“ s různou mírou uplatnění viditelných zásahů lidské ruky. V blízkosti domu bývaly zachovány kuchyňské nebo také květinové zahrady ohrazené často zdí s pravidelnými záhony. Dále se k sídlu mohla při-

pojovat terasa, které opět dominovaly pravidelné záhony. Jakýsi přechod mezi domem (případně domem s terasou a květinovou zahradou) a čistě krajinářsky upravenou částí tvořila právě tzv. Plesure-ground. V tomto prostoru nacházely výrazné uplatnění cizokrajné dřeviny s nápadnými květy i plody a také květiny především trvalky. Tyto divácky atraktivní rostliny v pestrých směsích se opět vysazovaly ve formě lemu podél cest a také v podobě záhonů kruhového, oválného či ledvinitého tvaru situovaných do travnatých ploch. Tyto záhony směrem ke středu výškově gradovaly a byly složeny z pestré směsi rostlin. Ve výškově členitých záhonech se uplatňovaly i cibuloviny, především vyššího vzrůstu, jako řebčíky královské a lilie. Tento systém zónování a výsadeb květin ve svých dílech velmi rád uplatňoval Humphry Repton (1752–1818). Cibuloviny používal ve všech výše popsaných tradičních formách, také sortiment rostlin se zásadně neměnil. Repton se nebránil ani vkládání pravidelně členěných květinových zahrad do krajinářských kompozic, ale tyto plochy musely být opticky odděleny od hlavního procházkového okruhu. Mohlo jich být v jednom objektu i více a bývaly věnovány specifickým skupinám rostlin – rozária, vodní zahrady, americké zahrady apod. Předznamenal tak další vývoj v zahradním umění v 19. století, jehož hlavním představitelem se stal John Claudius Loudon (1783–1843).

Devatenácté století a první desetiletí století následujícího představovalo dobu nespírně dynamickou a přinášelo překotné změny do všech oborů lidské činnosti. Před tvůrci zahrad se otevírala řada nových úkolů. Zatím co v 18. století byly zakládány zahrady pro nejvyšší vrstvy společnosti, v 19. století přišli další zadavatelé. Rozvíjející se střední vrstvy podnikatelů a úředníků. Samosprávy nechávají zakládat nové veřejné městské parky sloužící k rekreaci i chudších vrstev obyvatelstva.

Loudon se ve svém díle zaměřil především na střední třídu, která si budovala svá nová obydlí na předměstích. Jejich zahrady byly spíše menší velikosti, rozhodně se nemohly rozlehlostí rovnat venkovským usedlostem, a úpravy v krajinářském stylu pro ně byly většinou méně vhodné. Přikláněl se k renesanci pravidelných zahrad. Květinové záhony, které navrhoval, měly mít stále maximální účinek. Ideálně se všechny rostliny měly pěstovat v květináčích v květinových školkách nebo na rezervních pozemcích. Jakmile začaly nakvétat, měly se vysadit na záhony v květinové zahradě, a když začaly vykazovat znaky odumírání, měly být odstraněny a nahrazeny novými (1822). Tyto názory znamenaly návrat ke každoročně obnovovaným květinovým záhonům. Sám Loudon doporučoval minimálně dvě obměny záhonu ve vegetačním období. V první fázi měl být záhon atraktivní od února do května, v druhé od května do srpna. Tak dlouhé jarní kvetení se bez použití cibulovin neobešlo. Podobný koncept prosazoval také John Fleming hlavní zahradník v Clifdenu. Začal používat cibuloviny ve velkých jednobarevných nebo barevně kontrastních skupinách. Prodloužil tak silné estetické působení svých výsadeb. Jeho koncept čtyři měsíce kvetoucích záhonů se stal velmi populární. V jarní fázi rád používal např. modré a bílé pomněnky se žlutými narcisy a tulipány.

Velkou oblibu získaly kontrastní barevné kombinace používané ve větších plochách. Nečastěji byly kombinovány červeně, modře a bíle kvetoucí rostliny, nebo žluté a červené. Tím se tyto výsadby lišily od svých barokních předchůdců zakládaných v pestrých

směsích. Toto období je zlatým věkem letniček, jejich sortiment se neobyčejně rozšířil. K rozšíření sortimentu však dochází i u cibulovin. Kromě kontinuálně nejoblíbenějších tulipánů a hyacintů se větší pozornost opět věnuje i narcisům a řebčíkům královským. Výrazně se ale proměňuje především nabídka v létě kvetoucích druhů. Stále jsou používány dosny a nocenky, radikálně se však rozšiřuje sortiment lilí přivážených jak z Asie, tak z Ameriky. Začínají se šlechtit mečíky a další druhy z jihu Afriky, jsou přivázeny nové botanické druhy drobných cibulovin jako ladoňky, modřence, tulipány nebo česneky. Doslova mánie vzbudí příchod jiřin (*Dahlia Cav.*) v roce 1815 a jejich následné šlechtění. S malou přestávkou v 70. letech 19. století patřily k nejoblíbenějším květinám a byly předmětem sběratelské vášně. Obecně se ve společnosti projevovala touha po novinkách, která podnítila intenzivní šlechtění rostlin a také snahu objevovat v nejrůznějších koutech světa neznámé druhy.

Za symbol tohoto období lze bez nadsázky označit ornamentální květinové záhony. Umisťovaly se nejčastěji před hlavní budovu do nakrátko sečených trávníků, ale jejich okraj byl od travnaté plochy jasně vymezen pečlivým obrytím nebo lemovkami z nejrůznějších materiálů. Vlastní ornament se vytvářel kombinací barevně kontrastních květů či listů použitých rostlin. Nejprve ploché záhony se začaly výškově modelovat nejčastěji do oblých kopečků na vrcholu s exotickou rostlinou. Chloubou zahrad se staly celé rozlehlé květinové partery. Vše bylo pečlivě zastříhováno a zaléváno. Z cibulovin se zde uplatnily především dosny ve funkci středových solitér.

Kontinentální krajinářská zahrada a park

Větší povědomí o anglických krajinářských kompozicích se začíná na kontinentu rozšiřovat po polovině 18. století, a to nejdříve ve Francii, kde se před revolucí vyvinula zvláštní forma zahrad označovaná jako Anglo-chinois. Byla výrazně ovlivněna názory Williama Chamberse. Také do Německa a zbytku Evropy se šíří informace o krajinářské zahradě, v níž již mají květinové výsadby své pevné místo. V podobě záhonů nepravidelného tvaru se uplatňují především u jednotlivých staveb v kompozici.

V kontinentální Evropě bylo populární literární dílo německého zahradního architekta a teoretika Christiana Cay Laurenza Hirschfelda (1742 – 1792). Ve druhém díle své knihy *Theorie der Gartenkunst* (1780) se Hirschfeld zabýval způsoby použití jednotlivých vegetačních prvků v kompozici zahrad. Několik kapitol věnoval také použití květin, trávníků a lučních porostů. Použití květin nepovažoval za nutné, ale oceňoval krásu a proměnlivost barev jejich květů. Mohly se vysazovat do pravidelných záhonů nebo volně do blízkosti cest, do hájů a luk. I on doporučoval jejich výsadbu především v okolí obytných budov, nejrůznějších letohrádků a pavilónů. Zde mohly být vysazovány do okrouhlých, bohatě výškově členěných záhonů situovaných v nížce střiženém trávníku. Druhy jako řebčík kostkatý (*Fritillaria meleagris L.*), orchideje (*Orchis L.*), drobné narcisy (*Narcissus L.*) se hodily k výsadbě přímo do trávníku. Ve čtvrtém díle téže knihy jsou zmíněny různé typy zahradních scénérií (zahrad). O použití cibulovin je zmínka především v kapitole o osázení

Zahrada Alton Tower
o Staffordshire na
oyobrazení z roku
1857 s výsadbami
tulipánů na záhonech
a bramboříků
o nádobách. (Ikin, 2012)

„jarní“ zahrady, kde nachází své místo skupiny cibulovin a trvalek. Je zmíněno několik druhů a odrůd sasaneček (*Anemone* L.), *Crocus* L., *Fritillaria* L., *Hyacinthus* L., *Narcissus* L., *Primula* L., *Ranunculus* L., *Scilla* L., *Viola* L., *Saxifraga* L. aj. (Hirschfeld, 1872, s. 143–145). V podzimní zahradě měly být vysazovány především trvalky: *Achillea* L., *Aster* L., *Eupatorium* L., *Helenium* L., *Phlox* L., *Rudbeckia* L. aj. z cibulovin *Sternbergia lutea* (L.) Ker-Gawl. a *Colchicum autumnale* L.

Na našem území jsou výsadby květin doloženy již v raných krajinářských parcích např. u Čínské pavilonu v parku ve Vlašimi, v Krásném Dvoře u Podbořan měly být zakládány květinové koše (1783) a před Panovým templém se nacházely oválné květinové záhony (1797). Ve Veltrusech byla založena partie nazvaná Bujukdere ztvárněná jako květinová

Barevně kontrastní výsadby cibulovin s letničkami. (Foto L. Křesadloá, 2010)

zahrada. Na plánu zahrady v Židlochovicích z roku 1809 jsou znázorněny oválné květinové záhony ve volné trávnickové ploše.

K hlavním tvůrčím osobnostem 19. století na kontinentě patřili Peter Joseph Lenné (1789–1866) a kníže Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871). Lenné se za podpory pruského krále Fridricha Viléma IV. pokusil upravit krajinu mezi Berlínem a Postupimí. Založil zde řadu zahrad u zámků a vil, které se snažil vzájemně propojit do uceleného průchozího zeleného pásu. Tyto myšlenky nebyly zcela naplněny, ale přesto se jeho práce stala inspirací pro řadu následovníků při plánování městské zeleně. I on ve svých projektech uplatňoval prvky anglické viktoriánské zahrady, květinové záhony, historizující doplňky, pravidelně komponovaná zákoutí aj. Stejný přístup uplatňoval i jeho nejnámější žák a spolupracovník Gustav Meyer (1816–1877). Lenné pravděpodobně jako první v Německu uplatnil v kompozici *Pleasure-ground* a to v parku Glienicke (1816). Záhony založené v pečlivě udržovaném trávníku měly mít čtyři výškové úrovně, šest barev a sedm dob kvetení. K výsadbě doporučoval 120 druhů trvalek a cibulovin. Oblíbený se tento systém výsadeb květin stal především díky publikační činnosti knížete Pücklera. Ten *Pleasure-ground* definoval jako ozdobnou a na květiny bohatou plochu velkého rozsahu. Pücklera nejvíce inspirovalo dílo Humphry Repton. Zatímco dlouhými průhledy propojoval vzdálená místa v širokém okolí s cílem navodit dojem nekonečné parkové krajiny, u zámecké budovy se zaměřil na prezentaci detailu v podobě bohatých květinových zá-

Barevně kontrastní výsadby cibulovin s letničkami. (Foto L. Křesadlová, 2010)

honů. Zkušenosti s budováním parku v Muskau popsal kníže v díle *Poznámky k tvorbě parků (Andeutungen über Landschaftgarterei)*, které vyšlo poprvé v roce 1833. Stalo se nesmírně populárním stejně tak jako zde publikované obrázky ornamentálních květinových záhonů. Pro jarní období v nich byly vysazovány cibuloviny v kontrastních barevných kombinacích např. červené tulipány do tvaru hvězdy, čtvercové záhony se směsí hyacintů a proslulý roh hojnosti býval na jaře vysazen z krokusů. Dalším typem květinových záhonů, které používal, byly smíšené skupiny v trávniku sestavované až z 15 druhů. V jejich středu nacházely uplatnění např. dosny nebo jiřiny.

Postupem času se začala měnit náplň záhonů. Namísto výrazně výškově gradované směsi rostlin se začínají uplatňovat pouze v řezu mírně zaoblené výsadby jednoho nebo několika málo druhů a to jak květin, tak kvetoucích keřů. Okraj záhonů se zvýrazňoval použitím tvarovaných dřevin, jinou nízkou rostlinou nebo zahradními lemovkami z anorganických materiálů. Do prostoru vymezeného lemem byl vysazen jeden druh rostliny s výraznou barevností, případně se kombinovaly dva maximálně tři druhy, jejichž barevnost byla výrazně kontrastní. Rostliny byly použity nikoli ve směsi, ale vytvořily jednoduchý ornament (jednotlivé prstence, hvězda apod.). Jednotlivé záhony se často seskupovaly tak, aby tvořily barevně i tvarově zajímavé variace.

Celé 19. století lze v Evropě označit za zlatou dobu používání cibulovin v trávniku. Oblíbené jsou květnaté louky, do nichž se vysazují drobné cibuloviny, ale také tulipány hyacinty, česneky, mrazuvzdorné mečíky, lilie nebo řebčíky královské. Vyšší druhy se umísťují především do lemů v okolí dřevin.

Nové směry

Po polovině 19. století dochází v Anglii i v ostatních částech Evropy k postupnému odklonu od exotiky a historismu k přírodě a tradičním domácím vzorům. Před přehnanou zdobností a velkými kontrasty dostává přednost umírněnost a účelnost. Formálně členěné i přírodě podobné kompozice získaly rovnocenné postavení a kombinovaly se dle velikosti pozemku a záměru, ke kterému byly nová zahrada či park určeny. Průmyslová sériová výroba nejrůznějších užitečných předmětů výrazně snížila jejich cenu, ale většinou na úkor kvality a brala práci řemeslníkům. Snaha podpořit tradiční umělecké řemeslo vedla ke vzniku hnutí Art & Crafts. Jeho členové začali věnovat pozornost také tvorbě zahrad. Snažili se mimo jiné zvýšit zájem o domácí druhy rostlin. Vůdčí osobností tohoto směru v zahradní tvorbě se stal William Robinson (1838–1935) se svou knihou *Divoká zahrada* (*The Wild Garden*) z roku 1870. V ní představil návod, jak založit zahradu blízko přírodě s co nejnižšími nároky na údržbu. Využíval jak domácí, tak odolné cizokrajné rostliny a především pomocí bylin osazoval i dříve problematicky využitelná místa v zahradě. Tento směr opět zvedl zájem o využití širšího sortimentu cibulovin, a to především pro výsadby do trávnatých ploch a jako podrost pod dřevinami. Robinson považoval tento způsob použití cibulovin za mnohem vhodnější, než jejich výsadby do záhonů. Miloval a propagoval především výsadby narcisů. V 19. století byla také nově přivážena do Evropy řada botanických druhů drobných cibulovin např. ladoněk, krokusů, tulipánů, puškinii aj., které byly pro výsadbu do trávnatých ploch velmi vhodné. Propagoval výsadby větších ploch respektive skupin s použitím jednoho nebo dvou druhů cibulovin. Zvolená kombinace se měla v zahradě objevit alespoň na dvou místech. Cibuloviny nesměly chybět také v lemech podél cest a tradičně u živých plotů.

Do luk určených k produkci sena doporučoval výsadbu těchto rodů a druhů cibulovin: *Anemone apenina* L., *Crocus* L., *Eranthis hyemalis* Salisb., *Galanthus* L., *Muscari* Miil., *Narcissus* L., *Leucojum* L., *Ornithogalum umbellatum* L., *Fritillaria meleagris* L., *Hyacinthella* Chur, *Scilla* L., *Tulipa sylvestris* L. Do ploch, kde bylo možné provádět seč později, doporučoval i vzrůstnější a později kvetoucí cibuloviny jako *Lilium* L., *Cammasia* Lindl. nebo *Ornithogalum* L.

Pro lesní zákoutí navrhl kombinaci *Leucojum* L., *Narcissus poeticus* L. a *Colchicum* L., do podrostu mezi keři opět postupně za sebou nakvétající *Eranthis* Salisb., *Crocus* L., *Leucojum* L., *Fritillaria* L., *Narcissus* L., *Lilium* L., *Gladiolus* Tourn., *Allium* L. Dříve spíše nevzhledná zákoutí se tak stávala na jaře a v časném létě velmi atraktivní.

Jeho současnice Gertude Jekyll (1834–1932) se proslavila návrhy neotřelých barevných kombinací v květinových, především trvalkových, záhonech, které našly uplatnění v tradičních kuchyňských zahradách nebo ve spíše formálně řešených úpravách v blízkosti domů. Opět prosazovala výsadby cibulovin v trávnicích a podrostech pod dřevinami. Zvláště si oblíbila větší plochy narcisů v kombinaci s modřenci. Nejvíce ji proslavily tzv. herbaceous borders (byliné lemy), v jejím podání dlouhé obdélníkové záhony kombinující velké množství různých druhů rostlin laděné do méně kontrastních barev a jejich

Zajímavá kombinace novinek v tehdejší sortimentu letních cibulovin – *Gladiolus Tourn. ex L.* a *Crocosmia Planch* v záhonu. (Hampel, 1907)

tónů. Do těchto záhonů trvale cibuloviny nevyсаzovala ráda, protože mohly být snadno poškozeny při následných úpravách záhonů, ale zcela se jich nezříkala, protože jejich jarní efekt nebylo možné ničím adekvátně nahradit. Vytvořila systém, kdy drobné jarní cibuloviny jako ladoňky, krokusy, puškinie, hyacinty, narcisy vysаzovala do pásů mezi dvě řady kapradin nejčastěji druhu *Dryopteris filix-mas* L. Při rašení kapradin cibuloviny již odkvétaly a narůstající velké listy volný prostor dokonale vyplnily. Mnohem častěji využívala do záhonů cibuloviny každoročně znovu vysаzované.

Měla řadu oblíbených kombinací, na jaře to byly např. pásy chejru *Cheiranthus x cheirii* L. s tulipány v různých barevných kombinacích, na začátku léta mečíky se šáterem *Gypsophila paniculata* L., v podzimních výsadbách nesměly chybět jiriny. Často používala také dosny s červenými listy, nové druhy česneků s velkými květenstvími, *Alstromeria* L., *Eremurus* M. bieb. aj. Lilie doporučovala pěstovat v nádobách a umisťovat je do záhonů i s květináči pouze v době květu. Ve větších mobilních nádobách měly být cibuloviny opět kombinovány s trvalkami a letničkami.

Anglické vzory byly, i díky knihám a časopisům, na kontinentě poměrně rychle přebírány a doplňovány dle místní tradice. Velkým zastáncem zásad vytyčených Williamem Robinsonem se u nás stal kníže Emanuel Sylva Tarouca (1860–1931) a jeho přítel Camillo Carl Schneider (1876–1951). Ve svém parku v Průhonících vysаzoval skupiny rostlin dle jejich nároků a pečlivě ověřoval vlastnosti nově přivážených druhů. Zahradní architekti působící na našem území také uplatňovali tyto myšlenky ve svých návrzích. Museli se však vypořádat s velkou oblibou každoročně vysаzovaných květinových záhonů u svých zákazníků, jak je uvedeno výše. I přes realizovanou osvětu prostřednictvím časopisů a populárně naučných knih výsady trvalek nad jednoletými záhony plně převládaly až ve 30. letech 20. století.

Lednice, ve formálně členěné úpravě u lednického zámku založené na konci 19. století v jarním období rozkvétalo na záhonech množství cibulovin např. Darwinovy tulipány. (Schneider, Tarouca, 1910)

Lednice, výsadby tulipánů v létě vystřídaly muškáty, begonie, dosny aj. (Schneider, Tarouca, 1910)

Zatímco pro předcházející historická období jsme při návrzích dobově věrných výsadeb většinou odkázáni na přejímání vzorů z širšího regionu, období první republiky a období bezprostředně předcházející je pro naše území velmi kvalitně zpracováno díky projektu *Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizací cílů národního obrození během 1. Československé republiky* respektive publikacím v rámci tohoto projektu vydaných. Zde je možné získat podrobné informace o typech a vnitřní struktuře používaných výsadeb bylin.

V posledních desetiletích 19. století a v období první republiky nacházely kvetoucí rostliny v soukromých zahradách i na veřejných plochách široké uplatnění. Velké oblibě se těšily především každoročně znovu vysazované květinové skupiny respektive kobercové záhony, ale po první světové válce se začala zvedat poptávka i po výsadbách trvalek někdy doplňovaných sezónními rostlinami.

Kobercové záhony měly zůstat během léta nízké s dobře čitelným ornamentem. Pěstované rostliny se v nich často i tvarovaly, a proto zde cibuloviny nenašly své uplatnění. V tzv. květinových skupinách (záhonech nejrůznějších pravidelných tvarů, nejčastěji kruhu a oválu) měly už nepostradatelné místo. Stále byly oblíbené skupiny rostlin s okrasnými listy, do kterých se velmi často vysazovaly dosny. Vzhledem k jejich velikosti se většinou umísťovaly do středů těchto záhonů. Velkokvěté odrůdy dosny našly své uplatnění i ve skupinách kvetoucích rostlin. V letním období se v těchto záhonech začaly objevovat pro naše území zatím méně tradiční druhy: novinkou byly hlíznaté begonie, litošky, montbrecie a velkokvěté gladioly. Jako zajímavá solitéra se v letním období používal i křín (*Crinum powellii* Baker) aj. Dominantní postavení měly cibuloviny tradičně v jarním osazovacím plánu těchto záhonů. Zde se používaly osvědčené druhy: krokusy, narcisy, tulipány, modřence a ladoňky. Kombinovaly se s dvouletkami nebo brzy kvetoucími trvalkami jako pomněnky, sedmikrásky, macešky, silenky, floxy, huseníky, tařičky, prvosenky aj. Záhon býval nejčastěji vysazen ze dvou hlavních druhů respektive odrůd (cibulovina – dvouletka, trvalka), případně ještě z obruby nebo se z rostlin více druhů či odrůd vytvářel jednoduchý geometrický ornament. Toto schéma se používalo cca od 60. let 19. století do první světové války.

Následně se každoročně vysazované záhony z kvetoucích rostlin uplatňovaly nejčastěji v pásech a záhonech obdélného tvaru v reprezentačních prostorech v blízkosti obytných domů první republiky. Jarní sortiment používaných rostlin se na úrovni druhů prakticky nezměnil. Co se týče odrůd, byly nejvíce ceněny tulipány ze skupiny Darwinových tulipánů (pozdně kvetoucí) s květy v čistých jasných barvách, samostatně nebo v kombinaci s dvouletkami a trvalkami. Z raných tulipánů pak nízké Duc van Tholl tulipány a plnokvěté tulipány, které nejlépe odolávaly nepříznivým povětrnostním vlivům. Každoročně zakládáné výsadby pro jarní kvetení se používaly i jako výplň do záhonů keřových růží nebo do pásů keřů pěstovaných na kmínku.

Nejvíce osazovacích plánů květinových záhonů se zachovalo v pozůstalosti architekta Josefa Kumpána (1885–1961). Z jejich analýzy vyplynulo, že cibuloviny používal relativně často. Pro jarní kvetení se v návrzích objevují osvědčené druhy a schémata viz výše. Pro letní období je zajímavá jeho obliba jirín. Pomocí vyšších odrůd jirín vysazených do

záhonů obdélného půdorysu odděloval jednotlivé části zahrady s rozdílnou funkcí. Tyto záhony mívaly ještě obrubu z nižších druhů bylin. Dále jiřiny sázel do zadních partií trvalkových záhonů, aby tvořily atraktivní pozadí pro nižší druhy. Používal také jednodruhové výsadby velkokvětých nemrazuvzdorných mečíků např. jako letní podsadbou pod pásy keřů na kmínku. Reagoval tak pravděpodobně na vlnu obliby těchto prakticky nových rostlin v sortimentu našich zahrad. Jiřiny a mečíky samozřejmě našly uplatnění i v užitkových částech zahrad, kde sloužily jako zdroj květů pro výzdobu interiérů.

Výsadby trvalek zaujaly majitele zahrad svou pestrostí, proměnlivostí i nižšími náklady na péči. Cibuloviny se nejčastěji používaly v těchto typech výsadeb: trvalkové záhony – rabata, obruby, výplně v keřích, partie (trvalky vysazené do skupin nepravidelného tvaru a vnitřní struktury většinou vymezené a ohraničené trávnickem), travnaté plochy, kompozice s použitím kamene i jinde.

V trvalkových záhonech, partiích a skupinách se nejčastěji uplatňovaly mrazuvzdorné druhy: nejoblíbenější byly skupiny narcisů a lilie, především druhy *L. bulbiferum* L., *L. candidum* L., *L. martagon* L., *L. regale* Wison (v roce 1925 bylo k výsadbě doporučováno 20 různých druhů lilí), drobné jarní cibuloviny obvyklých druhů, nově i česneky, *Alstromeria* L., ladoníky, liliochvostce, šušarky. Trvalé výsadby se doplňovaly opakovanou výsadbou teplomilných druhů jako mečíky, litošky, montbrecie.

Obruby, pásy z nízkých druhů rostlin, se staly pro zahrady první republiky typickým prvkem. Uplatnění zde našly hlavně nízké cibuloviny jako krokusy, ocúny, ladoňky, a to jako doplněk hlavních většinou stálezelených druhů. Výjimkou byla pažitka, z níž bývaly vytvářeny lemy záhonů v užitkových částech zahrad.

Partie s výrazným uplatněním kamene – alpina, skalky, suché zídky byly v této době doslova módní záležitostí. Jen v menší míře se zde skutečně pěstovaly náročné horské druhy rostlin, častěji byly spíše idealizovaným obrazem divoké krajiny osázeným nízkými trvalkami. Zde nacházely uplatnění nízké druhy cibulovin, a to i řada nových botanických druhů např. česneků, tulipánů apod.

Další oblastí použití byly náhrady trávníků na polostinných a stinných místech. Zde se spolu s trvalkami pěstovaly lilie zlatohlavé, modřence, sněženky, řebčíky kostkaté, krokusy, bledule, bramboříky. Stejný sortiment se využíval i do dočasných podrostů – na vyplnění prostoru mezi nově vysazenými dřevinami.

Cibuloviny mohutnějšího vzrůstu se vysazovaly také jako solitéry do trávníků. K tomu účelu byly doporučovány např. vzrůstné druhy lilí, *Alstromeria* L., šušarka nebo liliochvostec. Aby trávník tyto rostliny příliš neutlačoval, mohl se vytvořit okolo rostliny lem z drobnější rostliny např. *Sedum spurium* M. Bieb.

Travnaté plochy v části u domu se většinou kosily pravidelně na nízkou výšku a byly využívány jako pobytové. Uplatnění zde našly především nízké raně kvetoucí a zatahující cibuloviny: krokus, modřelec, ladoňka, talovín, sněženka. V neformálně ztvárněných částech zahrady se zakládaly i tzv. květnaté trávnické, kde bylo kromě výše uvedených druhů možné uplatnit i narcisy, tulipány, snědky, ocúny aj. Populární byla například kombinace žlutých narcisů a modřenců nebo ladoněk.

Následující návod ke správné výsadbě krokusů do trávníku lze vztáhnout i na další druhy drobných cibulovin a ukazuje způsob uvažování a estetických preferencí v daném období:

„Hodí se zoláště ve větším množství k osazování větších ploch pažitů, nebo i do mírného polostínu pod stromy. Třebaže se vyjímají krásně i ve směsi, přece nesmíme možnosti té zneužívat i a vždy voliti barvy, které se k sobě hodí. Nejlepšího dojmu dosahuje se, když jednotlivé druhy nebo barvy sázíme v samostatné shluky, při čemž mohou ojedinelé cibulky jakoby nahodile do skupiny jiné barvy onikati. Při sázení takových větších shluků v trávníkových plochách musí se vždy dbáti příkladu přírody, která nevysévá rostliny v pravidelných skupinách, ale vždy zcela volně a nenuceně, čehož dá se uměle docílit jedině tak, když na místě, kde chceme sázeti, cibulky prostě rozhodíme a nasázíme pak na místa, kam samy dopadly. Tak může se na velké plochy nasázet tisíce cibulek – čím více, tím lépe působí.“ (Vaněk 1925).

Lednice

V současné době asi nejrozsáhlejší pěstování cibulovin v památkově chráněném objektu lze sledovat v zámecké zahradě v Lednici.

Záznamy o pěstování cibulovin v zahradě u lednického zámku sahají do barokní doby. V roce 1665 měl lednický okrasný zahradník Comino Manini na starosti kromě

Lednice, ostrov v Růžovém rybníku v době květu narcisů. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Lednice, parter před skleníkem se záhonem hyacintů. (Foto L. Křesadlová, 2019)

teplomilných rostlin v nádobách také 857 ks květin: Tuberosen (*Polygonatum tuberosum* L.), Indianische Janeinten (*Canna* L.), Tulpen (*Tulipa* L.), Narzissen (*Narcissus* L.), Hyacinten (*Hyacinthus* L.), gelbe Lilien (*Lilium* L.) aj. Johannes Urban (Lustgartner) se v roce 1712 staral o 70 ks holandských tulipánů, 50 ks plnokvětých narcisů (*Narcissus jonquilla* L.), 24 ks Tazeten (*Narcissus tazetta* L.). V roce 1749 byly na základě vlastního výběru knížete dodány květinové cibule za 55 zlatých do další lichtensteinské zahrady v Rossau ve Vídni. Dodavatelem cibulí byl zahradník Franz Watbirger z Hamburku. Jestliže se cibuloviny pěstovaly v Rossau, jistě byly vysázeny i v Lednické barokní zahradě. O použití cibulovin v krajinářské kompozici se nepodařilo najít žádné zprávy. Ale do dnešních dnů se na loukách v parku v podzimních měsících intenzivně uplatňují ocúny, v jarním období pak vykvétají sněženky, tulipány lesní a snědky. Tyto cibuloviny zde mají své přirozené stanoviště, ale na řadu míst byly pravděpodobně cíleně vysázeny.

Další dobové zprávy o pěstování cibulovin v Lednici pochází až z počátku 20. století. V předcházejícím desetiletí byla před objektem skleníku založena velká pravidelně členěná zahrada, rozdělená tvarovanými živými ploty do menších kompozičních celků. Jejich náplň se stalo rozárium, perenetum, pinetum, tvarované ovocné dřeviny i květinový parter. Doboová fotografie z roku 1910 ukazuje plošné výsadby několika odrůd tehdy velmi populárních Darwinových tulipánů v kombinaci s dvouletkami. V letním období se ve výsadbách na stejných plochách velmi často objevují také dosny s červeně zbarvenými listy.

*Lednice, parter před skleníkem se záhonem tulipánů ze skupiny Darwinových hybridů.
(Foto L. Křesadlová, 2012)*

V současné době jsou každoročně cibuloviny vysazovány na parteru z konce 19. století před skleníkem. Kromě plošných výsadeb tulipánů jsou zde často používány také hyacinty. Použití odpovídá dobovým zvyklostem v daném typu úpravy. Novodobou kreací s výsadbami cibulovin do různě velkých záhonů kruhového půdorysu mohou návštěvníci obdivovat před jízdárnou na ploše bývalého hospodářského dvora.

Velmi rozmanité je i použití cibulovin v krajinářské části kompozice. Výskyt některých druhů zde může být i přirozený. Místem prezentace mnoha druhů je ostrov v Růžovém rybníku pod zámek. Především v časně jarním období se jedná o jednu z návštěvnických nejatraktivnějších lokalit v parku vůbec. Nejdříve zde vykvétají porosty sněženek následované s menší intenzitou bledulemi. Později naváží velké skupiny z několika odrůd narcisů. Narcisy žluté barvy jsou ve velkých skupinách vysazeny také na tzv. Narcisovém ostrově v průhledu mezi zámek a minaretem. Jejich vizuální působení je v posledních velmi teplých jarech výrazně časově zkráceno, ale i tak se jedná o velmi atraktivní a téměř bezúdržbový prvek. V následujících letech po výsadbě se již pouze při seči trávy odstraní zasychající části rostlin. Vzhledem k tomu, že osázené ostrovy nejsou přístupné návštěvníkům, nedochází k ničení porostů vandaly případně jejich psy a při pohledu z odstupů nejsou v travních porostech zasychající části cibulovin téměř patrné. Relativně malá vzdálenost ostrova od břehů Růžového rybníka umožňuje z cest obdivovat i drobné druhy cibulovin. V loukách nedaleko růžového rybníka je také poměrně hojný výskyt tulipánu lesního.

Vykvétá především pod korunami starých solitérních stromů nebo menších skupin, ale kvetoucí jedinci se pravidelně objevují i přímo na plném slunci v louce. O záměrném vysazení druhu na této ploše nebyly nalezeny záznamy, ale lze jej předpokládat. Stejně tak mohl být záměrně vysazen i česnek medvědí, který ve větší míře vykvétá pouze u mostu z Růžového ostrova. Je otázkou, zda na výskyt obou druhů v parku záměrně upozorňovat, protože takto malé populace by mohly být, při aktuálním množství návštěvníků v parku, snadno zničeny. Významný je v parku také podzimní květ ocúnů.

Podzámecká zahrada v Kroměříži

Podzámecká zahrada byla založena v nivě řeky Moravy a v jejích podrostech se pravděpodobně přirozeně vyskytuje řada jarních efemeroidů a na loukách ocúny. Vedle základních druhů jako dymnivky, sasanky, křivatce, orseje aj. je zde významný výskyt česneku medvědího. Již v minulosti docházelo ke sběru jeho rašících listů obyvateli města, ale v relativně únosné míře. Zpopularizování česneku medvědího jako kuchyňské suroviny

Kroměříž, Podzámecká zahrada, porost kvetoucího česneku medvědího u Chrámku přátelství. (Foto L. Křesadlová, 2008)

Kroměříž, Podzámecká zahrada, kvetoucí ocúny na louce u Divokého rybníka. (Foto L. Křesadlová, 2006)

v posledních letech výrazně zvýšilo vandalismus. Intenzivní sběr rašících listů spolu s větším suchem podpořeným také vypuštěním blízkého Chotkova rybníka vedly na jaře 2019 k výraznému snížení populace česneku odhadem téměř na polovinu obvyklého stavu. Podobný úbytek se projevil i u porostů dymnivky duté a dymnivky tuhé. Zde bylo na vině především vysychání vrchní vrstvy půdy, které bylo v posledních letech ještě podpořeno intenzivnějším sběrem opadaného listí na řadě ploch v parku. Tento stav ukazuje, že klimatické změny, spolu s intenzifikací údržby by mohly řadu objektů ochudit o do dnešní doby „samozřejmý“ jarní aspekt. Výskyt jarních efemeroidů v zahradách a parcích by bylo vhodné monitorovat a údržbu vybraných ploch přizpůsobit potřebám těchto rostlin. Jejich výskyt má pozitivní vliv na jarní návštěvnost objektů a v Podzámecké zahradě je využíván i edukačně. V travnatých plochách bylo vysazeno také několik skupin narcisů. Jejich počet je však vzhledem k rozlehlosti porostů malý a návštěvníci jejich přítomnost většinou ani nezaznamenají.

Pro návštěvníky Podzámecké zahrady jsou na podzim velmi atraktivní louky s kvetoucími ocúny. Jejich biologickým i prezentačním potřebám je již management lučních porostů přizpůsoben. První seč je pravidelně realizována až po odkvětu kopretin a rostliny tak mají dostatek času na zatažení. Na konci srpna nebo na začátku září je pokosena alespoň část luk s výraznějším výskytem ocúnů, aby mohly jejich květy v nízkém porostu vyniknout.

Lešná, porost kvetoucích sněženek v zahradě. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Lešná u Valašského Meziříčí

Tato komorní krajinářská zahrada (7,5 ha) byla vybudována po polovině 19. století na místě hospodářského dvora a přilehlých polí. Tedy všechny rostliny zde dnes pěstované musely být záměrně vysazeny. Z pohledu výskytu jarních efemeroidů se jedná o nejbohatší objekt ve Zlínském kraji. V travnatých plochách i v podrostu mezi stromy a keři každé jaro vykvétají porosty sněženek, bledulí, křivatců v kombinaci s prvosenkou bezlodyžnou. Plošně menší jsou výskyt ladoněk – *Scilla siberica* Haw., *Scilla bifolia* L., *Scilla lucilliae* Speta. V blízkosti zámku, respektive pod korunou červenolistého buku, vykvétají trsy narcisů, u kvetoucích pěnišníků ladoníky. Když po několika desítkách let bez odpovídající údržby začalo být realizováno pravidelné odstraňování náletů z podrostů v zadních partiích parku, začaly se zde na podzim objevovat květy bramboříků (*Cyclamen purpurascens* Mill.). Park v Lešné je důkazem, že cibuloviny byly od druhé poloviny 19. století do travnatých porostů i podrostů pod dřevinami opravdu záměrně vysazovány a mohou zde dlouhodobě dobře prosperovat a šířit se.

Kvasice

Při obnově zámecké zahrady v Kvasicích u Kroměříže byla trasa původní mlýnské strouhy, vedoucí parkem ještě na počátku 19. století, připomenuta založením pásu květnaté louky s převahou modře kvetoucích bylin a výsadbou modře kvetoucích jarních cibulovin z rodu *Crocus* L., *Muscari* Mill. a *Puschkinia* Adams.

Vídeň

Vídeň patří mezi historická města, ve kterých je péče o vegetaci ve veřejném prostoru i v přístupných historických zahradách na vysoké úrovni. Výsadby cibulovin patří ke standardu na velkém množství ploch. Přístup k jejich ztvárnění se však mění. Před 10 lety měla většina městských prostor svůj vlastní individuální koncept, co se týká barevnosti a kombinace druhů. V současné době je směřováno k uniformitě.

Pro výsadby na záhonech v bývalých císařských zahradách Schönbrunn, Belvedere, Augarten byl pro rok 2019 zvolen shodný model výsadeb v národních barvách. Kombinace červeně a bíle kvetoucích tulipánů a sedmikrásek působí velmi efektně především na parteru v zámku Schönbrunn. Jeho současné tvarosloví odpovídá cca stavu na přelomu

Schönbrunn, výsadby cibulovin na hlavním parteru. (Foto L. Křesadlová, 2019)

19. a 20. století. Použití velkých jednobarevných ploch záhonů a kontrastních barevných kombinací odpovídá zvyklostem tehdejší doby.

Bohužel stejné schéma jarních výsadeb bylo zvoleno také pro Kronprinzengarten, která byla v letech 2000–2003 obnovena dle dochovaných plánů cca z roku 1750 a měla se stát připomínkou barokní podoby císařské rezidence. Vstup do této části Schönbrunnského parku je zpoplatněn a návštěvník má možnost z vyhlídkové plošiny sledovat obnovený broderiový parter z nadhledu „prvního patra“. V minulosti zde byly, dle fotografií dostupných na internetu, realizovány jarní výsadby relativně věrně odpovídající barokním zvyklostem, tedy pestrá směs různých odrůd tulipánů v kombinaci s řebčíky královskými, narcisy a směsí dvouletek. Použitím stejných rostlin, vysazených na hlavním parteru před zámek, také do rabata lemující barokní broderii Kronprinzengarten, ztratila tato část bývalé císařské rezidence svou osobitost. Neposkytla svým platícím návštěvníkům autentický obraz barokní zahrady, což bylo původním záměrem při její obnově.

Na všech ostatních záhonech ve městě, včetně cenných historických parků jako je Stadtpark nebo Türkenschanzpark, bylo použito naprosto shodné výsadbové schéma: směs fialových a růžových tulipánů lemovaná modrými maceškami. Po delší prohlídce města tyto výsadby již působí velmi fádně. Především došlo k naprostému setření indi-

Schönbrunn – Kronprinzengarten, pohled na rabato v barokní zahradě. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Belvedere, výsadby před budovou zámku. (Foto L. Křesadlová, 2019)

viduality historicky významných starých veřejných parků jako je právě Stadtpark, který byl dle dobových zvyklostí naplněn pomníky řady významných osobností. V minulosti měl každý pomník alespoň mírně odlišný osazovací plán záhonu, který jej obklopuje. Dnes je vše sjednoceno, ať se jedná o ornamentální záhony, které mají navozovat atmosféru z doby založení parku, nebo o soudobé kreace. Návštěvníci tak ztratili možnost prostřednictvím použitých rostlin ve výsadbách vnímat rozdílné kulturně-historické hodnoty jednotlivých částí města. Tento koncept byl pravděpodobně zvolen především z ekonomických důvodů.

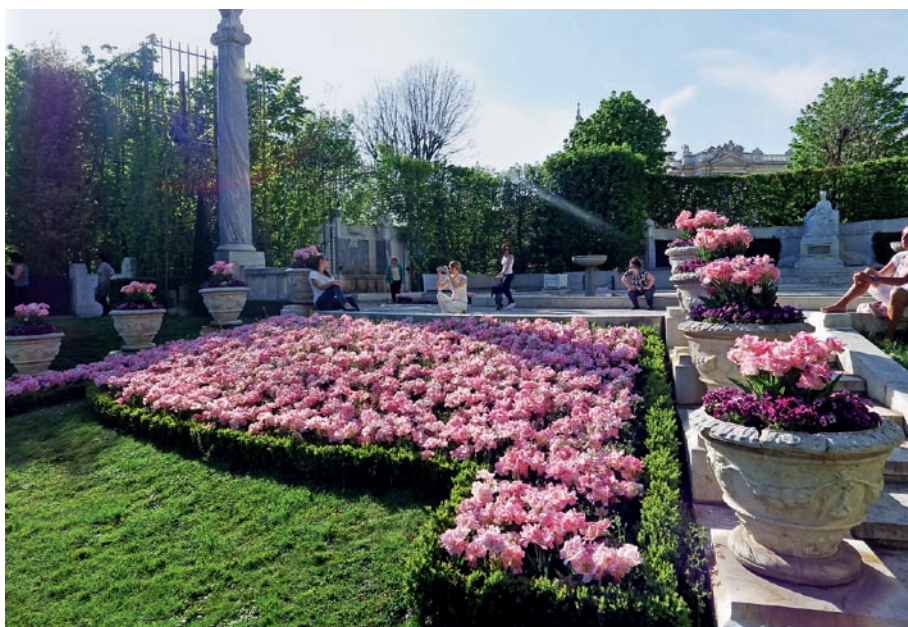
Výjimkou byla Volksgarten nedaleko Hofburgu. Zde se použití rostlin v parku odvíjí od výzdoby pomníku císařovny Alžběty z roku 1907. Secesní památník je osazován nejčastěji jednou odrůdou tulipánu v kontrastní barevné kombinaci s jednou nebo dvěma odrůdami dvouletek. Stejně schéma se pak opakuje na záhonech ve zbytku parku. Použité tvarosloví záhonů odpovídá přelomu 19. a 20. století, a tedy i barevně kontrastní jednolitě výsadby lze označit za dobově vhodné.

Valdštejnská zahrada v Praze

Ve Valdštejnské zahradě v Praze jsou vysazovány cibuloviny společně s dvouletkami do buxusem členěných polí navazujících na řady soch před salou terenou. Jedná se o novodobě ztvárněný prostor bez ambice prezentovat zde sortimenty rostlin z doby založení

Volksgarten, výsadby u pomníku císařovny Alžběty. (Foto L. Křesadlova, 2019)

Volksgarten, výsadby u pomníku císařovny Alžběty. (Foto L. Křesadlova, 2015)

Valdštejnská zahrada v Praze, záhony s kvetoucími cibulovinami. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Valdštejnská zahrada v Praze, záhon po odstranění odkvetlých květů. (Foto L. Křesadlová, 2019)

*Valdštejnská zahrada v Praze, ostrov se sochou Herkula v době květu narcisů.
(Foto L. Křesadlová, 2019)*

zahrady. Intenzita údržby je zde vysoká. V roce 2019 byly použity k výsadbě dvě odrůdy narcisů a modře kvetoucí pomněnky. Vzhledem k tomu, že byly pečlivě odstraněny odkvetlé květy a listy narcisů nezačaly výrazně zatahovat před přípravou záhonu pro letní výsadbu, měly záhony po celou dobu esteticky vysokou kvalitu.

Nejintenzivněji však na návštěvníky působí výsadba cibulovin na ostrově Herkulovy fontány. Jedná se sice o sochařská díla z období manýrismu, ale úprava okolní vodní nádrže i samotného ostrova je novodobá, respektive připomíná úpravy cca z přelomu 19. a 20. století. Ve Valdštejnově době by vegetace na ostrově pravděpodobně uplatnění nenašla. Později byly plošné výsadby narcisů již velmi populární.

Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v historickém interiéru

Cibulnaté a hlíznaté rostliny se mohou k výzdobě interiérů využívat jako řezané do váz nebo jako hrnkové rostliny. Až téměř do konce 18. století se k tomuto účelu používaly na jaře kvetoucí druhy cibulovin. Nejvýznamnější květiny k řezu – velkokvětě lilie, mečíky, jiřiny nebo *Alstromeria* L. se v sortimentu objevují až v 19. století.

Je relativně málo dokladů o tom, jak se cibuloviny v interiérech používaly. Především lilie bělostná ve vázách se objevuje na obrazech světců již ve středověku, ale jde spíše o symbolické zobrazení. Od konce 16. století malíři vytvářejí velké květinové kytice umístěné většinou v bohatě zdobených vázách. Byly součástí větších zátiší, pohledů do interiérů, nebo byly samy ústředním prvkem obrazu. Jednalo se však o symbolické kytice, které nešlo ze skutečných rostlin sestavit, protože kvetly v různou roční dobu. Jednalo se o zobrazení sbírky tehdy nejpůvodnějších rostlin. O vzhledu skutečných kytic v interiéru mnoho nevyprávějí. Lze považovat za chybu, když jsou činěny pokusy vytvořit dle těchto obrazů kompozice z umělých květin. Takovéto kytice rozhodně nelze považovat za autentické.

Tehdy vzácné druhy cibulovin jako řebčíky královské, lilie, tulipány se pravděpodobně v renesančním interiéru prezentovaly jako solitéry, případně byly pouze doplněny menším množstvím méně nápadných běžných druhů, aby mohly vyniknout. Nejběžnějším druhem, který bylo možné použít na jaře k řezu, byly narcisy. Ty se však pravděpodobně nekombinovaly s jinými květinami, protože sliz vylučovaný z jejich stonků zkracuje životnost ostatních rostlin.

Pro prezentaci tulipánů byl vytvořen speciální druh keramiky – tulipánová váza. Tulipánové vázy, tedy vázy s více samostatnými otvory pro vkládání nejčastěji jednoho stonku, se poprvé objevují v první polovině 17. století pravděpodobně v souvislosti s tzv. Tulipománií. Tradičně byly zdobeny „*Delfts blauw*“, modrými vzory na bílém podkladě. Měly různé tvary od nízkých kulatých váz s pouze několika otvory pro výzdobu stolů až po 1,5 m vysoké pyramidální vázy stojící na zemi v interiéru. Jejich vznik pravděpodobně podnítila specifická vlastnost tulipánů, jejichž stonek roste i po utržení a stáčí se za světlem, proto se velmi obtížně aranžují do váz s ostatními květinami. Původně pravidelně uspořádané aranžmá se ve váze velmi rychle mění v dynamickou kreaci. V renesanci a v první polovině 17. století byly v oblibě především pestře zbarvené tulipány s často ještě roztrepenými okraji. Většinou nebyly k dispozici květy zcela stejné barvy a barevná i tvarová pestrost byla žádaná. Doplnuje-li váza interiér z tohoto období, měla by být tato dobová zvyklost při aranžování respektována. Tulipány by bylo možné kombinovat také s tehdy velmi populárními plnokvětými pryskyřníky a sasankami. Tulipán se postupně stával běžnější květinou. Nebyl problém vlastnit stovky cibulí od jedné odrůdy a i aranžování váz mohlo

*Georg Flegl, Kytice
s řebčíkem královským.*

směřovat k menší pestrosti použitých odrůd. Bohužel se autorce nepodařilo získat dobová vyobrazení těchto váz s květinami. Je pravděpodobné, že se vystavovaly v interiérech i bez květin, pouze jako cenné kusy porcelánu, a to zvláště poté, co se do Evropy začaly přivážet tulipánové vázy vyrobené v Číně a v Japonsku s orientálními vzory.

Jestliže jsou tyto vázy dnes aranžovány ve vrcholně barokním interiéru, bylo by namísto použít více odrůd tulipánů s různým tvarem a barvou květu. Tulipány s kontrastním žíháním již nebyly tak populární, ale celá kompozice by měla i nadále působit pestře, podobně jako květinové výsadby v barokních zahradách. U mladších interiérů je pak možné doporučit snížení barevné pestrosti aranžmá. Při aranžování umělých květin by ale měla být zachována tvarová dynamika stonků tulipánů, kvůli které byly tyto vázy původně vyrobeny. Strohé přísně geometrické aranžmá nelze považovat pro tento typ váz za autentické.

Tulipánové vázy v interiéru zámku Het Loo. (<https://nationaltrustdyrhampark.wordpress.com>)

Je-li součástí mobiliáře objektu stará originální tulipánová váza, je nutné zvážit, zda k sezónnímu aranžování živých květin nepořídí soudobou repliku, protože čištění tohoto typu váz od rostlinných zbytků je relativně obtížné.

Z klasických mrazuvzdorných cibulovin se v interiérech uplatňovaly jako sezónní hrnkové rostliny především rychlené hyacinty. Již v 18. století byl znám ve Francii systém rychlení hyacintů ve skleněných nádobách s vodou.

Ve středoevropských podmínkách se řada zajímavých cibulovin ukázala jako nedostatečně mrazuvzdorná. Řešením tohoto problému byla každoroční výsadba a sklizeň cibulí před zimou, nebo výsadba do nádob a přezimování v bezmrazém prostředí. Pěstování vyložené teplomilných tropických druhů například *Gloriosa* L., *Sinningia* Nees, *Kohleria* Regel, *Caladium* Vent. apod. se více rozšířilo až v druhé polovině 19. století se zlepšením technologií vytápění. Většina druhů, které vyžadovaly chladné, ale přitom bezmrazé zimování, se pěstovala v nádobách a v době květu se využívala k zatraktivnění skleníků a zimních zahrad, nebo se přenášela do obytných interiérů. Ještě na počátku druhé poloviny 20. století patřily mnohé k oblíbeným hrnkovým květinám v domácnostech a byly zmiňovány v populárně naučných knihách k tomuto tématu. S postupným zvyšováním kvality vytápění z obytných interiérů téměř vymizely.

V závěru 16. století byla v nádobách pěstována a prezentována především velmi atraktivní *Scilla peruviana* L., některé choulostivější druhy narcisů nebo *Pancratium* Dill ex L. Do nádob se vysazovaly i vzácnější odrůdy tulipánů. Kromě jednoduchých hlíněných nádob se používaly i nádoby náročně zdobené, evidentně určené buď k výzdobě interi-

Aranžmá vytvořené z jedné odrůdy tulipánu s krátkými stopkami nenechá vyniknout ani danému kusu porcelánu ani použitým květinám a neodpovídá dobovým zvyklostem. (Foto L. Křesadlová, 2019)

éru, nebo velmi exponovaných míst v zahradě. V první polovině 17. století byl z Kapska přivezen snědek *Ornithogalum arabicum* L. (1606), kalokvět *Agapanthus* L'Hér. (1630) a *Haemanthus* L., o jehož pěstování se dochovaly zprávy z Holandska již ze začátku století. Zásadní byla introdukce jakubské lilie *Sprekelia formosa* (L.) Herb. s rudými květy neobvyklého tvaru a *Polyanthes tuberosa* L. z Ameriky. Zatímco jakubská lilie i ostatní jmenované druhy se většího rozšíření dočkaly až v 19. století, *Polyanthes* L. běžně nazývaný „tuberosa“ se pro svou vůni stal nesmírně oblíbený již v 17. století. Jeho pěstování máme doložené např. v roce 1665 z Lednice. Květy se používaly k výrobě parfémů a na počátku 18. století byla známa plnokvětá forma. V nádobách se pěstovaly pravděpodobně i dosny *Canna* L. V druhé polovině 17. století byl z Ameriky přivezen ještě dnes velmi populární hvězdník *Hippeastrum* Herb., pro nějž se vžilo lidové označení „amarylis“. Ten však patří jiné, vzhledově podobné rostlině amarylce spanilé *Amaryllis belladonna* L. přivezené až v roce 1712 z jižní Afriky. Díky svým něžně růžovým květům vykvétajícím na konci léta se brzy stala velmi populární. Nejpозději na začátku 18. století se do kultury dostal také teplomilný brambořík *Cyclamen persicum* Mill. V nádobách se jako botanické rarity dále pěstovaly: chocholatice *Eucomis* L'Herit, *Cyrtanthus* Ait známější pod jménem valota a klasická bílá kala *Zantedeschia aethiopica* (L.) Spreng. Všechny tyto

Pokoj knižete Hermanna von Pückler-Muskau v roce 1832, na stole v květináčích jsou vystaveny kvetoucí kaly. (Henkel 2006)

rostliny pocházejí z jižní Afriky. V 18. století do Evropy doputovalo několik druhů křínů *Crinum* L. ze Severní Ameriky i Asie. Kříny se 19. století staly jedním z nejoblíbenějších druhů zimních zahrad. Na konci 18. století jsou kromě bramboříků k prodeji nabízeny již první hybridy hvězdníků. Až na několik výjimek není jisté, zda se výše vyjmenované druhy pěstovaly v 18. století již i ve Střední Evropě. Codex Liechtenstein z roku 1780 obsahuje vyobrazení hvězdníku, amarylky nebo kaly. Zvýšený zájem o dovoz a komerční uplatnění nových druhů a odrůd rostlin v 19. století obohatil sortiment cibulovin o lír *Ismene* Salisb. Ex Herb., krvokvět *Scadoxus* Raf., teplomilné *Caladium* Vent. a *Sinningia* Nees, ale až v druhé polovině století je přivezen *Eucharis* Planch. & Linden. Velmi často se v zimních zahradách v nádobách pěstovaly také asijské druhy lilí.

Velká část cibulovin je atraktivní pouze v době květu, jen menší část je atraktivní i svým olistěním (*Canna* L., *Caladium* Vent.). V 17. a větší část 18. století se známé druhy prezentovaly v době květu buď v obytných interiérech nebo jako součást ranžírunku. O způsobu a četnosti prezentace hrnkových rostlin v barokním interiéru se nezachovalo mnoho konkrétních zpráv, nejednalo se o běžnou záležitost. Prezentovaly se pravděpodobně jenom výjimečné kusy rostlin, k nimž kvetoucí exotické cibuloviny patřily. V 19. století již bylo běžné doplňovat obytné interiéry větším množstvím rostlin v nádobách. Obvyklým kusem nábytku se staly květinové stoly, ve kterých se kromě stálezelených rostlin používaly především sezónní kvetoucí rostliny. Pěstování případně rychlení cibulovin za tímto účelem se stává velmi populární. Rostliny většího vzrůstu byly častěji prezentovány ve sklenících a zimních zahradách. Většina výše uvedených druhů rostlin patřila k obvyklému sortimentu. Velmi oblíbený byl křín, hvězdník, jakubská lilie, lír, kalokvět, kala a brambořík.

Nejdůležitější taxony pro autentickou prezentaci historických zahrad a parků

Agapanthus L'Hér – kalokvět, modrá tuberosa

Patří k důležitým teplomilným rostlinám pěstovaným tradičně v nádobách jako součást sbírek exotických rostlin. Zásobním orgánem jsou dužnaté kořeny.

Rod pochází z jižní Afriky a bylo popsáno 7 druhů: tři druhy s vytrvalými listy *A. praecox* Willd., *A. africanus* (L.) Hoffmanns., *A. walshii* L.Bolus a čtyři druhy s listy zatahujícími *A. campanulatus* F. M. Leight., *A. caulescens* Spreng., *A. coddii* F. M. Leight., *A. inapertus* Beauverd.

Do Evropy byl *Agapanthus* L'Hér. přivezen okolo roku 1630. Nejdříve byl pěstován v botanických zahradách, ale v 19. století již patřil k velmi oblíbeným okrasným rostlinám sbírek exotických rostlin v oranžériích a sklenících. V roce 1814 byl *A. praecox* Willd. jako *Agapanthus umbellatus* nabízen k prodeji v Chotkovských školkách Nový Dvůr u Kutné Hory za cenu 1 zlatý a 20 krejcarů za kus.

Tradičním způsobem pěstování byla kultivace a prezentace ve větších dřevěných nádobách. V letním období bývaly součástí ranžírunku, v době květu se vystavovaly na dobře viditelná místa v zahradě nebo v blízkosti zámecké budovy.

Nejčastěji se pěstovaly a stále pěstují odrůdy od druhu *Agapanthus praecox* Willd. pocházejícího z Kapska. Hlavní období jeho kvetení připadá na červenec a srpen. Na trhu je také řada kříženců mezi stálezelenými druhy a na chlad méně citlivými zatahujícími

Kvetoucí kalokvět na nádvoří buchlovického zámku.
(Foto L. Křesadlova, 2006)

druhy. Ty na zimu většinou ztrácejí listy. I tak většina pěstovaných odrůd snáší jen malý pokles teplot pod bod mrazu. Ani Headbourne-hybridy, které je možné v jižnějších státech Evropy pěstovat celoročně venku, nejsou na našem území dostatečně mrazuvzdorné.

Odrůdy, které prodělávají v zimě období klidu a listy jim odumřou, se uchovávají v pěstitelské nádobě v suchém prostředí při teplotě nepřesahující 10 °C. Při těchto nízkých teplotách dochází k zakládání budoucích květů. Když začnou listy na jaře rašit, je nutné začít s mírnou zálivkou a přenést pěstitelskou nádobu na světlé místo. Nezatahující druhy se uchovávají při stejných teplotách, ale po celou dobu ve světlém prostředí a potřebují občasnou mírnou zálivku. Rostliny nejlépe kvetou, když dobře prokoření substrát v celé nádobě, není tedy vhodné je často přesazovat.

Anemone L. – sasanka, větrnička

Sasanky byly pro krátkou trvanlivost květů považovány za symbol pomíjivosti. Rod zahrnuje cca 120 druhů, ne všechny však vytváří zásobní orgány v podobě hlíz.

Z hlíznatých druhů jsou pro renesanční a barokní období nejvýznamnější *A. coronaria* L. – sasanka věncová a vzhledově podobné *A. hortenzis* L. a *A. pavonia* Lam. Měly být pěstovány již starými Řeky. Ve středoevropských zahradách se tyto středomořské a asijské sasanky objevují v závěru 16. století. Do Evropy se v tomto období dostaly především zahradní formy sasanky věncové, pěstované v zahradách tureckých sultánů. Rostliny s červenou barvou květu byly považovány za symbol Kristovy krve a utrpení. Velmi ceněny byly sasanky i u zahradníků v 17. století a objevují se často na obrazech kytic či na freskách v palácích, a to po celé období baroka. Byly vysazovány do květinových záhonů, do menších ozdobných nádob a využívaly se i k řezu květů. Daly se snadno rychlit, proto své uplatnění nacházely jak v jarních, tak časně letních výsadbách.

Sasanka věncová s jednoduchým typem květu.
(Foto L. Křesadlová, 2008)

Svou oblibu neztratily ani v následujících historických obdobích, i když již nepatřily mezi vysloveně

módní rostliny. Od druhé poloviny 19. století se sasanka věncová pěstuje především pro řez květů.

V našich podmínkách není sasanka věncová plně mrazuvzdorná. Při jarní výsadbě hlíz vykvétá nejčastěji v červnu a později remontuje. Hlízky je vhodné před výsadbou namočit na několik hodin do vlažné vody. Lze doporučit pěstování v nádobách. Květy jsou velmi vhodné k výzdobě renesančních a barokních interiérů.

V 90. letech 19. století se v zahradách objevuje také drobná kavkazská sasanka *A. blanda* Schott & Kotschy s oblibou pěstovaná na skalkách prvorepublikových zahrad. Vzhledově velmi podobnými druhy jsou *A. apennina* L. a *A. caucasica* Willd. Tyto druhy jsou v nižších a středních polohách dostatečně mrazuvzdorné a na stanovišti mohou zůstat bez přesazení řadu let.

Přirozenou součástí porostů jarních efemeroidů jsou na našem území bílé kvetoucí *A. nemorosa* L. a žlutě kvetoucí sasanka *A. ranunculoides* L. Od 17. století byly známy také velkokvěté odrůdy a plnokvěté odrůdy těchto druhů. Mají rády mírně vlhkou půdu, ale snášejí i sušší periody. V Podzámecké zahradě v Kroměříži se jejich množství v posledních sušších letech výrazněji snížilo, na rozdíl od jiných druhů jako dymnivka dutá nebo česnek medvědí.

Canna L. – dosna

Pravděpodobně 20 druhů tohoto rodu roste v tropické Americe a Asii. Dnes se pěstují především hybridy označované jako *Canna × generalis* L. H. Bailey. Jejich zásobním orgánem je dužnatý škrobnatý oddenek.

Do Evropy byla dosna, pravděpodobně druh *C. indica* L., přivezena již v polovině 16. století, konkrétně do Španělska a Portugalska, a brzy se rozšířila i dále. Petr Ondřej Matthioli ve svém Herbáři píše: „Tato rostlina vychází ze svého semene první rok, avšak vyžaduje pečlivého ošetřování a opatrování přes zimu. Když zimu přetrvá a přečká, přináší krásné červené květy“. Květy žluté barvy lze najít v kyticích na obrazech malířů v 17. století.

Dosna s drobnými květy v záhonu u sochy z 19. století. (Foto L. Křesadlová, 2019)

K jejímu většímu uplatnění v okrasných výsadbách došlo až v 19. století. V této době byla považována za rostlinu okrasnou listem, protože květy pěstovaných druhů a kříženců byly ještě malé, málo výrazné. V roce 1814 je *C. indica* L. nabízena k prodeji ve školkách Nový Dvůr u Kutné Hory za cenu 20 krejcarů za kus. Velké oblibě se těšily odrůdy s načervenalými a jinak pestře zbarvenými listy. Umísťovaly se do středů ornamentálních záhonů, ale často se z nich vysazovaly i celé jednodruhové skupiny. Do trvalkových záhonů je ráda používala např. Gertude Jekyll.

Na přelomu 19. a 20. století dochází k intenzivnímu šlechtění dosen a vzniku velkokvětých odrůd. V roce 1906 bylo na trhu nabízeno již 1100 odrůd. Velkokvěté dosny se v letních výsadbách hojně využívaly celé 20. století. Nižší odrůdy se pěstovaly i v nádobách jako pokojové rostliny.

Dosny nejsou mrazuvzdorné, nadzemní část poškodí i slabší mrazy. Hlízy se proto mohou vysazovat na venkovní stanoviště až na přelomu dubna a května, a potom začínají kvést v pozdním létě. Pro uspišení kvetení je vhodné rostliny předpěstovat, tedy vysadit hlízy již v březnu do květináčů ve skleníku. Vyrašené rostliny se pak vysazují ve stejném termínu jako letničky. Přes zimu se oddenky skladují na suchém místě s teplotou okolo 12 °C. Teploty během skladování by neměly klesnout pod 5 °C.

Při snaze o výsadbu autentického záhonu z období před závěrem 19. století by bylo vhodné použít rostliny s drobnými, méně nápadnými květy.

Colchicum L. – ocún (naháček, zimovít, jeseňka)

Většina ze 100 známých druhů je domácí ve Středomoří, ale areál přirozeného rozšíření sahá od Evropy po západní Himaláje. Zásobním orgánem je mohutná hlíza.

Dle řecké báje vyrostly první ocúny z několika kapek omlazujícího nápoje, které kouzelnici Médeji z neopatrnosti ukáply na zem. Jejich podstatnou vlastností je jedovatost a podzimní kvetení většiny druhů.

Ocúny jsou uváděny v renesančních herbářích, ale pravděpodobně vinou jedovatosti se jejich záměrné pěstování příliš nerozšířilo. Vedle domácího druhu ocún jesenní *C. autumnale* L. byly již v 16. století v Evropě známy i některé asijské druhy přivezené pravděpodobně poselstvy od dvora tureckých sultánů. Vyobrazení hned 16 různých ocúnů je možné najít např. v díle Hortus Eystettensis z roku 1613. V biskupské zahradě byly tehdy pěstovány bělokvěté, velkokvěté i plnokvěté odrůdy, a to především od našeho domácího druhu. Je zde uváděn i *C. × byzantinum* Ker Gawl. se světlým středovým pruhem v oválných květních plátcích. Do Evropy byl pravděpodobně dovezen z Konstantinopole roku 1588. V období baroka byly ocúny součástí podzimních osazovacích plánů záhonů.

Zatímco zemědělci se snažili ocúny ze svých luk odstraňovat, aby nedošlo k otravě dobytka senem nebo i živými rostlinami, v krajinářských zahradách a parcích byl ocún vítán jako jedna z mála na podzim výrazně kvetoucích rostlin. V dobové literatuře byla doporučována i jeho výsadba.

Ocún jesenní v přírodní a plnokvěté formě. (Foto L. Křesadlová, 2008)

Hlízy jsou plně mrazuvzdorné a mohou trvale zůstat na stanovišti. V objektech, kde se ocúny přirozeně nevyskytují, lze zvážit výsadbu v blízkosti cest či zajímavých míst. Umělé výsadby na větší plochy nejsou časté, vzhledem k vyšší ceně hlíz. Hlízy se vysazují již v průběhu léta před rašením. Pro udržení rostlin na stanovišti je důležité především oddálení první seče do doby, než začnou jejich listy zatahovat. Při opakované brzké seči ocúny z plochy snadno zcela zmizí. Pro zvýšení efektu kvetení je naopak vhodné realizovat druhou seč luk již na konci srpna či začátkem září, aby květy v nízkém porostu mohly vyniknout.

Crocus L. – krokus

Krokusy jsou domácí především ve Středomoří, ale rostou i ve zbytku Evropy a velké části Asie. Jedná se o starou kulturní rostlinu, proto je často obtížné určit, zda na lokalitě roste přirozeně nebo zplněle. Dle doby květu se krokusy dělí do dvou skupin: kvetoucí na jaře a kvetoucí na podzim. Zásobním orgánem je jednoletá cibulová hlíza.

Nejnámější krokus jarní *C. vernus* (L.) Hill je domácí v evropských horách. Ve středo-evropských zahradách se záměrně pěstoval nejpozději od 16. století, a to v mnoha barevných formách. V roce 1579 byl z Turecka do Vídně přivezen *C. flavus* Weston, o osm let později jej následoval *C. angustifolius* Weston i na podzim kvetoucí druh *C. speciosus* M.Bieb.

Krokusy nesměly chybět v jarních i podzimních výsadbách rabat v barokních zahradách, ani v trávnicích krajinářských parků či vilových zahradách první republiky. Ranost nebo

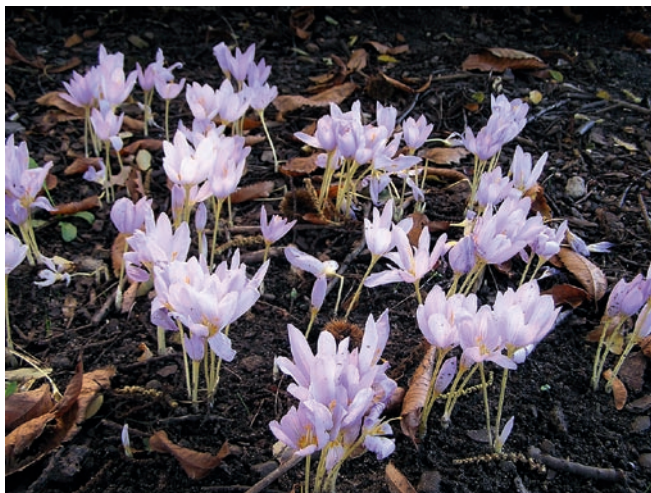
Kroměříž Koženná zahrada, strojově vysazená směs krokusů druhý rok po úsadbě.
(Foto L. Křesadlová, 2017)

naopak podzimní doba květu jim zajistila trvalou oblibu. Např. proslavené rohy hojnosti vysazené z květin v zámeckém parku v Muskau byly na jaře tvořeny právě z krokusů. Na podzim kvetoucí druhy se pravděpodobně nevyužívaly tak často, protože jejich barevná paleta není tak pestrá, jako u jarních druhů. Oproti ocúnům ale podzimní krokusy dobře prosperují i v polostínu pod korunami stromů a mezi keři např. porosty *Crocus banaticus* Gay. v zámeckém parku v Topolčankách jsou na podzim nesmírně působivé.

Dnes nejčastěji pěstované druhy krokusů kvetoucí na jaře jako *C. chrysanthus* (Herb.) Herb. a *C. tommasinianus* Herb. byly zavedeny do kultury až okolo poloviny 19. století, ale od výše uvedených dříve pěstovaných druhů se vzhledem příliš neliší a lze je využít do všech typů úprav. Většina komerčně nabízených druhů a odrůd je spolehlivě mrazuvzdorná a na stanovišti vydrží řadu let. Na podzim kvetoucí krokusy je nutné vysazovat již v průběhu léta před rašením. Ruční výsadba většího množství krokusů do travnatých ploch je vzhledem k velikosti hlíz poměrně náročná. Díky příznivé ceně hlíz a možnosti strojové výsadby by se mohly začít především krajinářských kompozicích objevovat častěji.

Doba kvetení jak jarních, tak podzimních krokusů je z pohledu návštěvníků zahrad velmi atraktivní. Květy jarních druhů lákají hmyz a tím je zážitek z jejich pozorování ještě umocněn. Vzhledem k jejich malé výšce by se měly vysazovat především kolem cest, nebo do větších skupin. Kombinací druhů a odrůd různé ranosti se dá doba kvetení plo-

Crocus pulchellus Herb.
patří mezi podzimní
druhy krokusů. (Foto
L. Křesadlová, 2007)

chy prodloužit na několik týdnů. S dobou seče travnatých ploch s krokusy většinou není problém, listy krokusů zatahují již v průběhu května.

V Květné zahradě v Kroměříži došlo opakovaně k oštipání květů krokusů bažanty, čímž se snížila estetická hodnota výsadby.

Druh *C. sativus* L. kvetoucí na podzim byl od starověku pěstován jako zdroj vonných olejů a barvicího prostředku – šafránu. Šafránem si dle legendy barvili své oděvy i olympští bohové, připravovaly se z něj masti, koupele a parfémy. Sláva šafránu vrcholila v období římského císařství, ale byl velmi ceněn i v následujících obdobích. Šafránová omáčka byla považována za delikatesu a podávána na královských a šlechtických dvorech, šafrán byl považován za lék na mnohé nemoci. V 16. století se *C. sativus* L. hojně pěstoval i na našem území. Tadeáš Hájek z Hájku pokládal za vhodné vložit do překladu Matthioliho Herbáře podrobný návod na pěstování šafránu a zakládání „šafránice“. Lze jej doporučit k výsadbám do reminiscencí středověkých a obecně bylinkových zahrad. V současnosti není tento druh u nás spolehlivě mrazuvzdorný. Z výsadeb většinou postupně vymizí a je nutné počítat s jeho pravidelným doplňováním.

Cyclamen L. – brambořík

Rod zahrnuje asi 20 druhů, které přirozeně rostou v listnatých lesích evropských hor, ve Středomoří a v Malé Asii. Mrazuvzdorné druhy se mohou pěstovat celoročně na venkovním stanovišti. Druhy pocházející z teplejších oblastí se pěstují jako hrnkové rostliny. Jsou atraktivní také díky svému podzimnímu kvetení.

Bramboříky popisovali ve svých botanických spisech již antičtí autoři a přisuzovali jim účinek proti hadímu jedu a doporučovali jejich výsadbu nedaleko obytných domů jako ochranu proti zlým kouzlům. Evropské druhy nejčastěji brambořík břechanolistý –

Lešná, brambořík evropský rostoucí v podrostu vzrostlých dřevin. (Foto L. Křesadlová, 2016)

C. hederifolium Aiton a brambořík evropský – *C. purpurascens* Mill. byly pěstovány v zahradách pravděpodobně již ve středověku, ale první písemné doklady o jejich záměrné kultivaci pochází až z období renesance. V této době byly oblíbenou rostlinou pro vysazování do tzv. uzlových záhonů „Knotenbeet“. Značnou oblibu si tato květina získala i v období baroka, kdy se stala součástí květinových záhonů pro podzimní období roku. V krajinářských parcích a přírodních zahradách se využívaly jako velmi atraktivní podrost pod vzrostlé listnaté stromy a keře.

Vysazují se začátkem léta na stanoviště s propustnou půdou. V místech, kde bramboříky rostou, by nemělo být ve větší míře odstraňováno spadané listí, které vytváří rostlinám přirozenou zimní ochranu.

Cyclamen persicum Mill. byl do Evropy přivezen pravděpodobně na počátku 17. století. Již v roce 1739 bylo obchodně nabízeno několik barevných forem. Intenzivní šlechtění této rostliny probíhalo cca od poloviny 19. století a kolem roku 1870 se v Anglii objevují velkokvěté odrůdy a bramboříky získávají velkou oblibu jako pokojové rostliny, pěstované v množství odrůd. V době květu často doplňovaly interiéry, ale sloužily také k řezu. Několik rostlin nechybělo v žádném zámeckém zahradnictví. První rok po výsevu vytváří rostlina množství listů i květů, později listů ubývá a rostlina ztrácí atraktivní vzhled. Proto se starší rostliny používaly především k získávání květů do vazby.

Dnes lze bramboříky využít jako krátkodobé hrnkové rostliny pro výzdobu interiérů z druhé poloviny 19. století a pozdějších. Po odkvetení se většinou dále nekultivují.

Dahlia Cav. – jiřina

Jiřiny patří k nejstarším záměrně pěstovaným druhům květin na světě. Jako okrasná rostlina byly v Americe kultivovány stovky let před tím, než je v 16. století popsali evropští botanici.

Použití jiřin v barokním rabatu není autentické, ale efektní. (Foto L. Křesadlová, 2018)

Pravděpodobně 27 druhů přirozeně roste v hornatých oblastech střední a Jižní Ameriky, především v Mexiku a Kolumbii. Zásobním orgánem je rozvětvená kořenová hlíza.

První semena jiřin byla poslána do Evropy z Mexika až roku 1785, a to do Královské botanické zahrady ve španělském Madridu. Mezi semenáčky se pravděpodobně nacházely dva druhy: *D. pinnata* Cav., *D. coccinea* Cav. V Anglii se jiřiny objevují v roce 1790 a o pět let později také v Německu. První plnokvěté odrůdy byly záměrným křížením získány okolo roku 1810, anemonkovité okolo roku 1830 a pomponky před rokem 1850. V první polovině 19. století se jiřiny staly nesmírně populárními květinami. Poté však začal zájem o jiřiny upadat. Zvrat přináší hlíza zaslaná z Mexika v roce 1872. Vyrostla z ní jiřina červené barvy se zatím neznámým tvarem květů dnes nazývaným kaktusovitý. Tato novinka vzbudila velký zájem. Reakcí šlechtitelů byla snaha vypěstovat odrůdy kaktusových jiřinek v mnoha barvách. To se jim brzy podařilo a jiřiny se v závěru 19. století znovu staly oblíbenými okrasnými rostlinami používanými například do středů kobercových záhonů. Svoji popularitu neztratily do dnešních dnů.

Ve střeoevropském regionu se jednalo o jednu z nejpůvodnějších rostlin 19. století. Byla předmětem intenzivního sběratelství a vázaly se k ní i společenské akce, jako např. Jiřinkové plesy. Atraktivní pro pěstitele bylo kromě palety tvarů a barev její podzimní kvetení. Vysazovaly se do záhonů i do nádob a využívaly se i k řezu květů a k vazbě.

Podobně jako dosny nejsou jiriny mrazuvzdorné a zničí je první podzimní mráz. Do záhonů se hlízy vysazují na konci dubna, předpěstování rostlin v květináči se příliš nepoužívá. Je-li zájem vysadit jiriny do letničkových záhonů, využívají se k tomu většinou rostliny vypěstované ze semene.

Fritillaria Tourn. ex L. – řebčík, komonka

Cca 140 druhů tohoto rodu je možné najít na celé severní polokouli. Pro svůj výjimečný vzhled a rané kvetení se proslavil druh řebčík královský *F. imperialis* L.

Přirozeně roste v Turecku, západním Íránu, Afghánistánu, Pákistánu a v Kašmíru. Byl ceněnou okrasnou rostlinou orientálních zahrad. Odtud se dostal pravděpodobně v polovině 16. století do Itálie a v roce 1573 do vídeňské císařské zahrady. Císařský botanik Carolus Clusius jej nazval *Lilium persicum*. Spolu s tulipány a později s hyacinty se stal symbolem pozdně renesančních i barokních zahrad. Vstoupil i do křesťanské symboliky jako zosobnění Mariiny i Kristovi vladařské moci. Ceněna byla brzká doba kvetení a mohutnost rostlin, které se mohly využít jako dominanta záhonu v jarním období. V barokních zahradách se sázely především do středů výškově odstupňovaných rabat. K výsadbám do smíšených záhonů se využívaly i v 19. století. Díky všeobecnému rozšíření začaly být považovány za typickou rostlinu kuchyňských a venkovských zahrad.

Velké kulovité cibule jsou krémově bílé, hladké a silně zapáchají. Obsahují jedovatý alkaloid, a proto nebývají ničeny hlodavci. Typický zápach se šíří i z mladých listů. Raší

Řebčík královský, odrůda se žlutými kořty. (Foto L. Křesadlová, 2017)

Řebčík kostkatý
(Foto L. Křesadlová, 2017)

a kvete v dubnu, již v květnu zatahuje a je nutné počítat s odstraněním zažloutlých částí z výsadeb. Na jednom místě může zůstat řadu let, ale potřebuje pravidelné hnojení. Při nedostatku živin přestává kvést a z cibulí vyrůstají pouze listy. Řebčík královský by neměl chybět v jarních výsadbách raných i vrcholně barokních zahradních kompozic.

Na konci 16. století se do Evropy dostává pravděpodobně také řebčík perský *F. persica* L. obdobně mohutný druh s tmavě hnědými květy. Jeho popularita ve výsadbách však nebyla tak velká.

Evropský druh řebčík kostkatý *F. meleagris* L. byl v zahradách pěstován také již v 16. století. Často se objevuje na raně barokních obrazech kytic. Jeho obliba poněkud vzrostla v období baroka. Pro svoji subtilnost však měl pouze omezenou možnost v záhonech vyniknout. Zastánci přírodních zahrad jej pak uváděli jako cennou rostlinu k výsadbám na vlhčí louky a na břehy potoků, které jsou jeho přirozeným stanovištěm. Na vlhčích místech se zásaditou půdní reakcí (záhony i partie přírodního charakteru) může dobře prosperovat bez přesazení mnoho let. Lze doporučit výsadbu více kusů rostlin do jednoho místa především v blízkosti pěších cest.

Výše uvedené druhy jsou v našich podmínkách dobře mrazuvzdorné. Větší uplatnění omezuje relativně vysoká cena cibulí.

V průběhu 19. století a ještě i ve 20. století byly do kultury zaváděny nové druhy řebčíků převážně drobného vzrůstu. Využívaly se především k výsadbám do skalek, jako sběratelské rarity.

Gladiolus Tourn. ex L. – mečík

Okolo 272 druhů mečíků má dvě velké oblasti přirozeného rozšíření, africkou a euroasijskou. V euroasijské oblasti lze najít 12 druhů z toho pouze *G. imbricatus* L. a *G. palustris* Gaudin rostou přirozeně na vlhkých loukách západní a střední Evropy. Ploše kulovité jednoleté cibulové hlízy většiny druhů nejsou mrazuvzdorné.

Euroasijské mrazuvzdorné druhy mečík obecný *G. communis* L., mečík střechovitý *G. imbricatus* L. i mečík bahenní *G. palustris* Gaudin se pěstovaly ve středoevropských zahradách jako okrasné rostliny již v období renesance. Mečík byl obecně považován za symbol vítězství a hlízy byly nošeny jako talisman. Většího uplatnění se dočkaly až jako atraktivní doplněk travnatých ploch v krajinářských parcích. Mečík obecný se ve větších skupinách vysazoval také do pestrých trvalkových záhonů.

Gladiolus italicus Mill.
(Foto L. Křesadlová, 2017)

Rostliny vykvétají většinou v červnu a hlízy se vysazují již na podzim. Na stanovišti zůstávají bez přesazení řadu let. Umělé vysazování mečíků do travnatých ploch není běžné, protože vyžadují výrazné oddálení první seče. Bylo by možné bodově na menší plochy v blízkosti cest. Vyskytují-li se mečíky v loukách některých objektů přirozeně či zplañěle, mělo by být jejich zachování prioritou managementu dané plochy.

První africké nemrazuvzdorné druhy mečíků byly popisovány již v polovině 17. století, ale k většímu dovozu hlíz do Evropy dochází až v 18. století. Se záměrným křížením druhů se začalo na počátku 19. století. První hybridy kvetly na jaře, ale *G. × gandavensis* Van Houtte uvedený na trh roku 1841 již vykvétal v létě. Postupně byly získávány odrůdy se stále většími květy a plnějším klasem. V roce 1907 se objevují první odrůdy se zvlněnými okraji květních plátků. V dobových vzornících z přelomu 19. a 20. století lze ve vzornících najít i návrhy letních kobercových záhonů s využitím mečíků. V roce 1880 bylo pěstováno okolo 2000 odrůd a v roce 1935 již 8000 odrůd. V českých zahradách se začínají nemrazuvzdorné mečíky ve větší míře pěstovat až ve 30. letech 20. století.

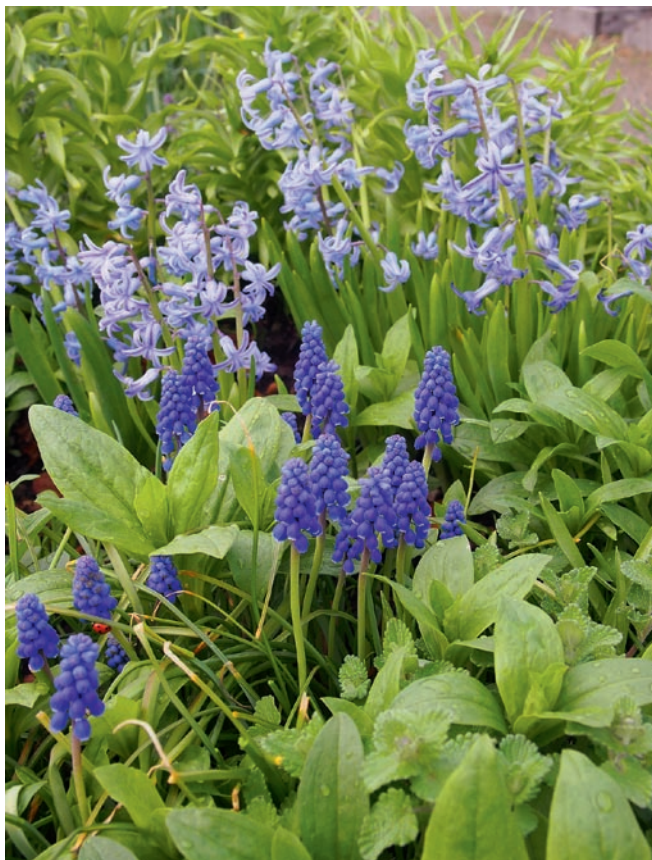
Především jako květinu k řezu lze mečíky využít pro výzdobu interiérů z druhé poloviny 19. století a mladších.

Hyacinthus Tourn. ex L. – hyacint

V literatuře jsou popisovány tři druhy hyacintů. Významnou okrasnou rostlinou se stal pouze *H. orientalis* L., jehož přirozené rozšíření sahá z jihu Turecka až po sever Izraele. V dobové literatuře je však až do počátku 19. století obtížné odlišit, zda jsou v popisech myšleny opravdu hyacinty nebo další druhy, např. modřence nebo ladoňky, které byly označovány stejným rodovým názvem.

V oblasti Orientu jsou hyacinty starou kulturní rostlinou. Do Evropy se dostávají přes italské přístavy již v první polovině 16. století. Do Střední Evropy doputovaly v druhé polovině tohoto století s diplomatickou misí od dvora tureckého sultána. Ve Vídni je v roce 1557 popsal botanik Carol Clusius. Zobrazení 20 různých hyacintů většinou v modré a fialové barvě lze najít v díle Hortus Eystettensis z roku 1613. Jejich květenství byla ještě řídká s menším počtem květů. Pěstovaly se i rostliny s plnými květy. Pro svou vůni a voskový vzhled se hyacinty staly oblíbenou rostlinou barokních zahrad. Na konci 17. století bylo pěstováno několik desítek odrůd, v polovině 18. století odborná literatura uvádí na čtyři stovky odrůd a v roce 1773 již osm set odrůd. Velmi ceněné byly plnokvěté odrůdy. K výsadbám na záhony se využívaly i v následujících obdobích. Začaly se také vysazovat do nádob a rychlit. Sloužily jako dočasná výzdoba interiérů.

Dnes se pěstují především odrůdy s hustými válcovitými květenstvími a používají se k jednorázové výsadbě do kobercových záhonů. Cibule vysazené např. do trvalejších záhonů mohou zůstat na stanovišti i více let. V tomto případě jejich květenství rychle ztrácí bohatost a hustotu. V případě výsadby hyacintů do záhonů navozujících atmosféru renesance a baroka lze doporučit spíše než výsadbu odrůd s jedním velkým květenstvím výsadbu odrůd ze skupiny „multiflora“. Ty přirozeně vytváří více řídkých květenství. Tyto

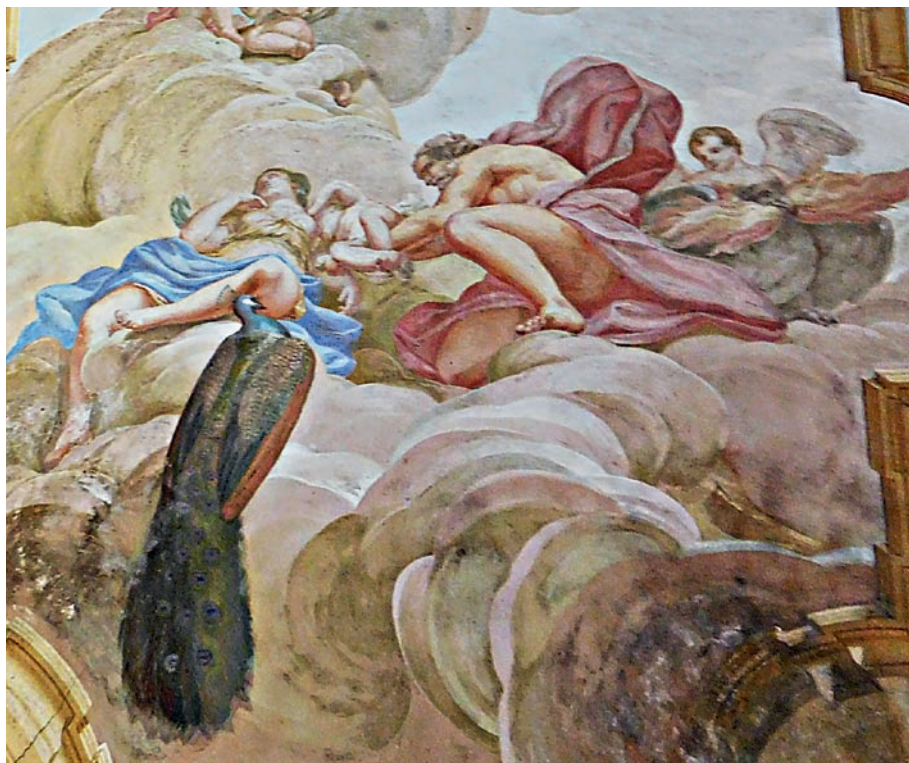
*Hyacinty ze skupiny „multiflora“ jsou vhodné pro výsadby do trávníků, trvalkových záhonů i záhonů připomínajících výsadby z 16. a 17. století, v popředí modřelec *Muscari armeniacum* Leichtlin ex Baker. (Foto L. Křesadlová, 2017)*

odrůdy jsou vhodné i pro výsadbu do trávníků, respektive do podrostu dřevin. V době růstu vyžadují dostatek vláhy a živin.

Lilium Tourn. ex L. – lilie

Více než 100 druhů lilí je možné v přírodě nalézt především na severní polokouli v mírném pásmu Asie, Evropy a Severní Ameriky. Na Dálném Východě patří ke starým kulturním rostlinám. Vytrvalá cibule je složena z jednotlivých masitých šupin.

Lilie bělostná *Lilium candidum* L. patří k nejstarším pěstovaným okrasným rostlinám vůbec. Je již tak dlouho v kultuře, že není možné určit její původní přírodní rozšíření. Byla známa většině starověkých kultur. Její vyobrazení je možné najít na starověké egyptské keramice i v řeckých chrámech. Existuje mnoho bájí o jejím původu. Ve starověku byla symbolem krásy, plodnosti a bohatství. Jako posvátnou rostlinu ji převzalo také křesťanství, kde se stala ztělesněním čistoty a nevinnosti, tedy atributem Panny Marie a dalších

Freska s námětem stvoření lilie bělostné: Dle staré řecké báje vyrostla lilie bělostná z kapek mateřského mléka, které vystříkly z prsu bohyně Héry. Její muž, vládce bohů Zeus, přiložil k Hérinu prsu svého novorozeného syna Herkula, aby mu tím zajistil nesmrtnost. Dítě při sání kouslo spící bohyni do prsu, ta se probudila, odtrhla chlapce a z kapek mléka, které vystříkly, se zrodila Mléčná dráha rostlina s bělostným květem – růže Junonina. (Foto L. Křesadlová, 2017)

světců. Byla pěstována jako léčivá rostlina. Mezi nejdůležitějšími rostlinami zahrad ji uvádí jak Walahfrid Strabo, tak listina Karla Velikého vydaná okolo roku 800. Petr Ondřej Matthioli ve svém herbáři doporučuje „pití semen lilie bílé ve víně jako lék proti uškntutí; listy měly uhašovat černé nebo zlé neštovice a hojit bolavé uškntutí hadů i štírů.“ Další lilii uváděnou v Matthioliho herbáři byla lilie cibulkonosná *L. bulbiferum* L. Jako okrasná rostlina je pěstována pravděpodobně od 15. století možná i dříve. Pro křesťany se díky své červené barvě stala symbolem utrpení Ježíše Krista. Ve střední Evropě je domácí také lilie zlatohlavá *L. martagon* L. Věřilo se, že cibule nažloutlé barvy je schopná měnit kovy na zlato. Vojáci nosili cibule jako talisman a doufali, že si tím získají nezranitelnost. Lékaři používali cibule k odhánění zlých duchů, léčení posedlosti a melancholie. I tento druh je pravděpodobně starou kulturní rostlinou. Tyto druhy byly pěstovány v renesančních a pravděpodobně i ve středověkých zahradách.

Lílie šafránová *Lilium bulbiferum* var. *croceum* Pers. (Foto L. Křesadlová, 2016)

První asijské druhy se dostávaly do Evropy v závěru 16. století např. *L. chalcedonicum* L. byla přivezena do Vídně roku 1583. Hortus Eystettensis 1613 přináší ještě vyobrazení *L. pomponium* L., a *L. pyrenaicum* Gouan. Do záhonů byly vysazovány jako zajímavé solitéry pro časně letní kvetení.

Množství pěstovaných druhů se zvětšilo hlavně v 19. století. Pozornost vzbudily především japonské a čínské druhy lilí. Jednou z prvních byla *L. pensylvanicum* Ker Gawl. introdukovaná do Evropy roku 1745 a *L. lancifolium* Thunb. (tygří lilie) přivezená z Číny do Anglie v roce 1804. Následoval ji druh *L. longiflorum* Thunb. (1819) a *L. speciosum* Thumb. (1829). Zvýšený zájem pěstitelů o lilie vyvolalo v Anglii především vykvetení prvních exemplářů lilie zlaté *L. auratum* Lindl. v roce 1862. Tyto lilie se často pěstovaly v nádobách ve sklenících a zimních zahradách. V době květu se i s nádobami zapouštěly do trvalkových záhonů pro jejich oživení. Z dvaceti pěti amerických druhů byla do Evropy přivezena jako první lilie kanadská (*L. canadense* L.) a to již roku 1620 do Paříže. Větší množství amerických druhů bylo do Evropy introdukováno až v druhé polovině 19. století a později. Odolnější druhy lilí se vysazovaly do trvalkových záhonů i do travnatých ploch a do podrostu pod vyšší dřeviny. Pěstování lilie královské *L. regale* Lindl. a *L. henryi* Baker se ve 20. století rozšířilo natolik, že jsou tyto lilie dnes považovány za typickou rostlinu venkovských zahrádek.

Mrazuodolné druhy se mohou vysazovat jak na podzim, tak na jaře. Na stanovišti se mohou ponechat většinou řadu let. V případě nutnosti přesazení se cibule vyjme z půdy po zatažení nadzemní části. Je vhodné ji hned znovu vysadit na nové místo, protože při skladování cibule snadno vysychají. Delší skladování je možné pouze ve vlhké rašelině. *L. candidum* L. a *L. bulbiferum* L. i *L. martagon* L. vyhovuje zásaditá reakce půdy. Řada druhů však vyžaduje kyselé pH. Nároky jednotlivých druhů je nutné před nákupem ověřit ve specializované literatuře.

Jako podrost v polostínu vyšších dřevin se v našich parcích přirozeně nebo zplaněle vyskytuje nejčastěji lilie zlatohlavá (Uherčice, Krásno nad Bečvou aj.). Pro návštěvníky je to v květu velmi atraktivní rostlina. V místech jejího růstu je nutné oddálit seč do doby zatažení nadzemní části rostliny. V krajinářských parcích lze doporučit i její výsadbu na polostinná stanoviště, ale cibule jsou poměrně drahé. V době růstu potřebuje dostatek vláhy.

Specifickou pěstitelskou technologií vyžaduje lilie bělostná. Ta prodělává období vegetačního klidu pouze v krátkém časovém úseku po odkvětu (červenec, začátek srpna). V této době je možné její přesazení (výsadba). Na konci srpna již začíná znovu rašit a růžice listů vytrvávají přes zimu.

Mirabilis L. – nocenka

Do tohoto rodu je dnes řazeno okolo 60 druhů s areálem rozšíření především ve Střední a Severní Americe. Jako okrasná rostlina je v Evropě pěstována pouze *Mirabilis jalapa* L. – **nocenka jalapovitá** domácí v Peru a v Mexiku. Zásobním orgánem je ztlustlý kořen, který není v našich podmínkách spolehlivě mrazuvzdorný.

V 16. století byla nocenka přivezena do Španělska a relativně rychle se rozšířila do zahrad v ostatních evropských zemích. Ve Vídni je její pěstování doloženo v roce 1583. V díle Hortus Eystettensis z roku 1613 se nachází vyobrazení rostliny s několika různými barvami květů. V průběhu 17. i 18. století se popis rostliny a technologie jejího pěstování objevuje v řadě zahradnických příruček, což svědčí o její velké oblibě. Tato rostlina disponuje řadou neobvyklých vlastností: jednotlivé kvítky vydrží rozkvetlé pouze jeden den, respektive noc; na jedné rostlině mohou vykvétat květy různých barev; intenzivní vůně lákají noční motýly a hmyz; kvete celé léto až do zámrazu. Našla tedy významné uplatnění v barokních rabatech.

Pěstovala se především jako letnička ze semen. Dužnatý kořen lze skladovat podobně jako hlízy jirhín, z ekonomických důvodů se ale tato technologie nepoužívá. Vytváří množství semen, na stanovišti se může i přesévat.

Muscari Mill. – modřelec

Vzhledem k tomu, že areál přirozeného rozšíření většiny druhů modřenců zahrnuje Evropu, Středomoří a Střední Asii, pěstovaly se v zahradách pravděpodobně odpradávná. Atraktivní byla především jejich intenzivně modrá barva květů.

V historických písemných pramenech se obtížně odlišují od hyacintů, ke kterým byly řazeny ještě na počátku 19. století. Evropské druhy modřenců např. *M. neglectum* Guss. ex Ten., *M. commutatum* Guss. jsou popisovány v herbářích z 1. poloviny 16. století. V 2. polovině 16. století jsou uváděny již jako okrasné rostliny. V tomto období dochází také k introdukci prvních asijských druhů do evropských zahrad např. *M. racemosum* Mill. roku 1554. V díle Hortus Eystettensis z roku 1613 lze nalézt vyobrazení druhů *M. botryoides* (L.) Mill., *M. comosum* (L.) Mill., *M. neglectum* Guss. ex Ten. a *M. macrocarpum*

Mill. Modřence se objevují i na obrazech ze 17. století.

Díky svým drobným kvítkům se staly modřence oblíbenou rostlinou jarních záhonů v barokních i rokokových zahradách. Pro svou nenáročnost našly uplatnění i v travnatých plochách krajinářských parků a zahrad 19. i 20. století. Vytrvalé cibule většiny druhů jsou mrazuvzdorné. Na místě mohou zůstat trvale bez přesazování. Ve vhodných podmínkách se rozšiřují i semeny a zplaňují.

Modřence mají pro svou nenáročnost a relativně nízkou cenu cibulí velice široké pole uplatnění ve všech historických zahradách a parcích. Hodí se k výsadbě do nádob i trvalekových záhonů. Zaujímavá je i kombinace s nízkými dvouletkami. Druhy jako *M. armeniacum* Leichtlin ex Baker, *Muscari botryoides* (L.) Mill. nebo *M. neglectum* Guss. ex Ten. se osvědčily i při výsadbě do trávníků. Naopak ve strojově sázených směsích často používaný druh *M. latifolium* J. Kirk se v suchších podmínkách Jižní Moravy při výsadbách do trávníku neosvědčil.

Dnes je nabízeno velké množství odrůd modřenců, které lze kombinovat např. s dvouletkami. (Foto L. Křesadlová, 2017)

Průhonice – Dendrologická zahrada, modřence dobře prospívají v trávníku i na okraji skupiny dřevin. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Narcissus L. – narcis

Do tohoto rodu je dnes řazeno okolo 50 druhů a dalších 60 přírodních hybridů, které přirozeně rostou převážně v jižní Evropě: Španělsku, Portugalsku, Itálii, Francii. Areál jejich rozšíření sahá až do Velké Británie a střední Evropy. Cibule jsou vytrvalé a u větších částí druhů mrazuvzdorné. Jedná se o jednu z nejdůležitějších cibulovin v dějinách zahradního umění.

Ve starověkém Egyptě i řecké mytologii byl narcis považován za květ patřící bohům podsvětí a byl vkládán do hrobů zemřelých. Příběh o jeho stvoření přináší Ovidius v díle Proměny. První narcis měl vykvést na místě, kde zemřel krásný mladík Narkissus (lat. Narcissus), který se jako trest bohů za svou pýchu zamiloval do svého obrazu na vodní hladině. Měl budoucím věkům připomínat neblahé působení přílišné sebelásky.

Díky tomu, že většina druhů je domácí v Evropě a ve Středomoří, jedná se o jednu z nejdéle pěstovaných okrasných i léčivých rostlin. Ve středoevropském regionu je to především druh *N. pseudonarcissus* L. P. O. Matthioli popisoval ve svém herbáři devět různých narcisů a nazýval je narcisovými hvězdičkami. Cibule nebo rozmačkané listy doporučoval přikládat na vředy, popáleniny a špatně se hojící rány.

V druhé polovině 16. století se ve Střední Evropě již pěstovaly i jižní druhy jako narcis bílý *N. poeticus* L., *N. tazetta* L. nebo narcis okolkatý *N. jonquilla* L. Velmi populární byly především druhy a odrůdy s více květy na stonku. Mohlo to být také tím, že se vinou nižší mrazuvzdornosti hůře pěstovaly. Oceňovaná byla také jejich vůně. Kromě záhonů byly vysazovány do nádob. V díle Hortus Eystettensis z roku 1613 je zobrazeno 43 různých

Narcisy vypadají v kombinaci s dvouletkami velmi efektně, ale do výměny za letničky nestačí začít zatahovat a cibule velmi zeslábnou. (Foto L. Křesadlová, 2017)

Porost Narcissus x incomparabilis Mill. 'Albus' v botanické zahradě ve Vídni. (Foto L. Křesadlová, 2019)

narcisů včetně plnokvětých forem. Kromě výše zmíněných druhů byl vyobrazen také *N. bulbocodium* L., *N. minor* L. a *N. papyraceus* Ker Gawl. Jedná se o nejoblíbenější narcisy v raně barokním i vrcholně barokním období, kdy patřily do jarních osazovacích plánů rabat.

Především *N. pseudonarcissus* L. a *N. poeticus* L. včetně kříženců a odrůd jsou velmi vhodné k výsadbám do lučních porostů a na okraje dřevin. Našly své uplatnění i v krajinářských i přírodních zahradách. K výsadbám do kobercových a ornamentálních záhonů byly pro svou delší vegetační dobu méně vhodné, ale používaly se i k tomuto účelu. Populární byla např. kontrastní kombinace modrých pomněnek a žlutých narcisů. O velkou oblibu narcisů v druhé polovině 19. století se velkou měrou zasloužil William Robinson (1838–1935). Ve své knize *Divoká zahrada (The Wild Garden)* z roku 1870 uvádí výsadby žlutých narcisů v travnatých plochách jako jeden ze svých nejoblíbenějších komponentů v zahradě.

Botanické druhy narcisů se dnes již pěstují zřídka. V nabídce jsou tisíce zahradních odrůd od jednotlivých skupin. V našich klimatických podmínkách jsou nejspolehlivější odrůdy ze zahradnických skupin: Trubkovité narcisy, Velkokorunné (Narcisy s velkou pakorunkou) a Krátkokorunné (Narcisy s malou pakorunkou). Vznikly křížením především druhů *N. pseudonarcissus* L. a *N. poeticus* L. a mají univerzální použití ve všech typech výsadeb evokujících různá historická období. Čím hlouběji do historie, tím by se použitá odrůda měla více podobat původnímu druhu. Plnokvěté odrůdy jsou zobrazovány od počátku 17. století, ale při jejich používání je vhodné myslet na to, že květy jsou poměrně těžké, a především po dešti často poléhají a mohou se lámat.

Jonquilla hybridy a Tazetta hybridy mají více květů na stonku a voní, bohužel bývají méně mrazuvzdorné a z výsadeb často postupně vymizí. Informace v cenících o jejich plné mrazuvzdornosti je nutné brát s rezervou. Relativně dobrou odolnost vykazuje např. vícekvětá odrůda 'Geranium'.

Cibule narcisů by se měly vysazovat již koncem srpna a v září, protože pro dobré zakořenění potřebují vyšší teplotu půdy. Pozdě vysazené cibule zakořeňují až na jaře a v prvním roce pak špatně kvetou. Na stanovišti by měly zůstat pokud možno několik let, aby vytvořily bohatě kvetoucí trsy.

Ornithogalum L. – snědek

Tento rod je druhově bohatý (asi 216 druhů) s hlavním těžištěm rozšíření v Jižní Africe, v Evropě a západní Asii. Na našem území roste podle botaniků volně v přírodě 6 druhů snědků. Lze předpokládat, že evropské druhy se mohly v zahradách pěstovat již od středověku. Ve střední Evropě je snědek chocholičnatý *O. umbellatum* L. jako zahradní rostlina uváděn od poloviny 16. století. *O. nutans* L. popsal Carol Clusius roku 1593 a nazval jej jako „*Ornithogalum neapolitanum*“. Častěji je v zahradnické literatuře uváděn až v polovině 18. století pod označením „*Grau-Hyazinthe*“ – šedý hyacint. Z afrických druhů měl být jako první dovezen *O. thyrsoides* Jacq. z Kapska do holandské botanické zahrady v Leidenu pro Carola Clusia a to již v roce 1606. O 100 let později je již tento druh v knihách běžně zobrazován a uváděn jako okrasná rostlina stejně jako *O. arabicum* L. Oba tyto druhy nejsou mrazuvzdorné.

Snědek nicí *Ornithogalum nutans* L. (Foto L. Křesadlová, 2019)

Mrazuvzdorné druhy se vysazují na podzim *O. nutans* L. a *O. umbellatum* L. upřednostňují vlhčí půdy. V době květu jim již začínají zasychat listy, proto jsou vhodné pro výsadby do trávníků. *O. nutans* vyhledává zastíněnější stanoviště často pod korunami stromů nebo pod keři. *O. umbellatum* roste dobře i na plném slunci. Není nutné je přesazovat na vhodném stanovišti zplaňují.

Nemrazuvzdorné druhy se dříve pěstovaly především v nádobách jako rarity. Na záhony se mohou vysazovat na jaře pro podzimní kvetení.

Ranunculus L. – pryskyřník (vojenské růžičky)

Z několika set druhů pryskyřníků jen malá část vytváří zásobní hlízy. Pro zahradní umění měl největší význam *R. asiaticus* L. Jedná se o starou okrasnou rostlinu pěstovanou v zahradách tureckých sultánů. Odtud se již kulturní, většinou plnokvěté formy, dostaly nejpozději v roce 1580 do Vídně a později do dalších evropských zahrad. V 17. i v 18. století patřil k nejoblíbenějším rostlinám pěstovaným na záhonech i v nádobách. Později jeho obliba opadla, ale do dnešních dnů se používá jako rostlina k řezu a k výsadbě do nádob.

Hlízky *R. asiaticus* L. nejsou v našich klimatických podmínkách zcela mrazuvzdorné. Na záhony lze vysazovat v nádobách předpěstované rostliny, jejichž hlízky se na podzim sklídí a uchovávají se v rašelině při teplotách okolo 15 °C.

Plnokvětá odrůda pryskyřníku. (Foto L. Křesadlová, 2010)

Scilla L. – ladoňka

Ladoňky jsou u nás běžně pěstovány, na mnoha místech roste řada druhů zplaněle. Domácí je ale pouze ladoňka dvoulistá *S. bifolia* L. Ta se mohla objevit i ve středověkých zahradách. Zprávy o záměrném pěstování ladoněk se ale objevují až na konci 16. století. V závěru renesance a v období baroka byla ceněná *S. peruviana* L., pocházející z jihu Evropy. Pro svoji citlivost k mrazům bývala vysazována často do nádob. Ze zahrad tureckých sultánů se v závěru 16. století dostaly na habsburský dvůr do Vídně asijské druhy *S. amoena* L. a snad i *S. hyacinthoides* L. a *S. autumnalis* L. V 17. a 18. století byly označovány jako hyacinty, a proto se v dobových písemných pramenech hůře identifikují.

Velkou oblibu získaly mrazuvzdorné druhy ladoněk až jako květiny do podrostů dřevin a do travnatých ploch v přírodních zahradách. V 19. století bylo přivezeno mnoho nových druhů. Mezi nimi např. *S. luciliae* (Boiss.) Speta (1842) a především dnes nejpěstovanější druh ladoňka sibiřská *S. siberica* Haw. (1800). Tyto nenáročné druhy se v dobrých podmínkách (nejlépe mírné vlhko a polostín) snadno šíří i samovýsevem. Cibule se vysazují na podzim a mohou zůstat na daném stanovišti trvale bez přesazení.

Ladoňka *Scilla peruviana* L. (Foto L. Křesadloá, 2011)

Tulipa L. – tulipán

Zahradní tulipány se staly v Evropě od 17. století jednou z nejpobulárnějších květin a svou oblibu si udržely až do současnosti. Botanické druhy, kterých bylo identifikováno cca 100, pocházejí především ze západní a Střední Asie (Malá Asie, Kavkaz, Írán, Irák, Sýrie, Turecko, Indie aj.). Na našem území je domácí pouze druh *T. sylvestris* L. Zásobním orgánem tulipánů je jednoletá cibule.

Tulipány patřily u asijských národů, především u Turků a Peršanů, k oblíbeným okrasným rostlinám již od starověku. Vzhledem k množství zde rostoucích planých druhů došlo

Tulipán lesní Tulipa sylvestris L. v trávníku.
(Foto L. Křesadlová, 2018)

brzy k jejich záměrnému křížení a pěstění prvních zahradních odrůd. Do Evropy se tyto tulipány dostaly pravděpodobně již v první polovině 16. století přes italské přístavy. Do střední Evropy byly dovezeny roku 1554 od dvora tureckého sultána Sulejmana I. Nádherného. Později byly pojmenovány jako *T. gesneriana* L. dle švýcarského botanika Conrada Gesnera, který rod tulipán (*Tulipa* L.) jako první odborně popsal. Z botanických tulipánů se v evropských zahradách nejprve pěstoval především domácí druh *T. sylvestris* L., na konci 16. století byl dovezen druh *T. clusiana* DC.

Mezi na jaře kvetoucími rostlinami patřilo tulipánům vždy výsadní postavení. Pouze se měnily formy jejich použití v kompozici zahrad a oblíbenost jednotlivých skupin odrůd. Na počátku 17. století byly již pěstovány plnokvěté formy, tzv. viridiflora tulipány s pruhem zelené barvy v okvětních plátcích a také tzv. papouškovité tulipány s roztřepenými kraji okvětních plátků. Nejžádanější však byly tulipány vícebarevné, nejlépe s tmavým žíháním na světlém podkladě. Jejich pěstování bylo známkou luxusu. V letech 1623–1637 vypukla dokonce tzv. „tulipománie“, kdy byly za obrovské sumy na burze prodávány ještě nenarostlé cibule formou předkupních práv, která putovala od jednoho obchodníka ke druhému a než byla cibule vyryta ze země, mohla se její cena i zněkolikanásobit. I po skončení této spekulace se s tulipány čile obchodovalo. Především pro jejich prezentaci byly budovány tzv. Holandské zahrady, kde si na malých záhoncích bylo možné jednotlivé

Tulipány ze skupiny „viridiflora“ (Foto L. Křesadlová, 2016)

rostliny dobře prohlédnout. Patřily k hlavním komponentům jak jarních, tak časně letních osazovacích plánů záhonů v barokních zahradách. Obliba krajinářských parků tulipány zatlačila do výsadeb v kuchyňských zahradách. Ale již v květinových zahradách v blízkosti sídel a později v kobercových záhonech měly své nezastupitelné místo. Vedle pestře zbarvených odrůd oblibu získaly odrůdy s čistými jasnými barvami květů. Ty tvořily ostrý kontrast s kvetoucími dvouletkami. Díky svým velkým květům zářivých barev s typickým obdélníkovým tvarem získaly na přelomu 19. a 20. století velkou oblibu tzv. Darwinovy tulipány nabízené od roku 1885 k prodeji firmou Krelage z Haarlemu. Staly se nejpěstovanější jarní cibulovinou prvorepublikových zahrad. Vysazovaly se z nich především jednobarevné záhony v pravidelné části před vstupem do domů. Na jejich úspěch navázaly Darwinovy hybridy získané holandským šlechtitelem D. W. Lefeberem v roce 1936. Vynikaly svou výškou, pevným stonkem a velkými květy v zářivých barvách. Byly ranější než původní Darwinovy tulipány.

Botanické druhy tulipánů se až na drobné výjimky v evropských zahradách nepěstovaly. K jejich dovozu dochází až v průběhu 19. století. Významný byl především import druhů *T. greigii* Regel (1874) a *T. kaufmanniana* Regel. (1877). Jejich křížením byly vypěstovány odrůdy nízkých raně kvetoucích záhonových tulipánů. K většímu rozšíření pěstování botanických druhů tulipánů došlo až ve 20. století.

Tulipa clusiana DC. na záhonech v Kočténě zahradě v Kroměříži. (Foto L. Křesadlová, 2017)

Potřeba přesnější evidence existujících druhů a odrůd tulipánů vedla roku 1913 British Royal Horticultural Society k vytvoření prvního oficiálního seznamu a rozdělení tulipánů. Úpravu do současné podoby toto třídění prodělalo mezi roky 1956–1960. Tulipány a jejich odrůdy byly rozděleny dle ranosti kvetení, tvaru květů, výšky a dalších znaků do 15 pěstitelských skupin, ke kterým bylo přidáno ještě 8 skupin botanických druhů a jejich odrůd.

Pro výsadby evokující renesanční a raně barokní období je vhodné používat většinou množství odrůd tulipánů především s vícebarevnými květy. Záhony z vrcholně barokního období již mívaly pravidelný osazovací plán, kde se jednotlivé druhy respektive odrůdy pravidelně opakovaly. Bylo tedy používáno méně odrůd ve více kusech. Velmi populární byly plnokvěté a papouškovité odrůdy.

Ve výsadbách podél cest v anglických zahradách 18. století se rostliny také vysazovaly v pravidelném rastru, cibuloviny však nebyly vysazovány jednotlivě, ale v malých skupinkách. Do kobercových záhonů druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století se vysazovaly odrůdy čistých kontrastních barev, v jednobarevných ploškách. Rané druhy tulipánů ze skupiny Kaufmaniana, Fosteriana a Greigii hybridy byly pěstovány až ve 20. století a měly by se používat až v úpravách z tohoto období.

Jestliže jsou tulipány vysazovány do záhonů každoročně a cibule nejsou dále používány, je možné použít tulipány jakékoli ranosti. Jestliže je cílem, aby rostliny zůstaly na stanovišti více let a kvetly, je v našich podmínkách vhodnější nepoužívat pozdní odrůdy. Ty po odkvětu většinou nemají dostatek času na vytvoření nové květoschopné cibule, protože v teplém počasí rychle zatahují. Trvanlivost květu plnokvětých tulipánů je na záhonech větší než u jednoduchých odrůd.

Obecná pěstitelská doporučení

Výsadba cibulovin do travnatých ploch:

- Cibule je možné vysazovat ručně nebo pomocí strojů.
- Při ruční výsadbě vyšších druhů by se měly cibule sázet do skupin (8–12 cibulí jednoho druhu).
- Drobné cibuloviny by se měly sázet do míst s řidším trávníkem.

Další:

- V případě ruční výsadby drobných cibulovin lze doporučit cibule rozhodit na danou plochu a zasadit je na místo kam dopadly. Výsadba tak bude vypadat přirozeně.
- Hlízy dymnivek, talovínů a sasek je nutné před výsadbou namočit.
- Největším nebezpečím pro výsadby cibulovin jsou hlodavci. V menší míře jsou poškozovány cibule ocúnů, řebčíků, narcisů (pravděpodobně i dalších rostlin z čeledi *Amaryllidaceae*), které obsahují v zásobních orgánech alkaloidy. Další poškození výsadeb mohou způsobit bažanti. V květné zahradě vyhrabávají a požírají rašící cibule tulipánů, především *Tulipa clusiana* D.C., a uštipují kvetoucí krokusy.
- U výsadeb cibulovin do trvalkových záhonů vždy hrozí nebezpečí poškození cibulí při následné úpravě záhonu v letním a podzimním období. Toto riziko lze při použití menších skupin cennějších druhů částečně eliminovat výsadbou cibulí do výsadbových košíčků z plastu. Při následné úpravě záhonů košíček upozorní zahradníka na přítomnost cibulí, na kterou již mohl zapomenout. U tulipánů zabrání také zatažení cibulí do větší hloubky.

V Dendrologické zahradě v Průhonících se sledováním okolo sta druhů a odrůd cibulovin zabývají přes třicet let. Základní poznatky z tohoto výzkumu byly uveřejněny v článku *Zkušenosti s pěstováním drobných cibulovin* (Kiesenbauer 2006). Z tohoto článku byla do metodiky převzata následující tabulka přehledně shrnující nároky jednotlivých druhů:

	období květu	slunce	polostín	stín	zásadité půdy	živné půdy	vlhké půdy	semení se	počet ks/m ² při plošné výsadbě
<i>Allium aflatunense</i>	5–6	x			x				
<i>Allium christophii</i>	5–6	x			x				
<i>Allium karatawiense</i>	5–6	x			x				
<i>Allium moly</i>	6–7	x	x	x	x			x	100
<i>Allium oreophyllum</i>	5–6	x			x				
<i>Allium sphaerocephalon</i>	6–7	x	x		x			x	
<i>Allium ursinum</i>	4–5		x	x		x	x	x	100
<i>Anemone blanda</i>	4–5	x	x					x	150
<i>Arum maculatum</i>	5–6		x	x		x	x	x	30
<i>Brodiaea elegans</i>	6–7	x							
<i>Camasia leichtlinii</i>	5–6	x			x	x	x		40
<i>Camasia quamash</i>	5–6	x			x		x		40
<i>Colchicum byzantinum</i>	9–10	x	x				x		
<i>Colchicum speciosum</i>	9–10	x	x				x		
<i>Corydalis cava</i>	3–4		x	x			x	x	50
<i>Crocus speciosus</i>	10–11	x				x			150
<i>Crocus vernus</i> „Jane d’Arc’	3–4	x				x			150
<i>Cyclamen coum</i>	2–3		x	x	x				40
<i>Cyclamen hederifolium</i>	8–10		x	x	x				40
<i>Cyclamen purpurascens</i>	2–3		x	x	x				40
<i>Eranthis hyemalis</i>	2–3		x			x		x	150
<i>Erythronium tolumense</i> „Pagoda	5		x	x		x			
<i>Fritilaria meleagris</i>	4–5	x	x	x			x	x	50
<i>Galanthus nivalis</i>	1–3	x	x	x			x		150
<i>Hyacinthoides hispanica</i>	1–3	x	x	x		x			100
<i>Chionodoxa luciliae</i>	3–4	x	x		x	x		x	150
<i>Chionodoxa forbesii</i>	3–4	x	x		x	x		x	150
<i>Iris reticulata</i>	2–3	x			x	x			150

	období květu	slunce	polostín	stín	zásadité půdy	živné půdy	vlhké půdy	semení se	počet ks/m ² při plošné výsadbě
<i>Ixilirion tataricum</i>	6–7	x				x			
<i>Leucojum aestivum</i>	5	x	x			x	x		75
<i>Leucojum vernum</i>	2–3		x	x		x	x		150
<i>Muscari armeniacum</i>	4	x	x		x	x			150
<i>Muscari aucheri</i>	4	x	x		x	x			150
<i>Muscari azureum</i>	4	x	x		x	x			150
<i>Muscari comosum</i>	5	x	x		x	x			100
<i>Muscari latifolium</i>	4	x	x		x	x		x	100
<i>Nectaroscordum siculum</i>	5–6		x			x			
<i>Ornithogalum nutans</i>	4–5	x	x		x	x		x	75
<i>Ornithogalum umbelatum</i>	5	x	x		x	x		x	75
<i>Puschkinia scilloides</i> var. <i>libanotica</i>	3–4	x	x			x		x	150
<i>Scilla bifolia</i>	3		x	x		x		x	150
<i>Scilla mischtschenkoana</i>	2–3		x	x		x			150
<i>Scilla siberica</i>	3–4		x	x	x	x		x	150
<i>Scilla tubergeniana</i>	3–4		x	x		x			150
<i>Tulipa linifolia</i>	4–5	x	x		x	x			81
<i>Tulipa tarda</i>	4	x	x		x	x			80
<i>Tulipa turkestanica</i>	3–4	x	x		x	x			80
<i>Tulipa urumiensis</i>	4	x	x		x	x			80

Zdeněk Kiesenbauer dále vytvořil výběr vhodných druhů pro jednotlivá stanoviště:

Stínomilné cibuloviny do podrostů: sněženky (*Galanthus* L.), bledule (*Leucojum vernum* L.) – jen vlhčí místa, *Anemone blanda* Schott & Kotschy, *Allium ursinum* L., talovín *Eranthis hyemalis* (L.) Salisb., ladoňka *Scilla luciliae* (Boiss.) Speta, *S. forbesii* (Baker) Speta, *Corydalis cava* L., *C. solida* L., *Arum maculatum* L., modřence *Muscari* Mill.

Cibuloviny pro vlhkou louku: narcisy (osvědčené odrůdy ‚Carlton‘, ‚Tete-a-tete‘, ‚Hawera‘, ‚Little Gem‘), řebčík *Fritillaria meleagris* L., ocúny *Colchicum* L. (osvěčené *C. x byzantinum* Ker Gawl., *C. speciosum* Steven ‚Album‘, ‚Lilac Wonder‘, ‚Violet Queen‘)

Ladoňka sibiřská, *Scilla siberica* Haw. (Foto L. Křesadlová, 2018)

Cibuloviny pro okraj porostu stromů: bramboříky *Cyclamen coum* Mill., *C. hederifolium* Aiton, *C. purpurascens* Mill., ladoňky *Scilla mischtschenkoana* Grossh, *S. bifolia* L., *S. siberica* Haw., modřenka *Puschkinia scilloides* Adams, *Hyacinthoides hispanica* Rothm., bledule *Leucojum aestivum* L., *Crocus speciosus* M.Bieb., *Ornithogalum nutans* L., *O. umbellatum* L.

Strojová výsadba cibulovin v historických zahradách a parcích

Před několika málo lety začala být v naší republice nabízena možnost strojové výsadby cibulovin do travnatých ploch. Tato technologie měla přinést především úsporu nákladů na ruční výsadbu cibulí a byla určena prioritně pro použití ve veřejné zeleni. Vzhledem k potenciálu, který by tato metoda mohla mít i pro výsadby v historických zahradách a parcích, se do jejího ověřování v praxi zapojilo i Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži. Nabízené směsi cibulovin pro strojovou výsadbu byly po druhové a odrudové stránce sestavovány jednotně prakticky pro celou Evropu. Jejich vhodnost pro klimatické podmínky východu Moravy (relativní sucho a brzký nástup vyšších jarních teplot) nebyla jasná. Firma garantovala trvanlivost jednotlivých komponentů směsí pět let po výsadbě, což u některých komponentů, především pozdních tulipánů, nepůsobilo věrohodně.

Za účelem ověřování byly v tzv. Edukační zahradě v Květné zahradě v Kroměříži vysazeny na podzim roku 2016 desetimetrové pásy šestnácti komerčně nabízených směsí cibulovin od holandské firmy Flower Your Place. Hlavními komponenty vysazených směsí byly krokusy v řadě odrůd, rané narcisy ze skupiny Cyclamineus hybridy, pozdní narcisy ze skupiny Triandrus hybridy, tulipány ze skupiny Kaufmanniana hybridy, Fosteriana hybridy, Triumf tulipány, Darwinovy hybridy, liliokvětě tulipány a jednoduché pozdní tulipány. Tři směsi kombinovaly narcisy různých raností a skupin pro dosažení kvetení po dobu až 6 týdnů. Ve třech směsích byl použit modřenec *Muscari latifolium* J. Kirk., v jedné pak další modřenec *Muscari botryoides* Mill. a ladoňka *Scilla siberica* Haw., dvě směsi obsahovaly také ladoník *Camassia leichtlinii* (Baker) S. Watson a česneky *Allium aflatanense* B.Fedtsch a *Allium nectaroscodum* Ucria. Výsadba byla provedena do relativně hustého trávníku založeného pomocí travních koberců v roce 2014. Plocha je velmi suchá, doplňková zálivka se neprovádí. Některé směsi byly vysazeny na plné slunce, jiné byly částečně stíněny živými stěny z habrů.

Hned v prvním roce po výsadbě se projevila řada rizik, kterým výsadby na našem území musí čelit. Výsadby byly provedeny až na konci října, což je vhodné pro tulipány, ale narcisy by měly být vysazovány dříve. Velmi brzy přišlo chladné počasí a většina cibulí velkokvětých narcisů začala kořenit až na jaře a první rok po výsadbě vůbec nevykvetla. Dobrou zprávou je, že v dalších dvou letech porost postupně regeneroval a množství kvetoucích rostlin se postupně zvyšovalo. Narcisy ze skupiny Cyclamineus hybridy a ze skupiny Triandrus hybridy kvetly stejně bohatě ve všech třech letech a jejich estetický účinek byl vysoký. Také krokusy, tulipány ze skupiny Kaufmanniana hybridy, Fosteriana hybridy a *Muscari botryoides* Mill. kvetly se stejnou intenzitou po všechny tři sezóny. U tulipánů byl zaznamenán drobný úbytek působením hrabošů. Krokusy měly problém

Strojově vysazená směs cibulovin s narcisy, ladaníky a česneky v prvním a třetím roce po výsadbě. (Foto L. Křesadloá, květen 2017 a 2019)

se zasycháním části poupat vinnou vysokých teplot. Snížení počtu kvetoucích rostlin cca o polovinu se ve druhém roce projevilo u tulipánů ze skupiny Darwinovy hybridy u směsi vysazené na plném slunci. Ve třetím roce po výsadbě cibule, které rok před tím vytvořily pouze listy, zregenerovaly a většina tulipánů opět vykvetla, jejich stopky však byly cca o třetinu kratší než v prvním roce. U směsi vysazených u zelených stěn, které je v dopoledních hodinách stínily, byl počet kvetoucích rostlin středně raných a pozdních tulipánů nižší pouze cca o jednu třetinu. Čím déle byla směs denně osluněna, tím méně tulipánů kvetlo. To ukazuje, že nejen na trvanlivost květů, ale i na tvorbu nových cibulí má u tulipánů pozitivní vliv i třeba jen toulavý stín z okolních výsadeb. Ve směsích se také podstatně snížilo množství kvetoucích rostlin druhu *Muscari latifolium* J. Kirk. Po třech letech cca na jednu třetinu původní četnosti. Zatímco *Muscari botryoides* Mill. prospíval velmi dobře a z porostu neubýval.

Nejhorší výsledek měla směs kombinující bílé narcisy ze skupiny Triandrus hybridy a tmavě fialové pozdní tulipány vysazená na plném slunci. V prvním roce byla tato směs zaměstnanci zahrady hodnocena jako nejatraktivnější. V druhém a třetím roce však vykvetly již pouze narcisy, tulipány vytvořily jen listy. Velmi efektně působil v prvním roce ve směsích ladaník, který při normálním průběhu teplot vykvetá kolem poloviny května a také česneky kvetoucí v závěru května. V druhém i třetím roce byla násada květů ladaníků co se týká počtu květních výhonů obdobně bohatá, hrozny květů však byly

kratší a vinnou vysokých teplot horní část květů v květenství zaschla. *Allium aflatunense* B. Fedtsch ze směsí téměř zmizelo. Vinu by bylo možné připsat hlodavcům, kteří se v těchto výsadbách vyskytli a mohli cibule výběrově sežrat. Úbytek druhu *Allium nectaroscodum* Ucria. výrazně menší.

Extrémní teploty na jaře 2018 i 2019 zkrátily podstatně dobu květu směsí např. u raných narcisů ze skupiny Cyclamineus o více než dva týdny (v roce 2017 kvetly téměř 30 dnů, 2018 pouze 13 dnů, 2019 16 dnů) u ostatních druhů to bylo podobné. V některých směsích se tak nedostavily plánované barevné efekty, např. rané žluté narcisy odkvetly dříve, než začaly nakvétat modřence, se kterými v předešlém roce tvořily velmi kontrastní kombinaci.

Dosavadní zkušenosti ukázaly, že u raných a poloraných odrůd tulipánů je jejich trvanlivost ve směsích dobrá a lze předpokládat, že po dobu pěti let, jak je garantováno, se ve směsích dokáží uplatnit. Pozdně kvetoucí tulipány měly především na plném slunci velký problém vytvořit znovu květuschné cibule. Potvrdila se nevhodnost ladoníků pro extrémně suchá a teplá stanoviště. Jejich výsadbu lze doporučit pouze na vlhčí stanoviště. *Muscari latifolium* J. Kirk. by měl být dostatečně odolný proti suchu, ale pravděpodobně mu nevyhovuje růst v trávníku. Ve směsích jej však lze adekvátně nahradit *Muscari botryoides* Mill., který se zatím jeví jako naprosto spolehlivý. Je-li plánována rozsáhlejší výsadba směsí narcisů, je vhodné tuto výsadbu provést již na začátku podzimu, aby měly cibule dostatek času zakořenit.

První strojová výsadba cibulovin byla v Květné zahradě realizována již v roce 2015 v prostoru Ptáčnice v návaznosti na linii dřevěných plůtků, které vymezují pěší komunikaci směrem ke květnatým loukám. Historicky zde použití květinových záhonů není doloženo. Barevné ladění těchto prostor by dle projektu obnovy mělo směřovat ke žlutým a oranžovým tónům, což použitá směs respektovala. Byla namíchána originální, komerčně běžně nenabízená, směs v kombinaci žluté, modré a bílé barvy, zahrnující 3 odrůdy krokusů, sněženky *Galanthus nivalis* L., ladoňky *Scilla siberica* Haw., modřelec *Muscari latifolium* J. Kirk., tulipán lesní *Tulipa sylvestris* L. a žlutou odrůdu tulipánu ze skupiny Darwinovy hybridy o hustotě 190 ks cibulí na m². Výsadba se prováděla 13. 10. 2015 do 1 m širokého pásu. Na jaře po výsadbě všechny obsažené druhy a odrůdy spolehlivě vykvetly a účinek byl esteticky velice působivý. V dalších čtyřech letech téměř vymizely sněženky a výrazně se snížil počet kvetoucích hybridních tulipánů a modřenců. Na jaře 2019 se viditelně snížil i počet tulipánů lesních, asi jako reakce na velmi suché a teplé počasí v předcházejícím roce. Na stabilní úrovni se drží počet ladoněk, u krokusů lze pozorovat mírný progres. Na jaře 2019 byly květy krokusů oštipány bažanty a estetické působení výsadby se tak výrazně snížilo. Vzhledem k tomu, že tato směs je vysazena v květnaté louce, není nutné hlídat dostatečnou dobu pro zatažení cibulí. Louky se v této části zahrady sekají po polovině června, což je minimálně 6 týdnů po odkvětu použitých tulipánů, což je dostatečné. Vysazení směsi v květnaté louce eliminuje negativní estetické působení žlutnoucích rostlin při zatahování i řídnoucího počtu tulipánů. Zatímco v pásové výsadbě v nížce sekaném trávníku má pás působit jako záhon a ubývající počet

Směs cibulovin v travnaté ploše u ptáčnice v Kočtné zahradě v Kroměříži první a čtvrtý rok po výsadbě. (Foto L. Křesadlova, duben 2016 a 2019)

tulipánů lze označit za estetický problém, v květnaté louce působí i malé množství tulipánů jako zajímavé oživení. Silný estetický účinek si směs uchovává v časném jaru, což je z pohledu návštěvnického provozu velmi důležité.

Strojově sázené cibuloviny představují možnost, jak i do formálně řešených zahradních úprav u památkových objektů vnést, v návštěvnický zajímavou dobu, iluzi přítomnosti květinových záhonů, které není možné většinou z provozních a finančních důvodů na daném místě prezentovat trvale. Použitím směsí lze celkem věrně imitovat rabata používaná od doby baroka k lemování parterových polí, v nichž cibuloviny vysázené v pravidelném rastu hrály v jarním období zásadní roli. Při vhodně zvoleném složení výsadbové směsi by bylo tímto způsobem možné dočasně navodit atmosféru Holandských zahrad i u objektů s renesanční a raně barokní vývojovou fází. S použitím tradiční kombinace druhů navazujících na sebe dobou kvetení např. krokusy, *Tulipa clusiana* D.C., narcis bílý apod. by takto získané segmenty mohly být atraktivní i několik týdnů. Bohužel po odkvětu cibulovin je nutné vyčkat jejich zatažení, což je z pohledu estetiky problematická fáze. Jako nevhodnější se proto jeví použití těchto směsí v kombinaci s květnatými loukami, jejichž nárůst umožní cibulovinám postupně zatáhnout listy bez negativního estetického účinku na okolí.

Limitem využití metody je možnost vysazovat cibuloviny pouze v různě dlouhých pásech o šířce 0,5 m a více. Pro krajinářské kompozice by mohlo být zajímavé kombinovat strojovou a ruční výsadbu cibulovin především v případě plošně rozsáhlejších výsadeb. Větší část by se vysadila strojem a okrajům skupiny by se dodal žádaný organický tvar pomocí ruční výsadby. Pro výsadby do veřejné zeleně nebo pro výsadby imitující záhony se používá relativně velké množství cibulí na metr čtvereční dle druhu (200 ks krokusy – 40 ks narcisy). Pro výsadby v „krajíně“ se používá poloviční i menší počet cibulí. Vizualně řidšího a tedy přirozeněji působícího efektu lze také dosáhnout kombinací druhů, které na sobě v květu navazují např. krokusy, narcisy, ladaníky apod. Strojová výsadba v za-

*Směs druhů a odrůd cibulovin oblíbených v závěru renesance.
(Foto L. Křesadlová, 2019)*

*Výsadby cibulovin v zahradě u zámku Lešná.
(Foto L. Křesadlová, 2018)*

hradách krajinářského typu se dá využít i k výsadbě cibulovin podél pěších komunikací. Drobnější cibuloviny je vhodné vysazovat na kraj porostů dřevin do míst, kde je trávník řídký. Hustý drn by pro ně byl příliš velkou konkurencí a bránil by následnému rozšiřování rostlin semenem. Při výsadbě drobných cibulovin je strojová výsadba obzvláště efektivní. V dobrých podmínkách tyto druhy snadno zplaňují a zůstávají v zahradě natrvalo. Pravidelný charakter výsadby se relativně rychle poruší samovýsevem rostlin, kterému např. u ladoněk značně napomáhají mravenci.

Zahrada u zámku Lešná v obci Štípa nedaleko Zlína je součástí zoologické zahrady. Byla založena až v 90. letech 19. století jako komorní dendrologická sbírka. Kompozici pravděpodobně dotvářely květinové záhony, jak ukazuje několik dochovaných projektů na úpravu prostoru. V současné době kompozice výsadby květin postrádala a zároveň bylo žádoucí podpořit rychlejší nárůst návštěvnosti po pravidelném zimním útlumu. Na podzim 2017 zde byly pomocí stroje vysázeny podél cest pásy narcisů, respektive narcisy v kombinaci s tulipány. V době květu jsou pásy velmi atraktivní. Přestože nemají tvar odpovídající dobovým zvyklostem konce 19. století, vnáší do kompozice tehdy obvyklou kontrastní barevnost. Autentičtější by byla v tomto prostředí např. ruční výsadba mračen narcisů do nepravidelných skupin. Nicméně výsadba v podstatě dočasných záhonů s kombinací narcisů s tulipány ze skupiny Darwinových hybridů v hustém sponu v blízkosti zámku téměř věrně imituje formálně řešené záhony s hustými výsadbami Darwinových tulipánů, velmi populární na začátku 20. století.

Cibuloviny a návštěvnický provoz historických zahrad a parků

Zásadním důvodem pro používání cibulovin v zahradách bylo prodloužení estetického účinku výsadeb. Zásobní orgány dávají těmto rostlinám mimo jiné možnost vykvétat v neobvyklou dobu a tím získat konkurenční výhodu. Přesně této kvality je možné využívat v návštěvnickém provozu.

Především v jarním období, kdy v našich zeměpisných šířkách již mezi obyvateli panuje touha po příchodu jara, se zvedá velký zájem o kvetoucí rostliny. Této touhy využívají některé zámecké objekty pořádáním úspěšných květinových výstav v interiéru sídla. Prezentace cibulovin v zahradách je další cestou. Přestože tyto rostliny kvetou relativně krátkou dobu a opakované výsadby jsou spojeny s náročnou ruční prací a výdaji za nákup cibulí, je jejich atraktivita pro návštěvníky vysoká. Pro jejich vzhlednutí jsou ochotni navštěvovat objekt i v horším počasí a v relativně nezvyklou dobu. Pro areály zahrad, kde je placeno vstupné, je přítomnost jarních cibulovin téměř nezbytnou podmínkou pro úspěšné nastartování jarní návštěvnické sezóny.

V areálech, kde je prioritou vysoká míra autenticity prezentovaného díla z doby renesance a baroka, se nedá vyhnout finančně nejnákladnějšímu používání cibulovin v každoročně obnovovaných záhonech. V krajinářských kompozicích lze využívat méně nákladné trvalé výsadby cibulovin do travnatých ploch. I ve formálně členěných zahradách renesance a baroka lze najít místa pro trvalou výsadbu cibulovin např. trávničky v ovocných sadech. Z dobových traktátů o zakládání zahrad se sice o podobném použití cibulovin nemluví, ale vzhledem k tomu, že se jedná o prvek, vizuálně působící pouze několik týdnů v roce, nelze jeho použití považovat za vážné narušení autenticity objektu.

Příkladem této praxe může být zámecká zahrada ve Schwetzingenu. Přestože jsou zde každoročně vysazována velmi působivá rabata lemuující barokní parter (viz výše.), největší pozornost návštěvníků v jarním období poutají plošné výsadby narcisů v travnatých plochách v bývalých ovocných sadech. Ty jsou dnes lemovány řadami sakur *Prunus serrulata* Lindl. Pestrá směs narcisů a růžově kvetoucí stromy vytváří velmi atraktivní obraz. Vhodnou kombinací narcisů s různou raností kvetení lze dosáhnout účinku trvajících několik týdnů. V květnatých loukách cibule následně bez problémů zatáhnou. Obnova původních ovocných sadů v kombinaci s kvetoucími loukami je dnes v zámeckých areálech poměrně častá i na našem území. Doplnění tohoto kompozičního prvku o na jaře kvetoucí cibuloviny a na podzim o ocúny by mohlo tyto části zahrady výrazně návštěvnický atraktivní.

Zámecký areál ve Schwetzingenu provozuje také velmi inspirativní webové stránky, kde jsou zájemci informováni o dění v zahradě i používaných technologiích využitelných aktuálně i v zahrádce čtenáře apod. Na podzim zde lze nalézt např. informace o tom, z ja-

*Průhonice – zámecký park,
přirozeně působící skupiny
narcisů na louce.
(Foto L. Křesadlová, 2018)*

kých rostlin a v jakém sponu jsou vysazovány záhony v zahradě pro jarní kvetení. Nechybí fotografie zaměstnanců v akci. Velmi efektivně si tak budují vztah se svými návštěvníky. Vstup do areálu zahrady je zpoplatněn.

Jako ukázkový příklad využití návštěvnického potenciálu cibulovin lze uvést aktivity spojené s kvetoucími porosty krokusů na loukách v obci Lačnov ve Zlínském kraji. Rostliny druhu šafrán bělokvěť (dle nového botanického zařazení *Crocus vernus* (L.) Hill.) kvetou jenom několik dní, ale vhodnou propagací přilákají do obce tisíce návštěvníků. Předjarní období, chudé na kvetoucí rostliny, a vhodně zvolená legenda o tom, že tento druh krokusu byl přinesen do obce se senem Napoleonových vojáků před 200 lety, z pohledu marketingu funguje velmi dobře.

Před plánováním nových výsadeb cibulovin v objektech krajinářského typu by mohla být velmi i inspirativní návštěva Dendrologické zahrady v Průhonících, kde jsou výsadby jarních cibulovin používány na mnoha typech stanovišť v různé formě a ve velmi bohatém druhovém a odrůdovém složení. Lze si zde ověřit vhodnost jednotlivých taxonů pro daný záměr i shlédnout řadu kombinací cibulovin s trvalkami. V nedalekém parku

Buchlovice – skupiny narcisů a Tulipa sylvestris L. v zámecké zahradě. (Foto L. Křesadlová, 2007)

u průhonického zámku je pak možné vidět bohatě kvetoucí podrosty jarních efemeroidů v porostech dřevin, výsadby drobných cibulovin mezi keři, cibuloviny v kombinaci s trvalkami i výsadby narcisů v loukách. Vstup do obou objektů je zpoplatněn a cibuloviny jsou z pohledu návštěvnosti objektu důležitým faktorem.

Nejnámějším prostorem Květné zahrady v Kroměříži je pro běžné návštěvníky tzv. Janákův parter, který je nejčastěji prezentován na fotografiích v době květu letničkových záhonů. Výsadby pro jarní kvetení se zde neprovádějí a až do výsadby letniček po 20. květnu jsou záhony prázdné. Jsou osázeny rostlinami pouze pět měsíců v roce, přestože zahrada má otevřeno celoročně. Tato skutečnost vyvolává v části návštěvníků negativní reakce především na jaře, kdy za hezkého počasí v dubnu a v květnu očekávají, že zahrada dostojí svému jménu a bude plná květin. V zahradě však v tomto období kvete „pouze“ Holandská zahrada, výsadby v edukační zahradě a Čestný dvůr. Návštěvníci se zafixovaným obrazem kvetoucího Janákova parteru z pohlednic odchází nespokojeni. Lze uvažovat nad tím, zda by nebylo z pohledu šíření dobrého jména zahrady i zvýšení návštěvnosti výhodné realizovat na Janákově parteru výsadby pro jarní kvetení. V tomto případě by

*Vídeň – Augarten,
výsadby květin jsou
vizuálně atraktivní,
proto neunikají ani
pozornosti vandalů.
(Foto L. Křesadlova, 2019)*

mělo jít o koncept v duchu výsadeb 50. let 20. století, kdy byl parter v zahradě založen. Tedy o kombinaci jednoho druhu a barvy dvouletky a cibuloviny v kontrastních barevných kombinacích, různé pro jednotlivé segmenty záhonů. Vhodné by bylo použít polorané tulipány ze skupiny Darwinových hybridů a pozdní odrůdy, nejlépe plnokvěté, které mívají i v teplých dnech delší trvanlivost květů. Zatímco výsadby letniček jsou realizovány na celém parteru, jarní výsadby by bylo možné realizovat pouze ve východní části, která je pohledově výrazně více exponovaná. Přítomnost kvetoucích dvouletek a cibulovin by eliminovala každoroční nespokojené reakce návštěvníků na stav parteru před výsadbou letniček a s velkou pravděpodobností by přinesla i zvýšení návštěvnosti zahrady, které by vyrovnalo ekonomickou náročnost této výsadby.

Mezi návštěvníky jsou také oblíbeny květinové výstavy realizované v interiérech hradů a zámků. Nemají většinou ambici prezentovat autentickou květinovou výzdobu interiérů z jednotlivých období, ale představit objekt v jiné netradiční podobě. Cibuloviny hrají

*Průhonice – Dendrologické zahrada, výsadby nových odrůd tulipánů vyšlechtěných ve VÚKOZ v Průhonicích.
(Foto L. Křesadlová, 2019)*

hlavní roli již na tradičních výstavách například *Vranovská lilie* ve Vranově nad Dyjí, v Třeboni na výstavě amarylisů (i když jsou zde ve skutečnosti prezentovány hvězdníky) nebo v Buchlovicích na výstavě tulipánů.

Tyto výstavy v sobě ukrývají často zatím nevyužitý potenciál prezentovat nejen zajímavá květinová aranžmá, ale také například kulturní historii dané rostliny. Velké možnosti nabízí v tomto směru především tulipány s bohatou a zajímavou historií, viz výše. Mají však i slavnou současnost spojenou s úspěchy českého zahradnictví. Jen málo lidí ví, že nejpěstovanější bílou odrůdou tulipánu v Holandsku je dnes český výpěstek ,Antarktika'. Na více jak 100 hektarech se v současnosti pěstuje česká odrůda ,Jumbo Pink', stále oblíbená je dvoubarevná odrůda ,Gavota' nebo ,Pink Twist'. Všechny tyto odrůdy byly vyšlechtěny v Průhonicích. Jejich květy lze běžně zakoupit rychlené na holandské burze, využít je v rámci výstavy a to včetně příběhu. Výsadby cibulovin mají také velký edukační potenciál.

Interpretace tématu cibulovin formou edukačních programů – dva kroměřížské příklady

Cibuloviny mají (možná překvapivě) mimořádný edukační potenciál a to nejen ve vztahu k biologii, nýbrž také historii (viz jejich cesta do Evropy). Jedná se také o téma multikulturní (Orient) a má vazbu na mytologii, z níž lze akcentovat etická témata. Na rozdíl od jiných komponentů spoluutvářejících památky zahradního umění (ne každá zahrada se může pyšnit kupříkladu čínským pavilonem) mohou být cibuloviny v zahradách relativně snadno vysazeny a níže předestřené vzdělávací moduly je možné uplatnit takřka všude. Limitem je samozřejmě sezónnost programů s vazbou na tento rostlinný druh, které je tak možné zařadit pouze na počátku nebo na konci návštěvnické sezony (ocúny).

V kroměřížských památkách UNESCO je téma cibulovin edukačně využíváno a rozvíjeno v Podzámecké zahradě jak ve vztahu k jarním efemeroidům, tak na podzim směrem ke kvetoucím ocúnům. V Květné zahradě je stěžejní aspekt Holandské zahrady. V zámecké sala terreně se pak nachází pozoruhodná socha Narcise vytvořená neznámým umělcem již v sedmnáctém století. Zde není téma cibulovin v edukaci striktně vázáno na období

Komentovaná prohlídka pro dospělé návštěvníky zaměřená na prezentaci Holandské zahrady. V tomto případě je adekvátní formou představení tématu populárně naučný výklad spojený s prezentací dobových vyobrazení a reálných rostlín. (Foto P. Hudec, 2016).

jejich kvetení v zahradě. Cibuloviny jsou prezentovány formou speciálních komentovaných prohlídek pro dospělé návštěvníky i formou edukačních programů cílených na školní kolektivy a rodiny s dětmi.

Následující text představuje dva edukační programy a současně dva směry interpretace tématu cibulovin. Jeden akcentuje mytologickou složku a etická témata, druhý je pokusem o didaktickou transformaci biologických informací a historie cesty tulipánů do Evropy. Zájemcům o téma edukačního uchopení cibulovin doporučujeme rovněž metodiku *Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe* (Havlůjová, Hudec 2018), kde byl představen program určený žákům I. stupně ZŠ s názvem Hyacintovi (ne)přátelé a metodiku *Památky nás baví 2* (Havlůjová a kol. 2015) s uveřejněným programem pro středoškoláky Narcis v nás.

1. Program Zachraňte Narcise

Autor: Petr Hudec

Anotace: Dramatizace příběhu o Narcisovi, který je reprezentován jednou ze soch v sale terreně Arcibiskupského zámku v Kroměříži. Žáci se snaží změnit osud mladíka a poradit mu, jak může překonat zahledění se do sebe sama.

Klíčová slova: Narcis, květina narcis, narcismus, vztah k sobě, vztah k druhým, přátelství, socha

Cílová skupina: žáci předškolního věku

Místo realizace: Sala terrena Arcibiskupského zámku v Kroměříži

Pilotní realizace: 28. 1. 2014

Délka programu: 45 min.

Kontext:

V sale terreně Arcibiskupského zámku v Kroměříži vznikly v roce 2012 edukační programy pro děti I. a II. stupně ZŠ, které se snažily pojmout celek saly terreny a zahrnují také práci s pracovními listy. Nabídka pro nejmenší návštěvníky zatím chyběla.

Východiska a hlavní cíle:

Program se s ohledem na věk dětí soustředí z celého bohatství saly terreny pouze na jedno umělecké dílo – sochu Narcise. V rámci dramatizace příběhu se žáci snaží změnit osud mladíka a poradit mu, jak může překonat zahledění se do sebe sama.

Konkrétní cíle lze formulovat takto: Žák zná příběh o Narcisovi, osvojí si znalost názvu i podoby květiny narcis, formuje svou hodnotovou orientaci – vyjadřuje své postoje před ostatními.

*Edukace Narcisovy studánky formou zrcátek.
(Foto P. Hudec, 2014)*

Obsah

V programu má velkou důležitost fyzické sestoupení do prostoru saly terreny. K podtržení vnímání změny prostředí, ve kterém se člověk ocitá, přispívá také změna teploty. Vlastní úvod programu spojený s naladěním skupiny zprostředkovala reprodukováná hudba. Namísto barokní skladby byla zvolena hudba z filmu *Letopisy Narnie: Lev čarodějnice a skříň*,¹⁾ konkrétně Faunova ukolébavka, v rámci snahy „vejít dveřmi účastníků programu“. Současně je zde přítomna vazba na sochařskou výzdobu, neboť se žáci při poslechu hudby dívají na sochu fauna hrajícího na píšťalu. Po krátkém rozhovoru o prostoru, ve kterém se žáci ocitli, lektor položí dětem otázku, zda vědí, co je to socha. Ocení jejich odpovědi a doplní, že socha vypadá, jako když se zastaví nějaký příběh, jako když někdo nenadále zkamení. Děti pak hrají hru na štronzo. Po zapískání na píšťalku všechny strnou, po opětovném zapískání se naopak dají do pohybu.

Následně se skupina přemístí k soše Narcise, kolem níž se posadí v půlkruhu. Lektor upozorní na výjev postavy padající do studny, která „polyká andělíčky“ (navazující hlasová aktivita vysvětluje význam rčení). Následuje otázka, zda děti chtějí topícímu se člověku pomoci. Po vyjádření souhlasu rozdá lektor dětem malá kruhová zrcátka. Děti mají za úkol podívat se do nich a usmát se, říct oddivně „óóó“, dát najevo, jak se samy sobě líbí a pak se na sebe zamračit. Lektor aktivitu zhodnotí, že je dobré mít sám sebe rád a nemračit se na sebe. Nesmí se to ale přehnat.

Pak lektor začne vyprávění o Narcisovi. Využívá k tomu loutek Narcise i víly Échó:

„Byl jednou jeden krásný mladík, který se jmenoval Narcis. Měl blondaté vlasy, modré oči, takže se hodně líbil děvčatům. Moc se s ním chtěla kamarádit i jedna víla, která se jmenovala Échó. Ta měla ale jednu nepěknou vlastnost: byla totiž velký žalovníček. Děti, znáte někoho takového, kdo pořád říká: paní učitelko on mě nebo ona mě...? Mezi vámi ale určitě nikdo takový není. Zkrátka Narcis se nechtěl s Échó kamarádit. Ta z toho byla ale tak smutná, že nejedla, nepila, slábla a slábla, až z ní zbyl jen hlas. Ten hlas se dosud ozývá na horách a my mu říkáme echo nebo taky ozvěna. Jenomže se ukázalo, že Narcis nejen že se nechtěl kamarádit s Échó, on se dokonce nechtěl kamarádit s nikým. Jednou se procházel po lese, až došel ke studánce, ve které se nepohnula ani vlnka. Pohlédl na hladinu a v ní uviděl sebe sama jako v zrcadle. Óóó, zvolal a zamiloval se sám do sebe. Ale kdykoliv se dotknul vodní hladiny, jeho obraz se rozplynul. Byl z toho velice smutný, protože zjistil, že se chce kamarádit s pouhým obrazem sebe sama ve studánce. A jak se nad ní smutně nakláněl, spadl do ní a začal polykat andělíčky (glo, glo glo). Děti, to je mi nějaký moc smutný příběh. Zkusíme Narcise zachránit?“ Po vyjádření souhlasu lektor žáky vyzve, aby kladením zrcátek na dlažbu vytvořili studánku. Následně se kolem ní rozestaví do kruhu. Dále lektor uvádí: „Narcis viděl v hladině studánky pouze sám sebe. Abychom ho zachránili, musíme mu pomoci všichni najednou. Každý se zkusí dívat do naší studánky tak, aby na její hladině (v zrcátku) viděl někoho jiného.“ Lektor vyvolává děti, které říkají jména pozorovaných kamarádů, a případně jim pomáhá, aby „někoho

1) <http://www.csfed.cz/film/130148-letopisy-narnie-lev-carodejnice-a-skrin/>

*Shromáždění dětí kolem zrcátek v blízkosti sochy Narcise situované v pravé části sálu.
(Foto L. Psotoová, 2014)*

naproti“ uviděly. Děti mohou říct, co se jim na jejich kamarádech líbí ať už z vizuálního hlediska, či jeho chování. Následně se žáci vezmou za ruce v kruhu – Narcis se nemohl dotknout svého obrazu na hladině; i v tomto mohou děti Narcise zachránit. Lektor ocení šikovnost dětí, které daly Narcisovi hezký příklad, že člověk by neměl vidět jen sám sebe a že kamarádi jsou důležití. Tím, že děti dokázaly vidět i své kamarády, nejenom sebe, Narcise zachránily. Vyzve děti, aby zavřely oči a mohlo se stát „kouzlo“. V atmosféře ticha a napětí vytváří za pomoci dešťové hole zvuk pramínku, který přitéká do studánky. Když děti otevrou oči, drží lektor v ruce květ narcisu a sdělí dětem, že díky nim dostal Narcis podobu krásné květiny a lidé si ho budou připomínat vždy, když ji uvidí. Mimo běžnou dobu kvetení narcisů je alternativou látková květina pořízená společně s loutkou. Nechá květinu kolovat s výzvou k dětem, aby až budou květinu držet v ruce, něco Narcisovi řekly, pokud budou chtít, pohladily jej apod. Aktivita v rovině reflexe završuje dramatickou aktivitu. Z radosti nad záchranou Narcise děti v kruhu zpívají s lektorem krátký popěvek, který je naučí. Současně se tím bilancuje či reflektuje etické poselství programu:

*Narcisi, Narcisi,
pročpak tolik smutný jsi,
uč se vidět kamarády,
vždyť jsi tady dneska s námi.*

*Příklad výtvarného ztvárnění narcisu.
(Foto P. Hudec, 2014)*

V závěru programu děti obdrží pamětní kartičky s kresbou květiny narcisu. V rámci navazující aktivity v mateřské škole pak vyrábějí květinu z papíru, čímž se jednak zvyšují jejich výtvarné schopnosti, jemná motorika a jednak dochází k fixaci znalosti názvu květiny, potažmo i příběhu s ní spojeným.

Výsledky aktivit

vytvoření květiny narcisu v rámci navazující aktivity v mateřské škole

Zdroje

Ovidius 1974: Proměny, Praha: Svoboda.

MILTOVÁ, R. 2009: Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě, Praha.

Materiál a pomůcky

cd přehrávač, písťala (koncovka), kruhová zrcátka, podložky na sezení, loutky Narcise a Échó, květina narcisu (živá nebo umělá), dešťová hůl, pamětní karta s vyobrazením narcisu, kytara

Hodnocení programu

Program byl pilotně vyzkoušen se dvěma třídami mateřské školy, které salu terrene krátce po sobě navštívily. První asociace dětí na zámek byly spojeny s princeznou, její-

Děti s loutkou Éčo a vyrobenými květy narcisu. (Foto Hudec, 2016)

mi komnatami. Spontánně reagovaly na krásnou výzdobu. Dvě děti, které do mateřské školy chodily teprve krátce, se zdráhaly zapojovat nebo byla aktivní účast na programu nad jejich schopnosti. Pozorování v zrcátku, grimasy, „polykání andělíčků“ aj. děti zvládly. Rovněž tak tvorbu zrcadlové studánky. Vzájemné vnímání dětí se u této věkové skupiny orientovalo spíše na ocenění toho, co má kdo na sobě, pouze starší děti se vyjadřovaly k vlastnostem. Děti výrazně zaujala aktivita poslouchání tekoucího potůčku a později za odměnu možnost si vyzkoušet hru na deštnou hůl. Na hru zachráněného Narcise v podobě květiny přistoupily všechny děti. Květinku si mezi sebou se zaujetím podávaly, sdělení se omezovala spíše na pozdrav či úsměv. V závěru programu byla zařazena kontrolní otázka, jak se jmenoval ten mladík, který se změnil v květinu. V rámci kolektivu s odpovědí nebyl problém. Velkou radost měly děti z obrázku narcisu. Potvrdil se časový odhad, že celý program lze pohodlně realizovat během 45 minut. Kromě pozorované spokojenosti dětí program slovně ocenily paní učitelky. Líbila se jim jeho nápaditost i jednoduchost, klidný a k dětem přátelský projev lektora. Na program navázala výtvarná aktivita ve školce – tvorba narcisu a následná výstava.

Doporučení náměty inovace

Byť se program váže k soše narcise, s úspěchem jej lze přenést i do exteriéru a vztahovat jej přímo ke kvetoucím narcisům v zahradě, jak to dokumentuje výše publikovaný snímek.

2. Program Sultánovy cibulky

Autoři: Hana Poková, Petr Hudec

Anotace: Sultán Sulejman Nádherný daroval velvyslanci z Evropy drahocenné cibulky tulipánu. Podaří se vám je v pořádku doručit do Evropy? Pomůžete s jejich pěstováním v Holandsku i Květné zahradě v Kroměříži? Sláva tulipánům a větrníkům! Výrazně zážitkový program je zaměřen na prezentaci charakteru tulipánů, historie jejich cesty do Evropy a pěstování na našem území.

Klíčová slova: tulipán, cibuloviny, velvyslanec, sultán, zahrada

Cílová skupina: žáci I. stupně ZŠ (pilotního provedení programu se zúčastnili žáci 3. třídy ZŠ Oskol se zaměřením montessori)

Místo realizace: Holandská zahrada v Květné zahradě

Pilotní realizace: 10. 4. 2017

Délka programu: 120 min.

Kontext:

Obnovená Holandská zahrada (k roku 2014) navrátila do sortimentu rostlin Květné zahrady cibuloviny. Každoroční působivá záplava květů se stala lákavou příležitostí pro realizaci sezónních edukačních programů.

Audience u sultána Sulejmána. (Foto P. Hudec, 2017)

Východiska a hlavní cíle:

Po realizaci vzdělávacích lekcí zaměřených na narcis se lektoři rozhodli zprostředkovat žákům téma cibulovin skrze tulipány a vyzkoušet jiné interpretační možnosti. Pozvání k návštěvě do zahrad přijali žáci ZŠ Oskol se zaměřením montessori, pro které lektoři připravují během školního roku deset vzdělávacích lekcí. Hlavním cílem programu bylo zprostředkovat žákům skrze zážitky a jejich reflexi specifický charakter cibulovin na příkladu tulipánu a historii jejich uvedení na evropský kontinent.

Obsah a průběh programu:

Po přivítání lektor žákům sdělí, že se tentokrát vypraví na dalekou cestu po světě, která je zavede až do Asie. Následně se účastníci programu rozdělí do skupin po čtyřech žácích a v nich se vydávají na předem připravenou trasu s částečně samoobslužnými a částečně lektorovanými aktivitami. Na jednom ze stanovišť byla zapojena i paní učitelka, roli sultána pak sehrál jeden z kolegů Metodického centra zahradní kultury.

Žáci se ocitají v roli velvyslanců na dvoře sultána Sulejmána Nádherného v Turecku, kam byli vysláni římským císařem a českým králem Maxmiliánem II. Inspirací je zde životopis francouzského diplomata ve službách Habsburků Augeria Gislenia Busbecqua (1522–1592).

Lektor krátce zemi popíše (jaké je tam podnebí, jak tam chodí lidé oblečení, jakou mají víru a jaké staví budovy). Dále oznamuje, že velvyslance čeká audience u sultána, který má ovšem velmi špatnou náladu. Aby mu ji napravili, musejí před něj předstoupit velmi uctivě (v předklonu a s fezy na hlavách) a pokusit se jej vyléčit z trdomyslnosti hrou na kouzelné hudební nástroje (zvonečky koshi). Když se jim to podaří, sultán je za dobré služby ocení tím, že jim daruje vzácné cibulky tulipánů, s nimiž se velvyslanci vydávají na strastiplnou cestu do Prahy. Sultán na rozloučenou slibuje, že když rostlina vyrostе, bude její květ podobně krásný jako turban, který má na hlavě.

Při návratu domů velvyslanci překonávají obtíže cesty (překážková dráha) či cestu pouští (chůze po čtyřech s cibulkou na zádech jako evokace karavany). Když dorazí do Prahy, oblékají se po evropském způsobu. Protože v Evropě vládla vkusu renesance, věnčí si kolem krku okruží vyrobené z ruliček od toaletního papíru. Pořizují také technikou frotáže otisk tolaru s vyobrazením císaře Rudolfa II. I tomuto panovníkovi Busbecq sloužil. Jde zde o ověření, že v renesanci lidé skutečně nosili okruží, jak je na použité minci dobře patrné. Následně se setkávají s botanikem Carolem Clusiem, který společně s nimi objevuje pozoruhodné vlastnosti cizokrajné rostliny: žáci pozorují přes mikroskop tkáň cibule a zasazený tulipán v boxu s prosklenou čelní stěnou. Vidí tedy i podzemní část rostliny. Dále se seznamují za pomoci komiksu s „příběhem cibulky“, tedy vegetačním cyklem cibulovin, které mají pro přežití vyvinutou specifickou strategii (viz příloha). Varianta dramatického a herního ztvárnění vegetačního cyklu cibulovin se uplatnila v programu Hyacintovi (ne)přítelé popsaného ve výše zmíněné metodice.

Díky nabytým znalostem se pouštějí do symbolického sázení cibulek, které je evokováno hodem váčků s pískem do lanem vymezené dopadové plochy. Následně se vydávají společně s botanikem Clusiem do Holandska. Zde jim lektor vypráví, proč se právě tato země

S vlastnostmi cibulovin se žáci seznámili pozorováním i formou uyrávení. (Foto P. Hudec, 2017)

stala tak vhodnou pro pěstování tulipánů. Doplnuje, že z Holandska se pravděpodobně dostaly cibuloviny do Květné zahrady, když zakládal olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu Castalcorna svůj kroměřížský Libosad. Celou cestu cibulek do Evropy pak mohou přehlédnout na připravené mapě. Následně si žáci jako atribut Holandska, ale i Holandské zahrady vyrábějí větrníky a jako oslavu jara pak společně běží zahradou. Závěr programu je věnován reflexi: v kruhu koluje cibulka. Kdo ji drží v ruce, může říct, co ho zaujalo a co nového se v programu dozvěděl. Zážitek v zahradě pak otevřel prostor pro navazující vzdělávání žáků ve školním prostředí, na kterém se lektori s pedagogem dohodli.

Výsledky aktivit

vyrobené větrníky, frotáže mince

Zdroje:

Smrž, O. 1923: Dějiny růží a květin. Chrudim

Materiál a pomůcky: kostým sultána, „fezy“ (plastové květináče opatřené tránsněmi z provázků), cibulky, ošatka, zvonkohra koshi, dřevěné pochozí kruhové špalíčky, renesanční okruží vyrobené z toaletních papírů, tolar Rudolfa II., menší listy papíru, tužky nebo olejové pastely vhodné ke frotáži, mikroskop, komiks s příběhem cibulky, vložky s pískem,

Program byl realizován i jako víkendový pro rodiny. (Foto P. Hudec, 2017)

Iano či švihadlo, dřevěné tyčky, barevné tvrdé papíry, šablony pro výrobu větrníků, nůžky, špendlíky, stojánek s mapou

Hodnocení programu:

Program žáky velmi bavil, zejména díky možnosti vyrobit si vlastní funkční větrník a pobíhat s ním po kvetoucí zahradě se zařadil k nezapomenutelným zážitkům. Pro kvalitu učení by lektori příště měli klást ještě větší důraz na reflektivní část programu, při které by měly ze zážitků extrahovat informace např. o původu cibulovin atd. Některé z těchto poznatků pak byly promítnuty do obdobného programu *Hyacintovi (ne)přátelé*, který byl realizován následující rok.

Potřeba vypouštět žáky na připravený okruh s předem daným pořadím stanovišť s sebou nese rizikový efekt čekajících žáků a klade větší nároky na počet lektorů.

Doporučení náměty inovace:

Program lze úspěšně modifikovat i pro jiné návštěvnické skupiny. Lektori jej úspěšně nabídli v rámci víkendového odpoledne rodinám.

Závěr

Cibulnaté a hlíznaté rostliny mají nesmírně široké možnosti uplatnění v památkách zahradního umění. V jejich kompozicích byly hojně vysazovány ve všech historických obdobích. V současné době se s nimi můžeme nejčastěji setkat na každoročně znovu vysazovaných záhonech v kombinaci s dvouletkami. Další způsoby použití jsou spíše opomíjené. Především různé typy výsadeb cibulovin do travnatých ploch se dnes začínají více uplatňovat ve veřejném prostoru. V památkách zahradního umění by bylo vhodné je také více propagovat. Výsadby cibulovin by mohly, při dodržení dobových zvyklostí, pomoci vytvořit pravdivější obraz o podobě a programu především krajinářských kompozic. Výsadby cibulovin, jako velmi krátce vizuálně působící prvek, nabízejí možnost i ke kreativním soudobým vstupům do historických kompozic, bez výraznějšího narušení autenticity objektu jako celku. Mohou posloužit např. k dočasnému připomenutí již zaniklých částí kompozice jako jsou vodní plochy a vodoteče.

Vždy je dobré mít na paměti, že výsadby kvetoucích bylin, tedy i cibulovin, podléhaly především v 19. a 20. století velmi rychle módním změnám. Jejich návrhy byly doménou zahradníků, projevem jejich kreativity. Zatímco dochovaný osazovací plán dřevin pravděpodobně zaznamenal vzhled objektu trvající řadu let, osazovací plán záhonu zachycuje pouze drobný okamžik, možná i výstřelek. Proto je důležité znát obecné dobové trendy a při navrhování výsadeb je zohledňovat. Maximálně autentickou obnovu výsadeb bylin je možné prosazovat a prakticky naplnit především při obnově objektů z období první republiky a mladších. Zde má cenu zabývat se i autentickými sortimenty a zachováním geneticky původních rostlin. Právě cibuloviny mají díky svým zásobním orgánům možnost přežít skrytě i v nepříznivých podmínkách dlouhou řadu let. Obnova zanedbaných částí zahrad a parků by tedy měla být postupná a její příprava by měla trvat minimálně jedno celé vegetační období.

Většinou nevyužitý zatím zůstává návštěvnický a edukační potenciál cibulovin. Mohly by se stát dalším aktivizačním prvkem v procesu prodlužování návštěvnické sezóny přístupných památkových objektů.

Seznam použité literatury

- Adámková, B. 2002:* Odras anglické krajinářské školy v zahradním umění v českých zemích, Lednice: Zemědělská fakulta Mendelovy zemědělské univerzity v Brně ZF v Lednici, disertační práce.
- Baroš, A. – Barošová, I. – Novák, P. – Šinko, M. – Urbánek, H. 2019:* Petrklíče a tulipány v zahradnické tradici Průhonic. Kritický katalog k výstavě pořádané v dendrologické zahradě v Průhonicích v roce 2019, Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví. ISBN 978-80-87674-30-7.
- Besler, B. 1999:* Der Garten von Eichstätt. Köln: Taschen. ISBN 3-8228-6576-1.
- Bryan, J.E. 2002:* Bulbs. Portland, Oregon: Timberpress. ISBN 0-88192-529-2.
- Čechovská, Z. 2003:* Odras francouzské zahrady v zahradním umění v Čechách a na Moravě, Lednice: Zemědělská fakulta Mendelovy zemědělské univerzity v Brně, diplomová práce.
- Dezalier, A. J. 1986:* Die Gärtnerrey. Augsburg 1731, repr. Leipzig, 1986. ISBN 3-361-0004-1.
- Fetterová, D. – Křesadlová, L. 2019:* Zahradní lemovky – zajímavý detail zahradních úprav 19. století, Zprávy památkové péče, Praha: Národní památkový ústav, roč. 79, č. 1, s. 68–74, 103. ISSN 1210-5538.
- Hampel, W. 1907:* Die moderne Teppichgärtnerei. P. Parey. Berlin.
- Hennebo, D. 1987:* Gärten des Mittelalters. Artemis Verlag. München. ISBN 3-7608-4632-7.
- Hansmann, W. 1985:* Parterres: Entwicklung, Typen, Elemente in Gartendenkmalpflege, Stuttgart: Eugen Umer. ISBN 3-8001-5046-8.
- Hirschfeld, C. C. L. 1780:* Theorie der Gartenkunst. Band II, Leipzig.
- Hirschfeld, C.C.L. 1782:* Theorie der Gartenkunst Band IV. Leipzig.
- Hobhouse, P. 1999:* Illustrierte Geschichte der Gartenpflanzen, Wien: Scherz. ISBN 3-502-15315-9.
- Hobhouse, P. 2003:* Der Garten – eine Kulturgeschichte. Starnberg: Dorling Kindersley Verlag. ISBN 3-8310-0481-1.
- Havlůjová, H. – Hudec, P. (eds.) 2018:* Památková edukace v historických zahradách a parcích: příklady dobré praxe, Praha.
- Havlůjová, H. – Charátová, K. – Indrová, M. et al. 2015:* Památky nás baví 2: Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům, Praha.
- Hudec, P. (ed.) 2016:* Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění, Praha.
- Ikin, C. 2012:* The Victorian Garden. Oxford – New York: Shire Library.
- Kiesenbauer, Z. 2006:* Zkušenosti s pěstováním drobných cibulovin, Zahrada – park – krajina, roč. XIV, č. 2, s. 27-33, III. ISSN 1211-1678.
- Kluckert, E. 2012:* Gartenkunst in Europa von der Antike bis zur Gegenwart. H. F. Ullmann. ISBN 978-3-8331-5583-3.
- Knotková, I. 2006:* Anglická zahradní tvorba 19. a první poloviny 20. století se zaměřením

- na použití vytrvalých bylin, Lednice: Zemědělská fakulta Masarykovy univerzity v Brně, diplomová práce.
- Krausch, H.D. 1989:* Die Einführung der Zierpflanzen nach Mitteleuropa. Blumenverwendung in historischen Garten, Berlin: Gesellschaft für Denkmalpflege. Berlin. s. 7–19.
- Krausch, H. D. 2003:* Kaiserkron und Paeonien rot... Entdeckung und Einführung unserer Gartenblumen. München: Dölling und Galitz Verlag, 2003. ISBN 3-935549-23-7.
- Krosigk, K. 1985:* Wiesen-, Rasen- und Blumenflächen in landschaftlichen Anlagen, in Hennebo, D. (ed.), Gartendenkmalpflege. Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Baudenkmalpflege, Stuttgart: Ulmer Verlag, s. 205–251. ISBN 3-8001-5046-8.
- Křesadlová, L. 2002:* Použití rostlin v českých a moravských renesančních zahradách, Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, diplomová práce.
- Křesadlová, L. 2006:* Použití rostlin a zahradnická praxe v jednotlivých etapách vývoje zahradního umění na panstvích knížecího rodu Liechtensteinů, analýza a interpretace archivních materiálů, Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, disertační práce.
- Křesadlová, L. – Vilím, S. 2009:* Encyklopedie, tulipánů, hyacintů, begonií a dalších cibulnatých a hlíznatých rostlin. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2830-5.
- Křesadlová, L. 2018:* Nové květinové výsadby v Květné zahradě v Kroměříži, péče a zkušenosti, in Zelinková, P. (ed.), *Historické zahrady Kroměříž 2018*. Byliny v památkách zahradního umění. Kroměříž: Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Kroměříži, s. 22–35. ISBN 978-80-87231-53-1.
- Křesadlová, L. – Zatloukal, O. – Podrazil, J. 2018:* Průhonický park. Průhonice: Botanický ústav Akademie věd ČR. ISBN 978-80-86188-53-9.
- Kubíková, A. 1986:* Zaniklá českokrumlovská knížecí zahrada na Novém Městě. Památky a příroda, 1986, č.11, s. 593–594.
- Kučková, T. – Uher, J. 2017:* Identifikace a substituce dobových sortimentů rostlin při obnově památky zahradního umění z první poloviny 20. století, in Steinová, Š. (ed.), *Zahradní architektura první poloviny 20. století*, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 60–78. ISBN 978-80-86874-86-9.
- Laird, M 1999:* The Flowering of the Landscape Garden English Pleasure Grounds 1720–1800. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 0-8122-3457-X.
- Martínek, J. 2004:* Bylinné lemy dřevinných vegetačních prvků: problematika jejich navrhování, zakládání a následné údržby. Lednice: Zahradní fakulta Mendelovy univerzity v Brně.
- Mathioli, P. O. 1998:* Herbář neboli bylinář I. 1590, repr. Olomouc: Dobra Fontána, 1998. ISBN 80-86179-13-3.
- Mathioli, P. O. 1999:* Herbář neboli bylinář II. 1590, repr. Olomouc: Dobra Fontána, 1999. ISBN 8086179-32-x.
- Mathioli, P. O. 2000:* Herbář neboli bylinář III. 1590, repr. Olomouc: Dobra Fontána, 2000. ISBN 8086179-49-4.
- Müller, B. 1989:* Übersicht zur Einführung von wichtigen Sommerblumen einschliesslich einiger Stauden, Zwerggehölze und Zwiebelgewächse nach Mitteleuropa, Blumenverwendung in historischen Garten, Berlin: Gesellschaft für Denkmalpflege. s. 85–107.

- Nožička, J. 1965: Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích. Vědecká práce čs. zemědělského muzea, Praha.
- Olišan, J. 2018: Uplatnění bylin v českokrumlovských panských zahradách, historie a současnost, in Zelinková, P. (ed.), *Historické zahrady Kroměříž 2018*. Byliny v památkách zahradního umění. Kroměříž: Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Kroměříži, s. 36–67. ISBN 978-80-87231-53-1.
- Royt, J. – Šedinová, H. 1998: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0740-5.
- Seifertová, H. 1992: Georg Flegel. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0303-9.
- Schneider, C. – Tarouca S. 1910: Die Parkanlagen in Eisgrub, Die Gartenanlage Ostereich – Ungarn in Wort und Bild, Wien, 28–45.
- Skaská, E. 1992: Květiny ve váze stále svěží. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda. ISBN 80-209-0219-8.
- Smrž, O. 1923: Dějiny růží a květin. Chrudim.
- Steinová, Š. – Zámečník, R. – Ottomanská, S. et al. 2017: Zahradní umění první československé republiky a její zahradníci. Praha: Národní zemědělské muzeum. ISBN 978-80-86874-79-1.
- Taylor, P. 1996: Zwiebel- und Knollenpflanzen. Stuttgart: Ulmer, 1996. s. 255, ISBN 3-8001-6608-9.
- Uher, J. 1996: Květinářství – Vývoj sortimentu hrnkových a parkových květin. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. ISBN 80-7157-210-1.
- Vaněk, J. 1925: Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny. Chrudim.
- Wimmer, C. A. 1991: Die Kunst der Teppichgärtnerei. Der Gartenkunst, roč. 2, č. 3, s. 1–15 ISSN 0935-0519.
- Wimmer, C. A. 2018: Lustwald, Beet und Rosenhügel..., Weimar. ISBN 978-3-89739-749-1.
- Zámečník, R. 2014: Květinový detail v zahradách první republiky, Prameny a studie, Praha: Národní zemědělské muzeum, č. 52, s. 131–162. ISBN 978-80-86874-49-4.

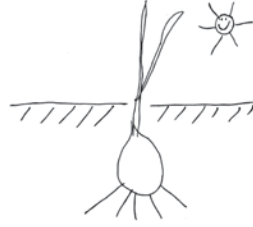
Seznam publikací, které předcházely metodice

- Křesadlová, L. – Vilím, S. 2009: Encyklopedie, tulipánů, hyacintů, begonií a dalších cibulnatých a hlíznatých rostlin. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2830-5.
- Křesadlová, L. 2018: Nové květinové výsadby v Květné zahradě v Kroměříži, péče a zkušenosti, in Zelinková, P. (ed.), *Historické zahrady Kroměříž 2018*. Byliny v památkách zahradního umění. Kroměříž: Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Kroměříži, s. 22–35. ISBN 978-80-87231-53-1.

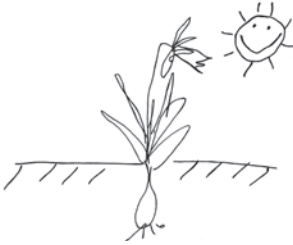
Příloha – Příběh cibulky

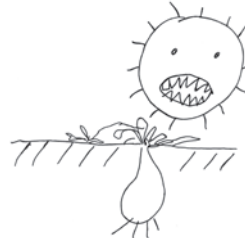
Kolikrát je ještě sníh a v cibulkách už bují život. Je to díky uloženým zásobám.

Trvá to jen pár dní, než vyrostou listy...

... a už to kvete! Ted' rychle - naplnit cibulku zásobami, než přijde horko!

Ostré slunce a horko nemají jarní cibuloviny v lásce.

Slunko usuší listy nad zemí, ale cibulka pod zemí zůstane živá.

V zemi přečká podzim...

... i zimu. Pokud ji nesežerou myši.

A na jaře zase znova od začátku.

Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v památkách zahradního umění

Lenka Křesadlová, Petr Hudec, Hana Poková

Odborná metodika Národního památkového ústavu,
Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské nám, 3/162 118 01 Praha 1
v roce 2019 jako 103. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Odborný redaktor: Mgr. Lukáš Hytha
Jazyková korektura: Ing. Michaela Letá
Grafická úprava a tisková příprava: Jan Šíma
Tisk: PBtisk a.s., Dělostřelecká 1456, Příbram

ISBN 978-80-7480-143-3

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV